

Asr-ı Saadet'te Ticaret ve

TÜCCAR SAHÂBÎLER

MUHAMMED EMİN YILDIRIM

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Siyer Yayınları: 24

Siyer Serisi: 14

Eser Adı

Asr-ı Saâdet'te Ticaret ve Tüccar Sahâbiler

Yazar

Muhammed Emin YILDIRIM

m.emin@siyerarastirmalari.org

Redakte ve Mizanpaj

M. Ali Alioğlu

Son Okuma

Hüseyin Yıldırım

Abdulkadir Altınhan

Ömer Kaymaz

Kapak

Mehmet Kaman

Baskı&Cilt

YAZIN BASIN YAYIN MATBAACILIK TUR. TİC. LTD. ŞTİ.

Çevre Sanayi Sitesi 8. blok no : 38-40-42-44 İkitelli Başakşehir İstanbul

Tel : 0212 5650122 Sertifika no : 12028

1. Baskı: Ocak 2014

2. Baskı: Eylül 2015

ISBN: 978-605-4620-20-3

Nişanca Mah. Zekai Dede Sk. No: 22 Eyüp/İstanbul

Tel & Fax: (0212) 544 76 96 – (0212) 544 58 46

Gsm: (0554) 930 07 04 Web: www.siyeryayinlari.com

ASR-I SAÂDET’TE TİCARET
VE
TÜCCAR SAHÂBÎLER

MUHAMMED EMİN YILDIRIM

MUHAMMED EMİN YILDIRIM

1973 yılında Erzurum-Horasan'da dünyaya geldi. İlkokulu bitirdikten sonra, orta ve lise eğitimi yıllarında bir yandan da medresede Arapça ve temel İslami ilimler alanlarında dersler almaya başladı. Ardından 1989'da İstanbul'a gelerek İslami ilimlerdeki eğitimine devam etti. 1999 ile 2004 yılları arasında Mısır'da Arapça ve İslami ilimleri de kapsayan eğitim çalışmalarında bulundu.

1995 yılından itibaren düzenli olarak haftalık dersler vermeye başladı. Bilahare bu dersleri, Hikmet Vakfı'nda ve Hikmet Derneği'nde sürdürdü.

Ekim 2010'da İstanbul'un Eyüp semtinde tarihi Zekai Dede Konağı'nda faaliyetlerine başlayan Siyer Araştırmaları Merkezi'nin kurulmasına öncülük etti. Her hafta Cumartesi günleri düzenli olarak söz konusu merkezde "Siyer ve Sahabe" konulu halka açık dersler vermektedir. Bu derslerin tamamı www.siyertv.com internet sitesinden yayınlanmaktadır.

Siyer alanında araştırma ve eğitim çalışmalarına devam eden Muhammed Ernin Yıldırım, evli ve üç çocuk babasıdır.

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

- İbadetin Beyni Dua (2002)
- İnsani İlişkilerde İlahi Ölçü (2004)
- Vahyi Hayata Taşımak (2005)
- Alemlere Rahmet Hz. Muhammed (sas) (2006)
- Sahabeyi Nasıl Anlamalıyız? (2007)
- Dâru'l-Erkam, Vahyin Nüzül Sürecinde Şahsiyet Eğitimi (2008)
- Hz. Peygamber'in (sas) Albümü (2010)
- Siyer Atlası (Tahkik ve Notlandırma) (2010)
- Efendimiz'i Sahabe Gibi Sevmek (2011)
- Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice (2011)
- Efendimiz'in (sas) Havarisi ve İhlâs Abidesi Zübeyr b. Avvam (2011)
- İnsanlığın Kurtuluşu Hac, Ömrün Bereketi Umre (2011)
- Yaşayan Şehit/Şehidü'l-Hayy Talha b. Ubeydullah (2012)
- Ümmetin Emni Ebü Ubeyde b. Cerrâh (2012)
- Arslan Pençesi, Hamaset Kahramanı/Sa'd b. Ebî Vakkas (2013)

*Zor zaman ve zeminlerde helal daire içinde
ticaretlerini yapmaya çalışan, kazandıklarını
da Allah yolunda harcamaktan bir an geri
durmayan, bu amelleriyle de hiçbir gölgenin
olmadığı gün, arşın gölgesinde gölgelenme
ikramını kazanan özü ve sözü doğru olan
tüm tüccarlara ithaf olunur...*

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٣١﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُضَلِّهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٢﴾ إِنَّ تَجْتَنِبُوا كِبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نَكَفَرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلَكُمْ مُدْخَلَ كَرِيمًا﴾

“Ey iman edenler!

Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin. Ve kendinizi (manen) öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir.

Kim düşmanlık ve haksızlık ile bunu (haram yemeyi veya öldürmeyi) yaparsa (bilsin ki) onu ateşe koyacağız; bu ise Allah’a çok kolaydır.

Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir makama yerleştiririz.”

(Nisa Sûresi, 4/29-31)

عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عُيَيْدٍ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رِفَاعَةَ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا النَّاسُ يَتَّبِعُونَ بُكْرَةَ فَنَادَاهُمْ «يَا مَعْشَرَ التَّجَارِ» فَلَمَّا رَفَعُوا أَبْصَارَهُمْ وَمَدُّوا أَعْنَاقَهُمْ . قَالَ :

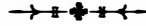
«إِنَّ التَّجَارَ يُبْعَثُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فُجَارًا إِلَّا مَنْ اتَّقَى اللَّهَ وَبَرَّ وَصَدَقَ»

İsmail b.Ubeyd b. Rifâ'a'nın babası aracılığı ile dedesinden naklettiğine göre, [dedesi] Rifâ'a b. Râfi şöyle der: “Resûlullah (sas) ile birlikte [namazgahdan] çıkıyorduk, insanlar erkenden alışveriş yapılmaktaydı. O anda Resûlullah (sas), onlara şöyle seslendi:

“Ey Tüccar Topluluğu!” Bu sesleniş duyanlar derhal başlarını kaldırıp, bakışlarını O’na (sas) yönelttiler. Daha sonra Resûlullah (sas) sözlerine şöyle devam etti: **“Allah’tan sakınan, iyilik yapan ve dürüst davrananlar dışında bütün tüccarlar kıyamet gününde günahkâr bir vaziyette diriltileceklerdir.”**

(İbn Mâce, Ticarât, 3; Ebû Dâvud, Büyü, 1)

İÇİNDEKİLER

SÖZÜN BAŞI	9
Giriş.....	15

◀ 1. Bölüm ▶

CAHİLİYE DÖNEMİ'NDEN ASR-I SAÂDET'E TİCARÎ HAYAT/25

Ticarî Bir Merkez: <i>Mekke</i>	27
Yesrib'ten Medine'ye Ticarî Hayat	35
İslâm Toplumu'nun Oluşumunda Çarşının Yeri	43
İslâm'ın Ticarete Hediye Ettiği Bir Kurum: <i>Hisbe</i>	56

◀ 2. Bölüm ▶

TÜCCAR PEYGAMBER/65

Yetim, Çoban ve Tüccar	73
Sermaye-Emek Ortaklığı ile Başlayan Yeni Süreç	79
Peygamberimiz'in (sas) Mekke'deki Ortağı	87
Peygamberimiz'in (sas) Medine'deki Ticarî Hayatı.....	90
Kur'ânî İlkeler	96
Nebevî İlkeler	100

◀ 3. Bölüm ▶

TÜCCAR SAHÂBÎLER/105

Asr-ı Saâdet Dünyası'nda İthalat ve İhracat ile Uğraşan Sahâbîler.....	109
Her Alanda Zirve Sahâbî Hz. <i>Ebû Bekir (ra)</i>	116

Müslüman Bir Tüccar Hz. Osman (r.a)	121
Cömertlikte Zirve Tüccar Talha b. Ubeydullah (r.a)	131
Semahat Kahramanı Bir Tüccar Abdurrahman b. Avf (r.a)	136
Allah ile Ticaret Yapan Bir Sahâbî Suheyb-i Rûmî (r.a)	147
Helal Kazanç Örneği Bir Sahâbî Cabir b. Abdullah (r.a)	156
İnfak Abidesi Bir Sahâbî Ebû Talha (r.a)	165
İslâm'ın Süvarisi Miktad b. Amr (r.a)	169
Üç Tüccar Hanım Sahâbî (r.anhünne)	174

◀ 4. Bölüm ▶

ASR-I SAÂDET'TEKİ TİCARETİN BİLİNMEYENLERİ/179

Kur'an'da Ticarî Kavramlar.....	182
Ticaret Kervanları ve Satılan Mallar	187
İslam Öncesi Mekke'deki Ticaretin Boyutu.....	191
Asr-ı Saâdet'te Ticarî Alandaki Bazı Mal ve Hizmetlerin Bedeli	195
Medine Pazarı'nda Tedâvül Eden Mallar ve Fiyatları.....	198
SÖZÜN SONU	205
KAYNAKÇA.....	213
DİZİN.....	223

SÖZ BAŞI

Kullarının rızkına kefil olan ve her an varlığa nimetler yağdıran Rezzak-ı Kerîm Allah'a (cc) sonsuz hamdler olsun.

Bizlere bilmediklerimizi öğreten, Allah'a nasıl kulluk yapılacağını gösteren yegane önderimiz, eşsiz rehberimiz, en güzel örneğimiz Efendimiz'e (sas) salât ve selâm olsun.

Efendimiz'in (sas) mübarek ellerinde yetişen, nübüvvet potasında Kur'an'ın diriltlen mesajları ile yoğrulup kıvama gelen, bu yönleri ile Allah'tan razı olup, O'nun da (cc) kendilerinden razı olduğu; adını bilip, bilmediğimiz Risalet bahçesinin gülleri olan tüm Ashâb-ı Kirâm efendilerimize selâm olsun.

Kendilerine Sahâbe neslini örnek nesil olarak belirleyen, en büyük dertleri, gaye-i hayalleri o güzide topluluk gibi dini

yaşama ve yaşatma azmi olan tüm mü’min ve mü’minelere selâm olsun.

“Rızkın onda dokuzu ticarettedir”^[1] diyen Peygamberlerinin sesini ve sedasını duyup, kimselere yaslanmadan, alan el değil; veren el olmanın gayretini veren, haram ve günahın çok meşru olarak algılandığı zeminlerde bile Allah korkusu ile hareket eden, uydum kalabalığa demeyip helal dairede kalma adına ciddi gayretler veren tüm tüccarlara da selâm olsun.

Üsve-i Hasene/En güzel örnek olan Efendimiz’in (sas) âleme en güzel örnek olsunlar diye yetiştirdiği kutlu nesil Sahâbe’nin, hayatın her alanında kıyamete kadar gelecek tüm Müslümanlara rehberlik edecekleri muhakkaktır. Sahâbe’nin rehberiyetini belli alanlarla sınırlamamak, hangi zaman ve zeminde olursa olsun, onların örnekliklerine müracaat etmek gerekir. Mesele rızık temininin en önemli yolu olan ticaret olunca bu rehberiyet daha fazla bir önem arz etmektedir. Çünkü ticaret dediğimiz alan, belli ahlaki esaslara ve ilkelere dayanmalıdır. Çerçevesi belirlenmemiş, ahlaki esasları oluşturulmamış bir ticaret esasen ticaret olmaktan çıkacaktır. Adının ticaret diye konması, yapılan işi ticaret yapmayacak; bilakis üzerine bina edilen ahlaki esaslar o işin ticaret olup olmadığını belirleyecektir. Hal böyle olunca, bu alanda insanlığa örnek olabilecek kâmil misallere ihtiyaç duyulmaktadır. İşte bu ihtiyacı karşılayacak olan yegâne örnekler hiç şüphesiz Sahâbe neslidir.

Kendisi de bir tüccar olan Efendimiz’in (sas) ilk muhatplarının bulunduğu ortam, doğup büyüdüğü kırk yaşına

[1] Efendimiz (sas) şöyle buyurmuştur: **“Rızkın onda dokuzu ticarettedir. Onda biri ise sığır ve deve gibi büyük veya daha çok koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlardadır.”** Münâvî, *Feyzu’l-Kadir*, c. 3, s. 244, 245

kadar içlerinde Abdullah'ın oğlu Muhammed diye bilindiği Mekke idi. Mekke toplumunun genel geçim kaynağı ise ticaretti. Tüccarların çok olduğu bir muhatap çevresine İslâm'ın mesajlarını ulaştıran Efendimiz (sas), ilk olarak onlara tevhid akidesini, hemen akabinde ise ahlaka dair esasları tebliğ etmişti. Dolayısı ile daha işin başında Efendimiz gerek *ticaret/iş ahlakı*, gerek *tüccar ahlakı*, gerekse *mesken ahlakı* ile alakalı çok önemli mesajlar iletmış, kendisi de sahada biri olarak bu işin uygulamasına dair pratik örneklikler ortaya koymuştu. Efendimiz (sas) her zaman olduğu gibi *yaşadığını söyleyen, söylediğini yaşayan* biri olarak, muhataplarına ticaret ile alakalı bazı şeyleri söylerken, aynı zamanda tebliğ ettiği bu ilkeleri bizzat yaşayarak da temsiliyet ve örnekliğini ifa ediyordu. O kutsi halkanın ilk neferleri olan sahabiler de aynı şekilde öğrendikleri hakikatleri bedeli ne olursa olsun yaşama adına gayret gösteriyorlardı. Böyle olunca da *Hira'dan*, *Dârü'l-Erkâm'dan* veya Hz. Hatice'nin evinden âleme süzülen ilahî vahyin ilk etkileri çarşıda, pazarda, ilk muhataplar olan tüccarların vesilesi ile insanlara ulaşıyordu. Dolayısı ile Kur'ân'ın dış dünyada müdahil olduğu ilk alan ticarî alanlar oluyordu. Zaten ilk iman eden sahâbilerin kimler olduğu hatırlandığında bu söylediklerimiz daha iyi anlaşılacaktır. O günün dünyasında sayıları daha bir avuç olan tüccar sahabiler, İslâm'ın hayata müdahale/tanzim eden yapısı ile büyük bir değişim göstermeleri başkalarını etkiliyor, onların ahlakları başkalarının dirilmelerine vesile oluyordu.

Madem dün böyle bir etkileşim oldu, madem İslâm'ın diriltiği mesajları dünyanın birçok yerine Müslüman tüccarlar vesilesi ile ulaştı, madem tarihte orduların yapamayacağı nice işleri bir avuç tüccar yaptı; bu güzellikler bir kez daha neden

olmasın? Bir kez daha tarih bu güzel adımları neden yazmasın? Bu güzellikleri ortaya koymanın yolu, ilk ve örnek nesil olan Sahâbe’yi tanımak ve onlar gibi olmaya çalışmakla mümkündür. Her geçen gün ahlakî yozlaşmanın daha da arttığı, çoğaltma ve biriktirme tutkusu ile insanların sınır tanımadığı, hazzın ve şehvetin her şeyin önüne alındığı bir zamanda, işin ahlakını ve ilkelerini bize hatırlatacak bir örneğe acilen ihtiyaç var ki, şüphesiz bu örnek Sahâbe’den başkası değildir. İşte elinizdeki bu çalışma, böyle bir ızdırabın neticesidir.

Sahâbe’nin, dolayısı ile onları yetiştiren *muallim-i ekber* olan Efendimiz’in (sas) bu alandaki rehberiyetinin tamamı olmasa bile bir kısmını takdim etmeye çalıştığımız bu çalışma, giriş bölümü hariç dört ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler şunlardır:

1. Bölüm: *Cahiliye Dönemi’nden Asr-ı Saâdet’e Ticarî Hayat*
2. Bölüm: *Tüccar Peygamber (sas)*
3. Bölüm: *Tüccar Sahabîler*
4. Bölüm: *Asr-ı Saâdet’teki Ticaretin Bilinmeyenleri*

Bu bölümlerde şu konular işlenmiştir:

1. Bölüm: Cahiliye Dönemi’nden Asr-ı Saâdet’e Ticarî Hayat: Çalışmamızın bu ilk bölümünde Siyer Coğrafyasının merkezi olan Mekke ve Medine hakkında bilgiler verilmiş, Sahâbe’nin yetiştiği zemin olan bu iki şehrin Cahiliye’den İslâm dönemine ticarî hayatı anlatılmıştır. Efendimiz’in (sas) Medine’ye hicret etmesinden sonra Yahudilerin elinde olan ticarî sahanın nasıl Müslümanların eline geçtiği rivayetler ışığında değerlendirilmiştir. İslâm toplumunun oluşumunda çarşının yeri, İslâm’ın ticarî hayata kazandırtıkları, *Hisbe* teşkilatı ve bu kurumun çarşı/pazara müdahalesi bu bölümde incelenmiştir.

2. Bölüm: Tüccar Peygamber (sas): Kitabımızın ikinci bölümünde, Hz. Peygamber'in (sas) ticarî hayatı işlenmiştir. Öncelikle Allah'ın seçilmiş elçisinin elinin emeği ile geçindiği hakikati ortaya konmuş, bu konuda önceki Peygamberlerden de örnekler verilmiştir. Efendimiz'in (sas) yetim olarak doğması, çok küçük yaşlarda çobanlık yapması ve ticarete atılması anlatılmıştır. Hz. Hatice validemiz ile yaptığı sermaye-emek ortaklığı, Mekke'deki diğer ortağı, Medine'deki ticarî hayatı, bu bölümün konularındandır.

3. Bölüm: Tüccar Sahabiler: Kitabımızın ana konusu olan Tüccar Sahabiler bölümüne gelince, bu bölüm iki temel kısımda incelenmiştir. Birinci kısım, listeler şeklinde ulaşılabilen kaynaklar ışığında tüccar ve iş erbabı sahabiler tespit edilmiştir. İkinci kısım ise özellikle ticarî hatıraları ve mesajları olan sahâbî efendilerimizin bu özellikleri anlatılmıştır. Onların üzerinden ideal tüccar kimliğinin ne olduğunu, neler ortaya konunca Müslüman Tüccar olunabileceği işlenmiştir.

4. Bölüm: Asr-ı Saâdet'teki Ticaretin Bilinmeyenleri: Kitabımızın bu son bölümünde ise, Saâdet Asrı'nın ticarî hayatında var olan bazı özellikler birer cümle ile özet bir şekilde olsa bile tespit edilmiş ve okuyucuya bilgi vermesi bakımından sunulmuştur. On dört asır öncesinin ticarî hayatına dair bazı bilgilerin, ne kadar bugünün dünyasına benzediğini bu bölümde okuyucu görme imkânı bulacaktır.

Hatalardan ve eksikliklerden beri/uzak olmayan bu çalışmamız, yoğun bir araştırma ve gayretin sonucu ortaya çıkmıştır. Elimizden geldiğince bu alana konu olan rivayetler incelenmiş, ilk dönem kaynaklar başta olmak üzere, ulaşılabilen kaynaklar taranmıştır. Böyle olmasına rağmen, yine de

gözden kaçırılan, noksan bırakılan yerler muhakkak ki vardır. Bundan dolayı yapılacak tüm tenkit ve eleştiriler, işin kemale doğru yürümesi açısından önemlidir. Bu konuda işin ehlinin yapacağı her türlü katkı ancak dua ile karşılanacaktır.

Nice zamandır bu konuda bir çalışma yapmak için uygun bir zamanı beklerken, kısa adı İĞİAD olan *İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği* yöneticilerinin teklif ve ısrarları ile çalışma hız kazanmış, başka çalışmaların önüne alınarak yoğun bir mesai harcanarak bu kitap kaleme alınmış ve Rabbimize sonsuz hamdler olsun ki tamamlamak nasip olmuştur. Bu vesile ile İĞİAD yöneticisi kardeşlerime teşekkür ediyor, kitabın okuyucuya ulaşmasındaki katkılarından dolayı dua ediyorum.

Yine kitabımızın her safhasında farklı katkıları olan tüm kardeşlerime de dua ediyor, özellikle M. Ali Alioğlu kardeşime dikkatli okumaları neticesinde yaptığı değerli katkılardan dolayı teşekkürlerimi sunuyor, Rabbimden yapılan bu işin bir salih amel olarak kabul görmesini niyaz ediyorum. Tek temennim, hasret kaldığımız Sahâbe hasbiliğindeki tüccarların sayısının çoğalmasındır; eğer bu çalışma küçük de olsa böyle bir hayra vesile olursa, bu Rabbimizin bize bahşedeceği en güzel nimettir.

Çalışma ve gayret bizden, tevfik ise Yüce Rabbimizdendir.

Muhammed Emin Yıldırım

1 Safer 1435/4 Aralık 2013

Eyüp/İstanbul

GİRİŞ

İmam Ebû Hanîfe'nin (v. 150/767) en gözde talebelerinden biri olan İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybanî'nin (v. 189/805)^[1] son yazdığı kitap olan *el-Kesb*'in,^[2] şöyle bir hikâyesi anlatılır: İmam Muhammed, artık kitap telif etmeyeceğini talebelerine söyleyince, talebeleri hocalarından son olarak zühd hakkında bir kitap telif etmesini isterler. İmam Muhammed de onlara: “Ben zühd hakkında bir kitap telif ettim.” diye cevap verir. Talebeler böyle bir kitap olmadığını söylediklerinde, İmam: “*Alış-veriş hukuku ile alakalı kitap yaz-*

^[1] İmam Muhammed, insanoğlunun çalışmaya mecbur olduğunu, çünkü yiyecek, içecek, giyecek ve kalacak yer (mesken) gibi dört unsur olmaksızın yaşayamayacağını belirtmektedir. Bkz: eş-Şeybânî, Muhammed b. Hasan; *Kitabü'l-Kesb*, s. 162-166

^[2] *el-Kesb* ya da *el-iktisâb fî'r-rızk'î'l-müstetâb*, İmam Muhammed'in telifine yaşamının sonlarında başladığı, ama tam olarak tamamlamaya ömrü vefa etmediği eseridir. Günümüze ulaşan bölümün *el-Kesb*'in aslının olmadığı İmam Serahsî'nin onun üzerine yazdığı şerhinin olduğu iddia edilmektedir. Bkz: Taş, Aydın; *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 39, s. 40

dım ya, işte o bir zühd kitabıdır. Çünkü zahid adam, dağda tek başına yaşayan değil, çarşıda, pazarda ticaret yaparken haramlardan, mekruhlardan ve şüpheli şeylerden sakındır.” demiştir. [3]

Gerçek zahitliğin ne demek olduğunu tarif eden İmam Muhammed’in bu sözlerinin kaynağı hiç şüphesiz Kur’ân, Sünnet ve bu iki aslı kaynağın neşet ettiği çağ olan Saâdet Asrı’dır. Çünkü İslâm nazarında ticaret; “Farzdan (namazdan) sonra emredilen diğer bir farz”dır. [4] Kur’ân, Cuma namazını emreden ayette bile namazdan sonra yapılacak işin ne olması gerektiğini beyan ederken: **“Namaz kılınınca yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfundan nasibinizi arayın.”** [5] demektedir. Böyle olduğu için bazı fakihler ticaretin bir köşeye çekilip nafil ibadet etmekten daha üstün olduğunu belirtmişlerdir. Bunun sebebi ise şudur: Bir takım nafil ibadetin faydası sadece yapan kişiye yöneliktir. Ama ticaretin ise birçok insana faydası vardır. Tüccar, yaptığı ticaret ile başta kendi ailesi olmak üzere, işinin hacmine göre birçok insanın geçimine vesile olur, birçok insanın topluma yük olmadan kendi emeği ile hayatını devam ettirmesini sağlamakla toplumda ekonomik yaşamın sürekliliğine önemli katkılarda bulunur.

Hız. Ömer’in hilafet günlerine ait bir hatıra, Sahâbe’nin bu meseleyi nasıl doğru anladıklarını bize gösterir mahiyettedir. O günlerde Yemen’den bir grup Medine’ye gelir. Bunlar herhangi bir iş ile iştigal etmeyen, çalışmayan eski püskü elbiseler

[3] Zernûcî, *Ta’lîmu’l-Mute’allim*, s. 28

[4] Nafakasını temin etmeye muktedir olan her mükellefe helal yoldan kazanç sağlamanın farz olduğunu bildiren rivayetler için bkz: Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, c. 10, s.74; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, c. 6, s. 127; Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, c. 10, s.291.

[5] Cuma Sûresi, 62/10

içerisinde Mescid'in bir köşesinde oturup, kendilerini ibadete veren kimselerdir. Hz. Ömer, hemen dikkatini çeken bu grubun kimler olduğunu öğrenmek için: "Bunlar kimdir?" diye sorar. Birileri: "Bunlar Allah Teâlâ'ya tevekkül eden/mütevekkilün kimselerdir." diye cevap verir. Hz. Peygamber'in (sas) Risalet mektebinde bu konuda çok önemli dersler alan Hz. Ömer, bu cevap karşısında der ki: "Hayır, bunlar mütevekkil/tevekkül eden değil, müteekkilûndur /yiyicilerdir. Size mütevekkilin kim olduğunu söyleyeyim mi?" der. "Evet" cevabını alınca şöyle buyurur: "*Mütevekkil, tohumu toprağa eken sonra da Allah Teâlâ'ya tevekkül eden kimsedir.*"^[6] Yani kimselere yasanmadan, yük olmadan, rızkını insanlardan değil sadece Allah'tan bekleyen kimse mütevekkildir. Hz. Ömer, bu sözü ile İslâm'ın nasıl bir insan istediğini de beyan etmiş oluyordu. O başka bir sözünde ise şöyle diyecekti: "*Sizden birisi: 'Ya Rabbi rızkımı gönder' diye oturduğu yerden rızık istemesin. Biliyorsunuz ki gökyüzü ne altın ne de gümüş yağdırır.*"^[7] buyurmuştur. Yine birgün çalışmanın, helal kazanç için gayret göstermenin önemini beyan etme sadedinde şöyle demiştir: "Allah'ın fazlından nasibimi aramak için yeryüzünde dolaşırken devemin ayakları ucunda ölmem, Allah yolunda cihad ederken ölmekten"^[8] daha faziletlidir."^[9]

Kur'an ve Sünnet'ten aldığı ilham ve Sahâbe'nin ameli örnekliğinin şuurunda olan İslâm büyükleri de daima ibadet çeşitlerinden biri olan ticarete insanları teşvik etmiş, tem-

[6] eş-Şeybanî, Muhammed b. Hasan, *Kitabü'l-Kesb*, s. 88

[7] Gazzalî, *İhya'u Ulumi'd-Dîn*, c. 2, s. 80

[8] İbn Ebü'd-Dünyâ'nın naklinde, "*Allah yolunda cihaddan sonra*" şeklinde geçmektedir. Bkz: İbn Ebü'd-Dünyâ, *İslâhü'l-Mâl*, s. 241

[9] eş-Şeybanî, Muhammed b. Hasan, *Kitabü'l-Kesb*, s. 72

belliğin, miskinliğin, başkalarına el açmanın ve yük olmanın kötülüğüne dikkatleri çekmişlerdir. Büyük bir âlim ve aynı zamanda da tüccar olan İmam Ebû Hanife, hayatı boyunca devam ettirdiği ticareti ile bu konuda çok güzel bir örneklik ortaya koymuştur. Aynı dönemin önemli bir ismi olan ve malı “*Müslüman’ın Silahı*” olarak gören Süfyân es-Sevrî de (v. 161/778) insanları hep çalışmaya teşvik etmiştir. Konu ile alakalı Muhammed b. Sevr şöyle bir hadise rivayet etmektedir: “Mescid-i Haram’da otururken Süfyân es-Sevrî bize uğradı; ‘sizi böyle oturtan nedir?’ diye sordu, biz de ‘ne yapalım ki?’ deyince: ‘*Kalkın, çalışın, Allah’ın lûtfünü arayın. Müslümanlara yük olmayın.*’ şeklinde ikazda bulundu.”^[10]

Ali b. Cafer şöyle demektedir: “Babam, Ahmed b. Hanbel’i (v. 241/855) ziyarete giderken beni de yanında götürdü. ‘Bu oğlumdur’ deyince, ‘İmam önce bana dua etti ve babama: ‘*Onu çarşıya çıkar, piyasayı öğrenmeye zorla ve akranlarından uzak tut.*’ diye tavsiyede bulundu.”^[11] Tarihimizin yetiştirdiği en büyük sûfi ve zahitlerden biri olan İbrahim b. Edhem (v. 161/778) kimselere yük olmamak için rızkını amelelik yaparak kazanırdı. Birileri ona: “Nasılsın?” diye sorduklarında verdiği cevap şu olurdu: “*Nafakamı benden başkası temin etmediği müddetçe çok iyiyim.*”^[12]

Dolayısı ile İslâm, mensuplarını hep çalışmaya teşvik etmiş, alan el değil, veren el olmaları için gayret göstermelerini istemiştir. Burada dikkat edilmesi gereken çok önemli bir husus vardır. Rabbimiz, kelimasında ideal mü’minlerin kimler

[10] el-Hallâl, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed; *el-Hassü ala’t-Ticare ve’s-Sinnaa ve’l-Amel*, s. 37

[11] el-Hallâl, a.g.e, s. 24

[12] el-Hallâl, a.g.e, s. 40

olduğunu beyan ederken, şöyle buyurur: “(Bu kandil) bir takım evlerdedir ki, Allah (o evlerin) yücelmesine, içlerinde isminin anılmasına izin vermiştir. Orada sabah akşam O’nu öyle kimseler tesbih ederler ki; Onlar, ne ticaret, ne de alışverişin kendilerini Allah’ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlardır.”^[13]

Rabbimiz, ideal mü’mini işte böyle tarif etmektedir. Ticaretle, alış-verişle uğraşan ama bu uğraşının boyutu ne olursa olsun, Allah’ı anmaktan, namaz kılmaktan, biriktirme arzusu-na takılıp zekât vermekten, infakta bulunmaktan geri durmayandır. Yani tabir caiz ise, *el kârda, gönül yârda* olandır. Eğer kârın sevgisi ve hırsı, gönlü kaplarsa işte orada ciddi bir sıkıntı vardır. Hz. Mevlana’nın (v.672/1273) dediği gibi, dünya malı bir deniz, insan ise o denizin üstünde olan bir gemidir. Mal (deniz) ne kadar çok olursa, gemi o kadar rahat hareket edecek ve menziline ulaşacaktır. Ama gemi su almaya, yani mal sevgisi kalbi istila etmeye başlayınca, batma kaçınılmaz olacaktır. Mesele, o sevginin gönlü kaplamamasıdır.

Tebeu’t-Tâbiin neslinin büyük imamlarından Süfyân b. Uyeyne’ye (v.198/814) bir gün soruyorlar: “Yanında yüz dirhem^[14] olan kişi zahid kabul edilir mi?” İmam, bu soruya “evet” diye cevap verir. Soru soran, sonra: “Bu nasıl olur? Mal biriktiren zahid olabilir mi?” deyince, Süfyân b. Uyeyne der ki: “Eğer o adam parası azalınca üzülmez, artınca sevinmez, mal-

^[13] Nûr Sûresi, 24/ 36, 37

^[14] Dirhem gümüş paradır. 1 dirhem, 0,425 gram, yada 0, 354 gram altın karşılığı gümüşdür. O günlerde 1 dinar, bazen 10 bazen de 12 dirham üzerinden işlem görmektedir. Bkz: el-Kürdî, Necmuddin; Şer’î Ölçü Birimleri ve Fıkî Hükümleri, s. 93, 94

dan ayrılmasına sebep olan ölümü de çirkin görmezse, o tam bir zahiddir.”^[15] Süfyân b. Uyeyne de bu sözü ile, aynen Hz. Mevlana gibi bu işin en önemli kısmının dünya ve mal sevgisinin, kalbe girmemesi gerektiğini ifade etmektedir.

Ticaretin içerisinde olmak, para kazanmak, sahada sürekli başkaları ile rekabet halinde olmak ve bunca şeye rağmen kalbi, gönlü selim bir şekilde muhafaza etmek, korumak çok kolay bir şey değildir. Bir tüccarın bunu sağlayabilmesi için şu hususlara kesinlikle dikkat etmesi gerekir.

- 1- Sağlam bir akidenin inşası
- 2- Ticarî hukukun derinlemesine öğrenilmesi
- 3- Sadık ve salih dostların edinilmesi
- 4- Allah’ın, yapılan ticarete ortak edilmesi
- 5- Bir hakikat olan ölümün sürekli hatırdâ tutulması

Bunlar Müslüman bir tüccarın her daim aklında, zihninde, kalbinde olması gereken ilkelerdir. Öncelikle sağlam bir akidenin inşası olmalıdır. Akide işin temeli olduğu için en başa alınması gereken de budur. İman esasları ve bunların hayata yansıtılması çok iyi kavranmalıdır. Sonra ticarî hukukun derinlemesine öğrenilmesi gerekir. Helaller, haramlar, mekruhlar, şüpheli şeyler ve İslâm’ın ticarî alanda söylediği ilkeler, alış-veriş şekilleri, borçlanma hukuku, faiz meselesi ve daha nice mesele kifayet oranında öğrenilmelidir. Bu konuda Hz. Ömer’in şu uyarısı hiçbir zaman unutulmamalıdır. O der ki: **“Bizim çarşımızda, dinde belli bir derinliği olmayan kimselerden başkası alış-veriş yapmasın.”**^[16] Neden? Çünkü İslâm’ın alış-veriş hukuku meselesinde söylediklerini bil-

[15] el-Hallâl, a.g.e., s. 36.

[16] Tirmizî, *Kitabü'l-Vitr*, 21

meyen ve bu konuda belli bir seviyesi olmayan her an yanlış yapabilir, başkalarını yanlış işlere sevk edebilir. Bundan dolayı Müslüman bir tüccar, kesinlikle ticarî hukuka dair bilinmesi gerekenleri öğrenmelidir.

Üçüncü ilke, sadık ve salih dostların edinilmesidir. Sadık dost insanı Cennet'e götüren en önemli vesilelerden olduğu için Müslüman tüccar, yanında böyle dostlar, arkadaşlar bulundurmalı, kendisine hakkı ve hakikati hatırlatan meclislere katılmaya azami derecede gayret göstermelidir. Bu konuda Rabbimizin buyruğu olan: **"Sadıklarla beraber olun!"** ^[17] fermanıyla, Efendimiz'in (sas): **"Hiç şüphe yok ki doğruluk iyiliğe götürür. İyilik de Cennet'e götürür. Kişi doğru söyleye söyleye Allah katında siddik (doğru sözlü) diye yazılır. Yalancılık kötüye götürür. Kötülük de Cehennem'e götürür. Kişi yalan söyleye söyleye Allah katında kezzâb (çok yalancı) diye yazılır."** ^[18] beyanını hiç unutmamak ve her daim sadıkakati devam ettirecek dostlarla beraber olmak gerekir.

Dördüncü ilke, Allah'ın, yapılan ticarete ortak edilmesidir. ^[19] Aslında bu, O'na (cc) ait olanın, yine O'nun yolunda harcanmasıdır. Mülk O'nunsa, kâinatta ne varsa mutlak sahibi Rabbimiz ise -ki böyledir- o zaman bize bahşedilen her nimet O'nundur ve O'nun bir ikramıdır. Böyle olunca da, Müslüman bir tüccar, ticaretine Allah'ı ortak kılarak, sadece mali yükümlülüğü olan zekât ile yetinmeyerek, tasadduk ve

^[17] Tevbe Sûresi, 9/119

^[18] Buhârî, Edeb, 69; Müslim, Birr, 103, 104

^[19] İlk bakışta biraz sorunlu gibi görünen bu ifadenin menbâı bizzat Efendimiz'in beyanıdır. Buyurmuşlardır ki: **"Aziz ve Celil olan Allah buyurdu ki: 'İki ortaktan birisi diğerine ihanet etmediği müddetçe ben onların üçüncü ortağıyım. Eğer birisi diğerine ihanet ederse, ben aralarından çıkarım.'" Ebu Dâvud, Büyû, 26; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, c. 6, s. 78**

infak konusunda azami derecede gayret içerisinde olmalıdır. Sahâbe’den Kays b. Ebi Garaze’nin aktardığı şu rivayetin üzerinde durulması gerekir. Der ki: “Bir gün Hz. Peygamber bizim çarşımıza uğradı ve şöyle seslendi: **‘Ey Tacirler! Bu pazarlarda her zaman yararsız (lağv) söz, iş ve yemin bulunur. Bunların doğurduğu kirliliği sadaka ile temizleyiniz.**” [20]

Beşinci ve son ilke ise, bir hakikat olan ölümün sürekli hatırdâ tutulmasıdır. Kaçınılmaz olan bu sonun sürekli hatırdâ tutulması, insanı kabrin arkası için çalışmaya sevk edecek, geçici ve değersiz olanı, sürekli ve kıymetli olana değiştirtmeyecektir. Ölümün her daim hatırdâ tutulması, insanı kontrol altına alacak, mal ve şehvet hırsını meşru daire içinde sınır layacaktır. Bundan dolayıdır ki, Efendimiz (sas) çarşı, pazara girerken okuduğu duada bile, ölüme ve sonrasındaki hayata dikkat çekmiştir. Efendimiz’in okuduğu dua şu şekildedir:

﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

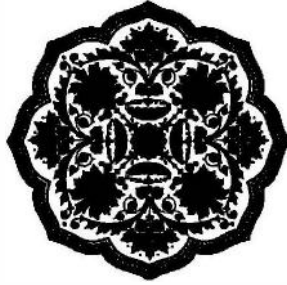
“Allah, kendisinden başka ilah olmayan, eşi ve ortağı bulunmayan, mülkün tamamını elinde tutan ve hamd edilmeye layık olandır. O, dirilten ve öldüren, ama kendisi sürekli diri olandır. Tüm hayırlar onun elindedir. O her şeye güç yetirendir.” [21]

Bu tespit edilen ilkelerin en güzel uygulayıcıları, hiç şüphesiz kendisi de bir tüccar olan Efendimiz (sas) ve O’nun mübarek ellerinde yetişen Sahâbe neslidir. Onların hayatlarının üzerinden biz ideal tüccar kimliğine dair çok önemli mesajlar

[20] Tirmizî, *Birr*, 55; Darimî, *Rikâk*, 74

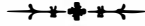
[21] Tirmizî, *Kitabü’l-Davât*, 36

görmekteyiz. İnşallah ilerleyen sayfalarda okuyacağımız bu mesajlar, haram-helal sınırlarının birbirlerine karıştırıldığı şu zamanlarda, bu işin İslâm ahlakına bağlı olarak nasıl yapılacağına dair bizlere örnek olur.

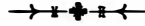

1. Bölüm

CAHİLİYE DÖNEMİ'NDEN
ASR-I SAÂDET'E TİCARÎ HAYAT

TİCARÎ BİR MERKEZ: MEKKE

İslâm'ın neşet ettiği coğrafya olan Mekke, insanlık tarihinin ilk yerleşim yeridir.^[1] Cennet'ten dünyaya gönderilen Hz. Adem'in ve Hz. Havva'nın uzun bir arayıştan sonra birbirlerine, buluşma mekânı olan *Arafat*'ta kavuşmaları, sonrasında *Müzdelife*'de insanlık neslinin devamı için adım atmaları, *Butnü'l-Ard/Yeryüzünün Göbeği*^[2] ve *Ümmü'l-Kurâ/Şehirlerin Anası*^[3] olan Mekke'yi başka hiçbir yerin erişemeyeceği bir değere taşımıştır. Bu değer yeryüzünün ilk mabedi olan Kâbe'nin yapılması ile çok daha farklı bir noktaya ulaşmıştır.^[4] Hz. Nuh'a gelinceye kadar bu özelliğini devam ettiren Mekke, tufan ile birlikte insanlara unutturulmuş, aradan binlerce sene geçmiş, burası Kur'an'ın ifadesi ile "*toprağında ekin bitmeyen*" bir yere dönüşmüştü.^[5] Hz. İbrahim'in buraya ailesini gelip

[1] "Yüce Allah gökleri ve yeri yarattığı gün Mekke'yi harem kıldı." (Buhârî, *Sayd*, 10; Müslim, *Hac*, 445, 446)

[2] Hamidullah, Muhammed; *İslam Peygamberi*, s. 36

[3] En'am Sûresi, 6/92; Şurâ Sûresi, 42/7

[4] "Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabed) Bekke'deki, Kâbe'dir." Alî İmran Sûresi, 3/96

[5] "Ey Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını senin Beyt-i Haram'ının

bırakacağı ana kadar da bu hal devam etmişti. Ne zaman ki, Hz. İbrahim ilahî bir yönlendirme ile Filistin’in el-Halil şeh-
rinden hanımı Hz. Hacer’i ve kundaktaki yavrusu İsmail’i
volkanik dağlarla çevrili bu yere getirip bıraktı; o zamandan
itibaren bölge farklı bir sürece girdi.

Hz. Hacer’in o büyük teslimiyet ve gayretine karşılık,
Allah’ın bir hayat kaynağı olan Zemzem’i bahşetmesi ve Ye-
menli Cürhümi kabilesinin buraya gelip yerleşmesi, bölgeyi
yeniden hareketlendirdi. O günden sonra da bu canlılık orada
hiç eksilmedi.

Bazı arkeolojik kazılardan elde edilen verilere göre yer-
yüzünün ilk oluşumu sırasında yemyeşil olan Mekke ve çev-
resi, tufandan sonra geçirdiği değişikliklerle söz konusu yeşil
çevresi volkanik kayalarından oluşan irili ufaklı dağ ve tepe-
lere dönüşmüştür.^[6] Bu dağlar ve tepeler, Kâbe’nin dört bir
tarafını kuşatmış bir haldedir. Mekke şehrinin etrafında 5000,
Harem sınırları içerisinde 7000, toplam irili-ufaklı 12.000
dağ veya tepe vardır.^[7] Coğrafi alt yapı böyle olduğu için, ne
tarıma elverişli tarlalar; ne de çok geniş çaplı hayvancılığın
yapılacağı otlak araziler orada bulunmamaktadır.^[8] Bölge in-

yanında, ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim...” İbrahim Sûresi, 14/37

[6] Sibâî, Ahmed, *Tarihu Mekke*, s. 15

[7] el-Haneffî, *İfadetü’l-En’am bi-zikri Ahbari Beledillahi’l-Haram*, c. 2, s. 28

[8] Mekke’nin böyle bir özelliği olmasına karşın, oraya sadece 88 km. uzak-
lıkta olan *Taif*, bambaşka bir iklime ve coğrafi özelliklere sahiptir. Güney
Avrupa ikliminin hakim olduğu *Taif*, bu özelliği ile bölgenin en önemli ta-
rım merkezlerinden biri olmuştur. Efendimiz’in de buyurduğu gibi: **“Taif,
Harem’in (Mekke) bostanıdır.”** (Fâkihî, *Ahbâru Mekke*, c. 3, s. 206) Baş-
ta üzüm olmak üzere orada hurma, hububat, şeftali, nar ve daha birçok
meyve ve sebze yetiştirilmekteydi. Böyle olduğu için o verimli toprak-
larda birçok Kureyşli zengin sebze ve meyve bahçeleri vardı. Bahçesi
olan birkaç isim saymak gerekirse, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Abbas
b. Abdülmuttalib, Amr b. Âs örnek olarak verilebilir. Detaylı bilgi için bkz:

sanın rızık temini ve geçimlerini sağlayabilmeleri için tek yolları vardı, o da üreticisi ol(a)madıkları ticarî malların satıcısı olmak, bölge dışından alıp, hem başkalarına, hem de kendi insanlarına satmaktı.^[9] Hal böyle olunca da buradaki ticaretin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Tek geçim yolu olan ticaret burada öyle bir gelişmişti ki, bölge dini bir merkez olmasının yanında, bir de ticarî bir merkez olma özelliği de kazanmıştı.

Bölgede çeşitli zamanlarda kurulan panayırlar, bugün uluslararası ticaret fuarlarını andırırmaktaydı. Başta *Hicaz* tüccarları olmak üzere, *Yesrib/Medine*, *Taif*, *Şam*, *Busra*, *Yemen*, *İndistan*, *Habeşistan*, *Fars*, *Rum* ve *Çin* tüccarları çok sık bu panayırlara katılır, çok büyük meblağlara ulaşan alışverişler buralarda yapılırdı.^[10] Bölgenin bu özelliğini anlamak için aşağıdaki haritaya gözetmemiz yeterli olacaktır:

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, c. 1, s. 148; el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, c. 4, s. 9

^[9] O günkü Mekke'nin nüfusunun köle ve mevlâlarla birlikte onbin olduğu düşünülürse, insanlara günlük olarak en azından iki veya üç ton yiyecek gerekmektedir. Bunun da, yaklaşık yirmi deve yükü ettiği belirtilmektedir. O halde, Mekke'ye günde iki veya üç deve mal gelmektedir. Bu bilgiler bize nasıl bir ticarî zeminin olduğu yönünde önemli mesajlar vermektedir. Bkz: Güler, Mehmet Nuri, *Kur'an ile Başlayan Ekonomik Süreçte Câhiliye Kureyş Kapitalizmi'nden İslâm Kureyş Küreselleşmesi'ne*, İslâm Ülkeleri Tarih ve Coğrafya Etütleri, Yıl: 2 Yaz 2010 Özel Sayısı, Temmuz 2010, s. 9, 10

^[10] Mekke ve çevresine o günkü şartlarda bu kadar çok tüccarın gelmesi ve Mekkelî tüccarların ticarî maksatla birçok bölgeye gitmeleri, orada ortaya çıkan bir hadisenin ne kadar kısa bir zamanda çevreye yayıldığını anlamamız açısından önemlidir. Nübüvvetin mesajlarının 23 yıl gibi kısa bir zaman zarfında üç kıtaya yayılmasında bölgenin bu özelliği göz ardı edilmemelidir.

Bölgede öteden beri var olan bu ticarî hareketlilik, Hz. Peygamber'in S. göbekten dedesi olan Kusay b. Kilab'ın (v. 480?) Mekke idaresini ele alması ile yeni bir boyuta taşınmıştır. Kusay b. Kilab'a kadar Mekkeliler, panayırlar ve pazarlarda dışarıdan gelen tüccarları karşılar, onların getirdikleri malları satın alır, çoğu zaman gerçekleşen perakende satışların bir tarafı olurlardı. Ancak büyük bir idareci olan ve Kureyş'in tarihinde çok ciddi atılımların sahibi olan Kusay, çocuklarının ticarî alanda daha aktif bir durumda da olmalarını sağladı.^[11] O günlerde ortaya çıkan bir olay bu süreci biraz daha hızlandırdı. Şöyle ki: Habeşli bir tüccar ile bazı meseleler yüzünden tartışan Kusay, sonrasında tartışmanın kavgaya dönüşmesiyle o tüccarı öldürdü ve onun mallarına el koydu.^[12] Böylelikle dışarıdan gelen tüccarlara bazı şeylere daha fazla dikkat etmeleri yönünde bir uyarı verilmiş oldu. Kusay'ın vefatından sonra ticarî faaliyetlerini genişleterek devam eden oğulları *Abdümenaf*, *Abdüddar* ve *Abdüluzza*, artık pazarda ağırlıklarını iyiden iyiye hissettirmeye başlamışlardı.

Efendimiz'in (sas) dedesi Abdülmuttalib'in babası olan Hâşim'e (v. 497 ?) gelince ^[13] Mekke'nin ticarî hayatında bir ilk yaşanmıştı. Onunla birlikte Mekkeliler artık milletlerarası ticarete başlayacak, sadece pazara getirilen malları satın alan tüccar olmaktan çıkıp, kendileri Mekke'ye mal getiren, bugünkü deyim ile ithalat yapmaya başlayan tüccarlar olacaklardı. Asıl adı Amr b. Abdümenaf olan Efendimiz'in 3. göbekten

[11] Kusay b. Kilab hakkında daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin; *Hz. Peygamber'in Albümü*, s. 32

[12] İbn Habib, *el-Münnemmak*, s. 18

[13] Hâşim b. Abdümenaf hakkında daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin; *Hz. Peygamber'in Albümü*, s. 30

dedesine Hâşim isminin verilmesi de zaten onun dış dünyaya açılımlarının bir neticesidir. Mekke’de vuku bulan bir kıtlık se-
nesinde Filistin’den getirdiği yiyecekleri ufalayıp birbirlerine
katarak ekmek yapmasından ötürü ona “kıran, ufaltan” anla-
mında Hâşim denmiştir. ^[14]

Hâşim b. Abdümenaf Kur’ân’da da zikredilen “ilâf” mü-
essesesini kurup, ^[15] bölgenin ticaretinde tabir caiz ise yepy-
eni bir süreç başlatmıştır. İlâf; ahid, antlaşma ve talebe binaen
verilen berat anlamlarına gelir. ^[16] Mekke’nin soylu ve zengin
kimselerinin, komşu devlet başkanları, kralları ve liderleri
ile yaptıkları ticarî antlaşmaları ifade etmektedir. Bu antlaş-
malara göre Hâşim, Bizans Kayser’i ile; kardeşi Muttalib ise
Yemen kralı ile; diğer kardeşi Abdüşems Habeşistan kralı ile
ve diğer bir kardeşi Nevfel ise İran kralı ile güvenli bir ticarî
zemin oluşturdular. ^[17] Böylelikle çok rahat bir şekilde burala-
ra ticarî seferler düzenlenmeye başlandı. Mevsimlere göre kış
aylarında Yemen üzerine, yaz aylarında Suriye/Şam ^[18] üzeri-
ne fasıla vermeden ciddi kârların edildiği bu ticarî faaliyetler,
Mekke’nin kalkınmasını ve soylularının zenginleşmesini sağ-
ladı. Hâşim, yol güzergâhında bulunan kabilelerle de antlaş-

^[14] İbn Esir, *el-Kamil fi’t-Tarih*, c. 1, s. 22

^[15] “Kureyş’i bir araya getirip antlaştırdığı; onları kışın (Yemen’e) ve yazın
(Şam’a) yaptıkları yolculuğa alıstırdığı için, Kureyş de, kendilerini bes-
leyip açıklarını gideren ve kendilerini korkudan emin kılan bu evin
(Kâbe’nin) Rabbine kulluk etsinler.” Kureyş Sûresi, 106/1-4

^[16] İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, c.9, s. 10

^[17] İbn Habib, *el-Münemmak*, s. 42, 45

^[18] Özel anlamda Şam deyince bugün Suriye’nin başkenti Şam/Dimaşk akla
gelse de, tarihte Şam çok daha büyük bir coğrafyayı içine almaktadır.
İskenderun Körfezi’nden Birecik/Urfa’ya, Fırat Nehri’nin batı yakasın-
dan Basra Körfezi’ne, Akabe Körfezi’nden de Süveyş Kanalı’na ve Arış
mıntkasına kadar olan bölgenin tamamına Şam denirdi. Bkz: Kazvini,
Asarü’l-Bilad, s. 80

malar yaparak ticarî kervanların güvenliğini garanti altına aldı. Yapılan bu antlaşmalara göre de kervan güzergâhında olan kabilelerin varsa malları bunlar herhangi bir taşıma ücreti alınmadan götürülüp pazarda satılacak ve onlara paraları verilecekti. Ya da kârdan paylar verilerek bir şekilde yol güvenliği karşılığında onlar kâra ortak edilecekti.^[19] Böyle bir adım hem Mekkelilerin, hem de yol güzergâhında olan kabilelerin işine geliyor ve bu ticarî seferler Mekkelilerin maddi-manevi değerlerine değer katıyordu. Artık öyle bir noktaya gelmişti ki, Mekkeliler komşu devletleri kendi toprakları gibi tanıyor, oranın idarecileri ile çok samimi ilişkiler kurabiliyorlardı.^[20] Bu seferler sırasında Hâşim, Filistin'in Gazze şehrinde; Mutalib, Yemen'in Redmân bölgesinde; Nevfel ise Irak'ın Selman bölgesinde vefat edeceklerdi.^[21] Yine Efendimiz'in (sas) babası Abdullah'ın Yesrib/Medine'de, Hz. Osman'ın babası Affân b. Ebû'l-Âs'ın Suriye'de, Abdurrahman b. Avf'ın babası Avf b. Abdüavf'ın Yemen'de vefat ettiklerini hatırlarsak, ticarî seferlerin o günlerde hangi boyuta geldiğini daha iyi anlarız.

Mekke'deki bu ticarî hayatın Efendimiz'in (sas) çocukluk ve gençlik dönemlerinde aynı canlılık ile devam ettiğini görürüz. Miladi 610'da nübüvvetin mesajları Mekke sokaklarında yankılandığı zamanda da bölgenin tek geçim kaynağı ticaretti. İslâm'ın mesajlarını kabul edenlerin içerisinde de, ciddi

[19] Azizova, Elnure; Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler, s. 357

[20] İslam'ın mesajları bölgede duyulmaya başladığında, civar devletlerde bu yeni dine ait haberlerin konuşulması, Ebû Süfyan'ın Bizans kralı Herakliyus ile Amr b. As'ın Habeşistan kralı Necaşi ile yaptıkları görüşmeler, Urve b. Mes'ûd'un onlarca kral ve melik ile münasebetinin bulunması, onların ilişkilerini anlamamız açısından önemlidir.

[21] İbn Habib, *el-Muhabbar*, s. 163

tepkiler verenlerin arasında da tûccarlar vardı. Özellikle karşı çıkanlar, elde ettikleri ticarî kârları ve ilişkileri kaybetmemek için direniyorlardı. İslâm’ı kabul eden ve mevcut imkânlarını sonuna kadar Allah (cc) yolunda harcamaktan geri durmayan tûccar Sahabîler de vardı. Bir yönü ile hak-batıl mücadelesi o günkü zeminde tûccarlar üzerinden yürüdü dememiz, hiçte mübalağa sayılmayacaktır. Bunun nasıl olduğunu örnekleriyle ilerleyen sayfalarda göreceğiz.

YESRİB'TEN MEDİNE'YE TİCARÎ HAYAT

Hız. Peygamber'e (sas) 13 yıllık zorlu Mekke hayatından sonra hicret yurdu olan Medine'nin, önceki adı *Yesrib*'ti. Şehrin bilinen en eski adı olan *Yesrib*, buraya ilk yerleşen kişi olan *Yesrib b. Vâil b. Kâyine b. Mehlâbil*'den dolayı bu ismi aldığı söylenir. ^[22] Anlamı, "zarar vermek, karıştırmak, kötülemek, başa kalkmak, bozmak" gibi olumsuz çağrışımlar yaptığı için, Hız. Peygamber (sas) tarafından değiştirilmiş, *Tâbe/Hoş, Taybe/Güzel*, gibi isimler verilmiş, ama en fazla *Medine* ismi ile anılmıştır. ^[23]

Yesrib'in ya da asıl/kıyamete kadar anılacak ismi ile Medine'nin sosyal, kültürel ve dini yapısı, coğrafi ve iklim şartları Mekke'den çok farklı idi. Biz meseleyi sadece ticarî noktadan ele alacağımız için çerçevemizi buna göre daraltırsak şunları söyleyebiliriz: Mekke tarıma elverişli bir yer değilken, Medine ciddi ziraî alanların olduğu bir yerdi. Halk, geçiminin büyük bir kısmını bu yoldan temin ederdi. Yine hayvancılık

^[22] Semhûdî, *Vefâü'l-Vefa bi Ahbâri Dari'l-Mustafa*, c. 1, s. 156

^[23] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 4, s. 285

alanında da Medine, Mekke’ye göre çok daha ileri boyutta idi. Ayrıca dericilik o günkü şartlarda orada çok ilerlemiş, hatta işlenmiş deri ihracatı yapılan önemli bir ticarî meta haline dönüşmüştü. Dolayısı ile Medine’deki ticarî hayat, Mekke’deki gibi sadece satış üzerine kurulan bir hayat değil, üretim ve işleme noktasında da epey hareketliliği olan bir alandı. Ancak ticarî hayatın büyük bir kısmı Yahudilerin elinde idi.

Efendimiz (sas) Nübüvvetin 13. yılında Yesrib’e hicret ettiğinde, orası 10.000 nüfuslu, o günün şartları içerisinde orta ölçekli bir şehirdi. Bu nüfusun yarısından biraz azı, yani 4000 kadarı Yahudi, geri kalan 6000’i ise *Arab-ı-Arîbe* diye bilinen has Araplardan oluşuyordu.^[24] Bu Araplarda kökenleri Yemen’e dayanan Ezd kabilesinin içerisindeki, beş büyük kabilenin ikisinden müteşekkildiler. Tarihte isimlerini çokça duyduğumuz bu iki kabile *Evs* ve *Hazrec*’ti. Aynı babanın iki oğlunun soyundan gelen bu Araplar, ne yazık ki asırlık çekişmeleri ile birbirleriyle savaş halindeydiler. 120 yıl süren bu savaşların en sonuncusu Medine’de bulunan Buâs mevkiinde geçtiği için *Yevmü Buâs* (M.617) diye tarihe geçmiş ve öncesindeki savaşlarda bu isimle anılarak *Buâs Savaşları* diye ifade edilmişti. Elbette ki bu kardeş kavgalarından en memnun olanlar bölgedeki Yahudilerdi. Çünkü onlar birbirlerine düştükçe, güçleri zayıflıyor, etkinlikleri kırılıyor, bunun neticesinde de Yahudiler bu ortamdan çokça istifade ederek, onlar üzerinde her türlü hâkimiyeti çok daha rahat bir şekilde sağlıyorlardı. Bundan dolayı da bazen Evs ve Hazrec arasında bir ittifak ya da bugünün lisanıyla bir ateşkes ilan edilse, Yahudiler ne yapıp edip, bunu bozmaya çalışıyor, onları yine birbirlerine düşürüyorlardı.

[24] Hamidullah, Muhammed; İslam Peygamberi, s. 162

Orada yaşayan Yahudiler, aynen diğerleri gibi kendilerini hep seçilmiş ırk ve kutsal bir millet olarak görüyor; **“Bizler Allah’ın oğulları ve dostlarıyız”** diyor,^[25] kendi dışındaki-leri insanları ise Yehova’nın kendilerine hizmet için yarattığı varlıklar olduğunu iddia ediyorlardı. Böyle bir kutsal ırk mantığı onları; *“Yahudi olunmaz, Yahudi doğulur”* düşüncesine var-dırmıştı. Özellikle anne Yahudi olmadıkça, asla Yahudi oluna-mayacağı fikri onlarda bir akide halindeydi. Böyle olmasına rağmen Medine Yahudilerinin bu temel akidelerine aykırı davrandıklarını tarihi kaynaklar bizlere nakletmektedirler. Onların Medine’de, Arap çocuklarını yanlarına alıp Yahudi-leştirdiklerini, Yahudi olarak onları kabul ettiklerini görmek-teyiz. Bunun en temel sebebi ise, bölgeye sığınmacı olarak gel-dikleri için Araplar üzerinde hâkimiyetlerini kaybetmemek ve bundan siyasi çıkar elde etme adına, dinlerinin en temel akidesinden vazgeçmeleridir. Bu da gösteriyor ki aslında Ya-hudiler siyasi menfaatler adına çoğu zaman dinlerine ait bazı ilkeleri çiğneyebiliyorlardı.

Bunun nasıl olduğunu şu iki örnek üzerinden daha iyi anlayabiliriz. Bu örneklerden ilki şudur: O günün Yesrib’inde isim olarak Araplaşan Yahudileri çokça görmekteyiz. Mesela *Malik b. Dayf, Ka’b b. Eşref, Cebel b. Kuşeyr* ve daha onlarca Ya-hudi olmalarına rağmen Arap isimleri ile bilinir, Arapçayı bir Arap kadar güzel konuşurlardı. Yahudilerin böyle Araplaşmış olarak görünmesi tamamen elde edecekleri menfaat ve çıkar-lara dayanıyordu. İkincisi ise; kendi isimleri Yahudi oldukla-rı halde baba isimleri Arap olanlar da vardı. Mesela; *Samuel b. Zeyd, Şas b. Kays, Rafi b. Harice* ve daha niceleri, bunlarda Yahudileşen Arapları gösteriyordu. Yahudilerin, baba ve an-

[25] Maide Sûresi, 5/18, Cuma Sûresi, 62/6

neleri Arap olmalarına rağmen, bu Arap çocuklarını yanlarına alıp onları Yahudileştirmeleri ise o günlerde başlı başına sosyal bir trajedi haline dönüşmüştü.

Yahudiler, kendileri kutsal ırk olduklarına inandıkları gibi, bölge Araplarını da buna inandırmışlardı. Ne yazık ki Arapların büyük bir kısmı onların seçilmiş, kutsanmış, yani özel insanlar olduklarına inanıyorlardı. Böyle bir inançtan dolayı da bazı Araplar, çocuklarının daha iyi yetişmeleri için, bazıları da çeşitli adaklardan dolayı kendi öz çocuklarını bu Yahudilere teslim ediyorlardı. Hatta birçok Esbâb-ı Nüzûl rivayeti, Bakara 256. ayette geçen **“La ikrahe fi’d-din/ Din de zorlama yoktur”** ifadesinin böyle sosyal bir olay üzerine nazil olduğunu söylemektedirler.^[26]

Efendimiz (sas) Hicretin 4. yılında Benû Nadir Yahudilerini Medine’den sürgün edeceği sırada Ensâr’dan olan bazı hanımlar, Allah Resûlü’ne (sas) müracaat ederek, bu sosyal durumdan Efendimiz’i (sas) haberdar ettiler ve çocuklarının kendilerine iadesini istediler. Bu olay üzerine inen ayet çerçevesinde Efendimiz (sas) seçim hakkını bizzat çocuklara bıraktı. İsteyenin yanında yetiştiği Yahudi aileleri ile gidebileceğini, isteyen ise kendi öz anne ve babası ile Medine’de kalabileceğini söyledi. Bu olay üzerine bir kısmı gitmeyi isterken, bir kısmı da Medine’de öz anne ve babaları ile kalmayı tercih edeceklerdi. Bu durumlarda gösteriyordu ki, gerçekten Yahudiler bölgede, Arapların kendilerine olan öz güvenlerini sarsmış, onları büyük bir kimlik kaybına mahkûm edip, kendi üstünlüklerini onlara adeta içselleştirerek kabul ettirmişlerdi.

^[26] Vâhidi, *Esbabü’n-Nüzûl*, s. 59; Taberî, *Camîu’l-Beyan*, c. 3, s. 10

Arapların hali böyle iken, Yahudilerin durumu ise şöyleydi: 4000 nüfuslu Yahudiler bazı alt aileleri içerisinde barındır-
sa da, üç büyük kabileden oluşuyorlardı. Bunlar, *Benû Kaynuka*, *Benû Nadir* ve *Benû Kurayza* idi.

Bu üç kabile adeta şehrin ticaretini kendi aralarında pay-
laştırmış bir halde idiler. Şöyle ki; *Benû Kaynuka*, isminden
de anlaşılacağı üzere kuyumculuk ile uğraşırlardı. Bunlar ge-
nellikle altın ticareti yapar, ama bunun da ötesinde tefecilik
yaparlardı. Çok yüksek faizlerle özellikle Araplara borç para
verir ve onları bir ömür sömürürlerdi. Benû Kaynuka'nın
yaptıkları iş, bugünün lisanı ile konuşursak bir yönü ile pa-
ra/menkul değerler borsasını ellerinde tutmak ve bu borsayı
kendi lehlerinde kullanmaktı.

İkinci büyük kabile olan *Benû Nadir*'e gelince, onlar ise
tarım ile uğraşırdı. Zaten *nadir* birçok anlamın yanı sıra yeşil
ve çiçekli bir bitki demektir.^[27] Bunlar, özellikle Medine'nin
en önemli geçim kaynağı olan hurma üreticiliği yaparlardı.
Büyük hurma bahçelerinin sahipleri olarak o gün bile dışarıya
ihrac edecek düzeyde bir pazar oluşturmuşlardı.

Benû Kurayza'ya gelince bunlar ise *debbağ*dılar; yani deri
üretimi ve işletimi yaparlardı. Onlar bu alanda o kadar ken-
dilerini geliştirmişlerdi ki, başta çizme olmak üzere birçok
mamulün üretimi ile uğraşırlardı. Bunlar da ürettikleri bu deri
ürünlerini hem Medine pazarına, hem de başka yerlere satar-
lardı.

Yahudiler, günümüzde bile ticaretin ana damarlarını
oluşturan bu üç farklı sektörü ellerinde tuttukları için, ticarî
sahada da söz onlarındı. Onlar pazarın kurallarını koyar, fiyat-

[27] Hamidullah, Muhammed; İslam Peygamberi, s. 475

ları belirler, tabii ki şartları hep kendi çıkarları doğrultusunda oluşturlardı. O gün için Medine’de insanların ticaret yaptıkları dört büyük çarşı vardı. Bunlar, Zebâle mıntıkasındaki çarşı, Benî Kaynukâ’ semtindeki çarşı, Safâsifî’deki çarşı ve İbn Huneyn sokağının bulunduğu yerdeki çarşı idi. Bu İbn Huneyn sokağının bulunduğu yerdeki çarşı Câhiliye döneminde ve özellikle İslâm’ın ilk günlerinde en yoğun çarşı idi. Bundan dolayı o mevkiiye, *Muzâhem*/Rekabet edilen yer ve *Mezâhim*/Kalabalık, sıkışık yer denilmiştir.^[28]

Bu çarşıların ya da pazarların tüm ipleri/yönetimi de elbette Yahudilerin ellerinde idi. Mesela; meşhur pazarlarda kurulan dükkanların en işlek olanlarını ellerinde tutar, işe yaramaz kıyıda köşe de olanları ise Araplara yüksek paralarla kiraya verirlerdi. Pazardaki malların satış bedellerini kendi istedikleri şekilde belirler; satarken de alırken de hep kendileri kazançlı çıkarlardı. Onların temel mantığı şöyleydi: *“Arapların mallarından ne kapsak kârdır ve bu hususta bizler mesul ve günahkâr olmayız. Zira onlar hak yolda değildirlir.”*^[29]

Efendimiz (sas) Medine pazarının bu halini çok iyi gözlemledi. Tabi sadece işin mahiyetini anlamakla kalmadı, kesinlikle bazı alternatiflerin geliştirilmesinin gerekliliğine karar verdi. Efendimiz (sas) çok iyi fark etmişti ki; eğer ticaret Medine’nin var olan, bu dört büyük çarşısında devam ettirilse, asla ipler Yahudilerin ellerinden alınamayacaktı. Çünkü işin başında pazarın şartlarını onlar koymuşlardı. Onların ellerinden bu şartları alıp, Müslümanların lehlerine dönüştürmek çok da kolay değildi. Bu gerçeği çok iyi farkedenden Efendimiz (sas) ticarî sahadaki mücadeleye yeni alternatif bir pazar oluş-

[28] es-Semhûdî, *Vefâu’l-Vefâ* c.1, s. 347).

[29] Taberi, *Camîu’l-Beyan*, c. 3, s. 226

turarak başlanması gerektiğinin kararına vardı. Bunun üzerine Sahâbe'nin içerisindeki tüccarlarla istişare ederek Müslümanlara has bir çarşı/pazar yeri oluşturmak için seferber olundu.

Tabi bu ilk çarşı öyle çok büyük ve kapsamlı değildi; Yahudilerin çarşılarına yakın *Bakîyü'z-Zübeyr* diye bilinen bir bölgede idi. Efendimiz (sas) buraya büyük bir çadır kurdurarak, orasını Müslümanların pazarı olarak ilan etti. Artık Müslümanlar ticaretlerini bu yeni çarşıda yapacaklardı. Çok kısa bir zaman zarfında bu çadırdaki kurulan çarşı, kendinden söz ettirmeye başlamıştı. Medine'de yıllardır Arapları sömürmeye alışmış Yahudiler, böyle bir gelişme karşısında büyük bir şaşkınlık geçirdiler. Bir müddet bu yeni olayı sessizce ama sinsice izledikten sonra, kendilerine alternatif olacak olan bu pazarın bir an önce ortadan kaldırılması gerektiği kararına vardılar. Çünkü onlar çok iyi biliyorlardı ki Müslümanlar, ticarî sahada kendi ayakları üzerine durmaya başladıkları gün, sosyal ve siyasal hayatta da bunu başaracaklar ve artık kimselelere ipleri vermeden izzet ve şeref üzere yaşayacaklardı. Böyle bir durum ise elbette Yahudileri oldukça endişelendiriyordu.

Bu endişe ilerleyen günlerde büyük bir öfkeye dönüşmüştü. Yahudilerin en meşhur şair ve savaşçılarından biri olan ve ileride Müslümanlar tarafından yaptığı ihanetlerin bir karşılığı olarak öldürülecek olan, *Ka'b b. Eşref* bir gece adamlarını da yanına alarak Müslümanların pazar olarak kullandıkları bu çadırı yıkmak için harekete geçti. Onlar gecenin karanlığından istifade ederek önce çadırın iplerini keserek, sonra orayı ateşe vererek, bu çarşayı yerle bir ettiler. Efendimiz (sas) sabahın erken saatlerinde bu durumdan haberdar olunca, herkesin öfke ile ellerini sıktıkları bir zamanda, tebessüm etti. Sahâbe merakla bu tebessümün sebebini sorduklarında;

Efendimiz (sas) dedi ki: **“Yaptığımız bu iş Yahudileri kızdırdı. Demek ki biz doğru bir iş yapmışız. Bundan sonra kendi çarşımızı öyle bir yere taşıyacağız ki, onlar bu sefer daha fazla kızacaklar.”** [30]

Efendimiz (sas) bu olay üzerine ileride Hz. Ebû Bekir'in halife seçileceği yer olan *Benû Saide Sakifesi*'nin hemen yanı başında büyükçe bir arsa satın aldı. Alınan bu arsanın üzerinde eski kabirler vardı. Böyle bir yerin çarşı olarak edinilmesinde de hikmetler olduğu muhakkaktır. Sanki Efendimiz (sas) kabirlerin olduğu bu yere çarşayı kurdurarak, ticarete dalıp, ölümü unutmaları diye tüccarlara fiili bir nasihat ortamı oluşturmak istemiş gibidir. Efendimiz (sas) çarşı için alınan bu arsayı kıyamete kadar Müslümanlara bu iş için vakfetti. Burada kalıcı bir çarşı inşa ederek, tüm Müslüman tüccarları buraya davet etti ve bu çarşının kurallarını bizzat kendisi koydu. Mesela; Efendimiz (sas) bu çarşıda yaptığı dükkânları aynı kişilere kiraya vermek yerine, hiçbir kira bedeli almadan sabahın erken saatlerinde kim erken gelirse ona verilmesi gerektiği kararını çıkartmıştı. Buyurmuşlardı ki: **“İşte bu sizin pazarımızdır, burada sabit köşeler, yerler edinmeyin.”** [31] Efendimiz (sas) böyle yapmakla da, ticaretin tekelleşmesini önledi ve tabi ki Müslümanlar arasında tatlı bir yarış oluşturarak, Yahudilerin ellerinde olan ticaret hacmini kademeli olarak Müslümanların eline geçirtti. Yavaş yavaş Yahudiler ellerindeki imkânları kaybetmeye başladılar ve çok değil dört yıl içerisinde Medine'nin ticaretinin büyük bir bölümü Müslümanların eline geçti.

[30] Semhûdî, *Vefâü'l-Vefa bi Ahbâri Dari'l-Mustafa*, c. 1, s. 539, 540

[31] Semhûdî, *a.g.e.*, c. 1, s. 539

İSLÂM TOPLUMU'NUN OLUŞUMUNDA ÇARŞININ YERİ

→✱✱✱←

H z. Peygamber'in (sas) Medine'de İslâm toplumunu oluştururken o sürecin önemli bir basamağı olan pazar/çarşı tanzimini de içine alacak şu yedi projeyi hayata geçirdiğini görmekteyiz:.

- 1- Mescid
- 2- Menzil
- 3- Mektep
- 4- Muahât
- 5- Vesika
- 6- Ordu
- 7- Çarşı

Birer cümle ile bunların neler olduğuna bir bakalım, en son çarşı/pazar meselesinde atılan adımların neler olduklarına dikkat edelim.

1- Mescid: Mescid/Cami, İslâm toplumunun kalbi olduğu için Efendimiz (sas) Medine'ye ayak basar basmaz Kuba'da

ilk mescidin temellerini atnuş, sonra Medine’nin içlerine doğru gelmiş, Neccaroğulları mahallesinde iki yetim çocuğa ait olan arsanın üzerine devesinin çökmesi ile orayı da mescid olarak edinmişti. Altı ay süren inşaat süreci ile tamamlanan bu mescid, Mescid-i Nebevî olarak belirlenmiş ve burası Medine’nin merkezi olmuştur. [32]

2- Menzil: Efendimiz’in (sas) kalacağı ev/evler menzil diye isimlendirilmiştir. Mescid’in inşaatı bitene kadar Efendimiz (sas) Halid b. Zeyd’in yani İstanbul’un manevi fatihi olan Ebû Eyyüb el-Ensârî’nin evinde kalmış, sonra kendisi için mescide bitişik olarak yapılan odalara geçmiştir. İlk inşaatında Hz. Sevde ve Hz. Aişe’nin kalmaları için iki oda şeklinde yapılan bu evler, daha sonraları Peygamber evinin sultanları olan annelerimizin sayısı arttıkça çoğalmıştır. Bu odaları sadece barınma maksatlı yerler olarak düşünmemeli, İslâm toplumunun oluşumunda birer mektep gibi kullanıldıkları unutulmamalıdır.

3-Mektep: Mektep’ten kastımız, Efendimiz’in (sas) hem evsiz fakir Müslümanların barınmalarını sağlayacak, hem de onların yetişmesine zemin olacak *Suffa*’yı tanzim etmesidir. Aslında *Suffa Mektebi*, Mekke’de kurulan *Dârü’l-Erkâm*’ın bir devamı niteliğindeydi. Efendimiz (sas) mescidini inşa eder etmez, oranın arkasını bu iş için ayırmış, süreç içerisinde dört yüz kişinin eğitim göreceği bir yere dönüşmüştü. İlk günlerde atılan bu adımın talim ve terbiye sahasının işin temelinde ne kadar önemli bir yer tuttuğunu anlamamız açısından önemlidir. [33]

[32] Semhûdî, *Vefai’l-Vefa*, c.1, s. 334

[33] Bkz: Yıldırım, Muhammed Emin Yıldırım; *Nebevî Eğitim Modeli Dârü’l-Erkam*,

4- Muahât: Muahât, Ensâr-Muhacir kardeşliğidir. Kardeşlik, İslâm toplumunun mayası olduğu için, Efendimiz (sas) her şeylerini Mekke'de bırakıp gelen Muhacirleri, iman adına yurtlarını bu Müslüman kardeşlerine açan Ensâr'a kardeş kılacaktı. Kaynaklarımızın bize verdiği bilgilere göre Mescid-i Nebevî'nin inşaatı bitince Efendimiz (sas) Enes b. Malik'e, Müslümanları ya Enes'in annesinin evinin önüne, ya Mescid'in avlusuna çağırmasını istemiş, gelen Müslümanlardan, İbn Sa'd'a göre 50 Muhacir'i, 50 Ensâr'a,^[34] Makrizi'ye göre ise 83 Muhacir'i, 83 Ensâr'a kardeş kılmıştı.^[35] Böylelikle Sahâbe arasında bambaşka bir iletişim bağı kurmuş bu da İslâm toplumunun gelişim sürecini hızlandırmıştı.

5- Vesika: Tarihe *Medine Vesikası* diye geçen bu önemli adım, İslâm Devleti'nin ilk anayasasıdır. Merhum Muhammed Hamidullah Hocanız'ın da, belirttiği gibi *yeryüzünün ilk yazılı anayasası* ^[36] olma özelliğini taşıyan bu 47 maddelik vesika, ^[37] gerçekten üzerinde çalışmayı çokça hak edecek önemli bir konudur. Yazılan bu anayasanın 1'den 23'e kadar olan maddeleri Müslümanları, 24'ten 47'e kadar olan maddeleri ise Yahudileri ilgilendirmekteydi. Efendimiz (sas) bu antlaşma ile belli şartlar çerçevesinde Yahudilerin ellerinde var olan siyasi üstünlüklerini kontrol altına almış ve o güne

^[34] İbn Sa'd, *Tabakât*, c.1, s. 238

^[35] Makrizi, *İmta'ü'l-Esmâ*, c. 1, s. 69

^[36] Hamidullah Hoca şöyle demektedir: “Bu belge ilk İslam Devleti'nin anayasası olmasının yanı sıra, aynı zamanda yeryüzünde bir devletin ortaya koymuş olduğu ilk yazılı anayasa olma özelliğine de sahiptir.” Hamidullah, Muhammed; *İslam Peygamberi*, c. 1, s. 167

^[37] Hamidullah Hoca bazı alt maddeleri de, birer müstakil madde başlığı olarak ele alarak vesikanın 52 maddeden oluştuğunu söylemektedir. Maddelerin detayları için bkz: Hamidullah, Muhammed; *İslam Peygamberi*, c. 1, s. 177-182

kadar ‘*astığım astık, kestiğim kestik*’ mantığında olan Yahudileri de bu anayasanın çatısı altında/kuralları çerçevesinde yaşamaya mecbur etmişti. Tabi Yahudilerin bu antlaşma metnini neden kabul ettikleri meselesi de önemli bir bahistir. Bu konuda birçok neden sayılabilir; ama özellikle birkaç tanesini belirtmek gerekirse, en başta Müslümanların siyasal anlamda güç kazanmalarını ve Bedir savaşının galibi olarak Medine’ye dönmelerini söyleyebiliriz. Ayrıca, Efendimiz’in (sav) düne kadar birbirlerini yiyen Evs ve Hazrec kabilelerini birbirlerine ve Muhacirleri de onlara kardeş kılmasının ve bu kardeşliğin destansı bir boyuta varmasının da etkileri vardı. Bir diğer husus ise üzerinde ittifak edilen antlaşma metni, sadece Müslümanlarla Yahudiler arasındaki hukuku düzenlemekle kalmıyor, Yahudilerin kendi aralarındaki hukuku da düzenliyordu. Mesela; hiçbir hukuksal zemine dayanmayan ve tamamen ailevi bir üstünlük eseri oluşturulan diyet bedellerindeki haksız oranlar eşit düzeye çekiliyor; toplumda var olan ayrıcalıklar tamamen ortadan kaldırılıyordu. İşte bu ve daha nice sebeplerden dolayı Yahudiler, *Medine Vesikası*’nı kabul ediyor ve bu hukukun içerisine dâhil oluyorlardı.

Efendimiz (sav) bu adımları atarken ihanetleri içselleştiren bu toplulukların rahat durmayacağını çok iyi biliyordu. Bunun için de hiçbir zaman tedbiri elden bırakmıyordu. İlk iş olarak Zeyd b. Sabit’e onların yazı ve konuşma dilleri olan İbranice’yi öğrenmesini emrediyordu. Zeyd, bu emir gereği 15–17 günlük kısa bir zaman zarfında bu dili, meramını ifade edebilecek düzeyde öğrenerek, Allah Resûlü’nün (sas) bu konudaki ihtiyaçlarını karşılıyordu. ^[38]

^[38] Hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 1, 641-643

6- Ordu: Devlet olmanın bir gereği olan askeri birlik oluşturma meselesi de ihmal edilmedi ve İslâm toplumunu oluştururken Efendimiz (sas) bunun içinde gerekli adımları attı. Öncesinde istihbarat teşkilatını andıran bir ekip kurdu. Başına Aşere-i Mübeşşere'nin iki önemli ismi, *Talha b. Ubeydullah* ile *Said b. Zeyd*'i görevlendirdi. Onlar Medine çevresinde dolaşacaklar, tabir caiz ise bölgede kuş uça bünden Efendimiz'i (sas) haberdar edeceklerdi. Bu adımın arkasından nazil olan Hac Sûresi'nin 39-41. ayetleri ile kıtal/savaş izni verildi,^[39] böylece Sahâbe cihad meydanlarına çıkmaya başladı. Önceleri küçük birlikler halinde olan bu seferler, daha sonraları büyüyerek ordulara dönüştü. Amaç, İslâm ile insan arasındaki suni/beşeri engelleri kaldırmak, araya giren sorunları bertaraf etmektir.

7- Çarşı: *Medine Çarşısı* ya da *İlk İslâm Pazarı*, Hz. Peygamber'in (sas) attığı adımların en önemlilerinden biriydi. Bu işi nasıl yaptığını önceki sayfalarda zikrettik. Atılan bu büyük adım Müslümanları, Yahudilere bağımlı bir halde yaşamaktan kurtarmış, sömürülmekten ve pasif bir halde yaşamaktan, güçlü ve toplumda söz sahibi olacakları bir konuma onları yükseltmişti. Efendimiz'in (sas) tüccar sahabilerle istişare

[39] Ayetler şöyledir: "Kendileriyle savaşılana (müminlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle, (savaş konusunda) izin verildi. Şüphe yok ki Allah, onlara yardıma mutlak surette kadir. Onlar, başka değil, sırf "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah, bir kısım insanları (kötülüklerini) diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi, mutlak surette, içlerinde Allah'ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılır giderdi. Allah, kendisine (kendi dinine) yardım edenlere muhakkak surette yardım eder. Hiç şüphesiz Allah, güçlüdür, galiptir. Onlar (o müminler) ki, eğer kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek namazı kılar, zekâtı verirler, iyiliği emreder ve kötülükten nehyederler. İşlerin sonu Allah'a varır." (Hac Sûresi, 22/39-41)

ederek oluşturduğu bu pazarda, birçok yeni sayılabacak işler yapmıştır. Bir yönü ile İslâm’ın ticarî hayata kazandırttıkları da diyebileceğimiz bu işlerin bir kaçına burada değinmek istiyoruz.

1- PAZARDA TEKELLEŞMEYE SON VERİLMESİ

Efendimiz (sas) kurdurduğu Medine çarşısında gücün, sermayenin bir elde toplanmasına engel olmak için, sabit dükkânlar yerine, tatlı bir rekabet sistemi ile “erken gelen güzel yeri alır” yarışını başlattı. Bunu da son güne kadar, büyük bir kararlılıkla uyguladı. Mesela; Sahâbî’den birinin çarşı içerisinde kendisine sabit bir çadır kurdurduğunu öğrenince, o çadırı yaktırdı ve asla pazar içerisinde tekelleşmeye meydan vermedi. ^[40]

2- PAZAR VERGİSİNİN KALDIRILMASI

O gün için ister Mekke’de, ister Medine’nin diğer çarşılarında esnaftan işgaliye bedeli gibi bir pazar vergisi alınır. Efendimiz (sas) kurduğu bu ilk İslâm pazarında böyle bir vergiye son verdi ve bir emirname yayınlayarak: “**Burada hiç kimseden hiçbir şey karşılığında vergi alınmayacaktır.**”^[41] dedi.

3- FAİZİN HER ÇEŞİDİNİN YASAKLANMASI

O zamanda ticaretin en belirleyici faktörü olan faizi Efendimiz (sas) Allah’ın haram kılması ile beraber tamamen toplumdan sökülüp atılması için çok önemli adımlar attı. Borçlu ile alacaklı arasında hukuku yeniden tanzim ederek, bir tarafın suistimal etmemesini, diğer tarafın fırsatçılık yapmaması için

^[40] Semhûdî, *a.g.e.*, c. 1, s. 540

^[41] Semhûdî, *a.g.e.*, c. 1, s. 540

ne gerekiyorsa onları yaptı. Öyle bir duruma geldi ki, faiz üzerine yürüyen alışlagelmiş cari sistem çok değil, Medine'de, hicrî 6. yılın sonlarında toplumun sosyal ve ticarî hayatından tamamen kaldırıldı.

4- İHTİKÂR YANI STOKÇULUĞUN HER TÜRÜNÜN KALDIRILMASI

Malı ederinin üzerinden daha fazla satma işini Efendimiz (sas) yasakladı. Böyle yapanları sert bir şekilde uyardı, bazen fiili müdahalelerde bulundu. Onların halini Efendimiz (sas) şöyle beyan ediyordu: **“Stokçu/karaborsacı ne fena bir kuldur; fiyatların düştüğünü öğrenince üzülür, yükseldiğini duyunca sevinir.”**^[42] Yine başka bir hadisinde: **“Uzak yerden bedeller ödeyerek mal getiren tüccar rızıklandırılmış, malı stoklayıp ondan haksızca kazanç elde etmek isteyen ise lanetlenmiştir.”**^[43] dedi. Bu uyarıları duyan Sahâbe, ihtikâr konusunda oldukça titiz davrandı.

5- PİYASADA SERBEST VE ADİL REKABETİN SAĞLANMASI VE HAKSIZ REKABETİN YASAKLANMASI

İslâm ticaretin serbest rekabetini engellemedi; Pazar içerisinde haksız mağduriyetlere yol açmamak kaydıyla bu rekabetin devamietini sağladı. Ancak, ortaya haksız bir rekabet girince, anında ona müdahale etti. Bu dediğimiz şey o günün dünyasında çokça olan bir şeydi? Nasıl oluyordu mesela? Medine'nin köylerinden pazara çeşitli ürünler satmak için gelen köylüler vardı. Bunlar Medine'nin dışında oldukları için fiyatlardan haberleri yoktu. Ne yapıyordu tüccarlar ya da

^[42] Zebidî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, ter: Ahmet Naim, Kamil Miras, c. 6, s. 449

^[43] İbn Mace, *Ticârât*, 12; Dârimî, *Buyû*, 12

simsarlar? Köylüyü pazara gelmeden yolda yakalıyor; ellerindeki malları ucuza kapatıyor; getirip pazara çok büyük kârlarla satıyorlardı. Efendimiz (sas) bundan haberdar olunca, yolda köylüden mal alımını yasakladı. **“Birakın gelsinler pazara, fiyatları görsünler, öylece talip olun mallarına”** dedi. Bu işleme o günün dünyasında *telâkkü’r-rukbân* deniyordu. Buhârî’de Abdullah b. Ömer, bu meseleyi şöyle anlatır: **“Biz (şehre mal getiren) ticaret kafilesini yolda (pazar dışında) karşılar, erzakı onlardan ucuza satın alırdık. Hz. Peygamber (sas) erzak pazarına ininceye kadar aldığımızı satmamızı yasakladı.”** [44] Efendimiz (sas) yine bu işi yasaklama noktasında şöyle buyurmuştur: **“Şehre mal getiren ticaret kafilesini yolda karşılamayın. Kim karşılar da ondan bir şey satın alırsa, malın (ilk) sahibi pazara indiğinde muhayyer olur.”** [45] Tüm bu uyarıları ile Efendimiz (sas) pazarın şartlarından mahrum olan köylü ve uzaktan gelen tüccarların mağdur olmalarını önlemiş, onların pazara dahil olmalarının önündeki engelleri kaldırmıştır.

6- MALIN MAL İLE EŞYANIN EŞYA İLE TAKASININ YASAKLANMASI

Bunu da Efendimiz (sas) yine mağduriyetleri önlemek için yaptı. Ortada iki mal varsa, önce birinin satışı gerçekleşsin; bedeli belli olsun. Sonra diğ erinin satışı gerçekleşsin, onun da bedeli belli olsun. Malı mal ile değiştirmek, taraflardan birini mağdur edebilir endişesi ile takası yasakladı. Abdullah b. Ömer, bu meseleyi bize şöyle anlatır: **“Biz Resûlüllah (sas) zamanında yiyecek maddelerini satın alırdık da onları sat-**

[44] Buhârî, *Buyû*, 72; Nesâî, *Buyû*, 57

[45] Müslim, *Buyû*, 17; Ebû Dâvud, *Buyû*, 43

madan evvel, aldığımız yerden başka bir yere nakletmemizi emredecek birilerini bize gönderirdi.^[46] Ben Resûlullah zamanında götürü usulü erzak satın alan öyle kimseler gördüm ki onu (olduğu yerde) satmaya kalkıştıklarında yükleyip (başka yere) nakledilinceye kadar dayak yerlerdi.”^[47]

Yine Efendimiz (sas) mülkiyetinde olmayan bir malın satımını, mahsulü kaldırmadan faraza satışı ve alışı da yasaklamıştır. Bu konuda da şöyle buyurmuştur: **“Yanında (mülkiyetinde) bulunmayan bir malı satman helal değildir; teslim almadan önce satılan malın kârı da helal değildir.”^[48]**

Yasaklanan alışveriş türü sadece bu değildi. Bugün hadis ve fıkıh kitaplarımızda detaylıca anlatıldığı üzere on üç farklı uygulama yasak kapsamına alındı. Bunlardan birkaçına biz değindik, ancak toplu bir şekilde görmek için bu konuda yapılmış bir çalışmayı sizlerle paylaşıyoruz.^[49] Bu tablo üzerinden daha iyi anlaşılacaktır.

[46] Müslim, *Buyû*, 33; Ebû Dâvud, *Buyû*, 65

[47] Buhârî, *Buyû*, 54; Müslim, *Buyû*, 37, 38

[48] Ebû Dâvud, *Buyû*, 68; Tirmizî, *Buyû*, 19

[49] Azizova, Elnure; Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler, s. 367, 368

İSLÂM’IN YASAKLADIĞI ALIŞVERİŞ ŞEKİLLERİ

ALİŞ VERİŞ	UYGULAMA ŞEKLİ	ÜRÜN	YASAKLANMA SEBEBİ
Hadarînin bedevî adına satışı (بيع حاضر لباد)	Hadarînin, çölde yetiştirdiği/ürettiği ticarî ürünü şehirde satmaya getiren bedevîden daha uzun sürede daha yüksek fiyata satacağı vaadiyle alması	Çöle has herhangi bir ticarî ürün	Satıcı vekilinin (hadarî) haksız yere kâr sağlaması, gerçek ürün sahibinin (bedevînin) hakkını tam alamaması
İlkâü’l-hacer (بيع إلغاء الحجر) veya er-Remyü bi’l-hasât (الرمي بالحصاة)	Ürünü taş atarak seçmek, alanını veya miktarını belirlemek suretiyle daha önceden tesbit edilen fiyat üzerinden yapılan satış	Hayvan, tarla veya çarşı ürünü	Müşterinin sınırlı muhayyerlik hakkı
Habelü’l-hable (حبل الحبله)	Gebe hayvanın karnındaki dişi yavrusunun ileride doğacak yavrusunun satışı	Hayvan	Ürünün meçhullüğü
Muâveme (المعاومة)	Ağaç veya tarlanın bir veya birkaç senelik ürününün önceden satışı	Ziraî ürün	Ürünün meçhullüğü
Muhâdara (المخاضرة)	Ağaçtaki ürünün henüz olgunlaşmadan satışı	Hububat	Semen ile satılan nesne arasındaki denkliğin meçhullüğü

ALİŞ VERİŞ	UYGULAMA ŞEKLİ	ÜRÜN	YASAKLANMA SEBEBİ
Mülâmese (الملاسة)	Satılan nesneye sadece el ile dokunmak suretiyle satışın gerçekleşmiş olması	Kumaş veya giysi	Müşterinin muhayyerliğinin kısıtlılığı, kandırılma ihtimali
Müzâbene (المزابنة)	Ağaçtaki yaş hurmanın tahmin edilerek, ölçekle kuru hurma mukabilinde satışı (daha sonra tartılmasının ardından fazlası geri alınmak, eksiği tamamlanmak şartıyla)	Ziraî ürün	Mahsülün ölçek, tartı ve sayısı bilinmeden tahmininin şikayetleri doğurması
Neceş (النحش)	Alışveriş sırasında satıcıyla önceden anlaşmış birinin gerçek müşteri olmadığı halde malın daha yüksek fiyata satılabilmesi için öyleşmiş gibi yaparak gerçek müşterileri kandırması	Herhangi bir ticarî ürün	Ürünün değerinden fazlasına satışıyla alıcının aldatılma durumu
Telekka'r-rukân (تلقى الركبان)	Yabancı ticaret kabilelerinin şehir dışında karşılanarak pazardaki fiyatları araştırmalarına fırsat vermeden mallarının alınması	Herhangi bir ticarî ürün	Satıcının muhayyerliğinin kısıtlanması
Tasriye (التصريية)	Hayvanın bol sütlü gözükmesi için birkaç gün sütünün sağılmadan çarşıya çıkarılması	Süt hayvanı	Ürünün müşteriye olduğundan farklı gösterilmesi

ALİŞ VERİŞ	UYGULAMA ŞEKLİ	ÜRÜN	YASAKLANMA SEBEBİ
Urban (العربان)	Alıcının ürün için önceden belli bir meblağ (kaparo) ödeyip daha sonra almaktan vazgeçtiği takdirde parasının iade edilmeyeceği şartıyla yapılan satış sözleşmesi	Köle dahil herhangi bir ticarî ürün	Satıcının haksız yere kâr sağlaması ve alıcının mağduriyeti

7- DEVLETİN PİYASAYA MÜDAHALESİNİN YASAKLANMASI

Devletin piyasaya müdahale ederek, bir malın alt ve üst fiyatlarını belirlemesini Efendimiz (sas) yasaklamıştır. Buna fıkıhta, “*narh*” denir. Devletin piyasaya müdahale ederek, bir malın taban ve tavan fiyatlarını sabitleyerek kârlara belli oran getirilmesini Efendimiz (sas) hoş karşılamamış, çok zaruri durumlarda bile asla bunu yapmamıştır. Çünkü bu, mal sahibinin mağduriyetine yol açabilirdi. İslâm sadece müşteri-yi/alıcıyı düşünmedi, satıcıyı da mağdur etmedi, onun da hakkını korudu. Bundan dolayı ne zaman Efendimiz’e: “*Ya Resûlüllah! Falanca mal da sıkıntı var, fiyatlar aşırı arttı, buna bir sınır koysanız*” diye bir talep gelse Efendimiz (sas) bunu asla tasvip etmemiş ve pazara devlet müdahalesine / dışardan suni müdahaleye asla izin vermemiştir. Efendimiz’in (sas) bu tarz taleplere karşı sözü şu olmuştur: “*Narh koyan, bolluk ve darlık veren, rızıklandıran ancak Allah’tır. Mal ve canına yönelik bir zulmün sebebiyle, herhangi bir kimse hakkını benden davacı olduğu halde Rabbime kavuşmak istemem.*” [50]

[50] Ebû Dâvud, *Buyû*, 49; Tirmizî, *Buyû*, 73

Çok geniş bir mesele olan bu alanı fıkıh kitaplarının ilgili bölümlerine havale ediyor ve bu kadarı ile iktifa ediyoruz.

İSLÂM'IN TİCARETE HEDİYE ETTİĞİ BİR KURUM

HİSBE

İslâm'ın hayat veren mesajlarını anlayan ve gereklerini yerine getiren Müslümanlar insanlığa çok önemli müesseseler hediye etmişlerdir. Merhum İbrahim Canan Hoca, İngiltere'nin Leeds Üniversitesi'nde hocalık yapan M.R.Y. EBIED, Araplar ve Samiler üzerinde araştırmalar yapan M.J.L. YOUNG'un bu husustaki beyanlarını şöyle aktarır: *"Ortaçağ, modern dünyaya üç mühim müessese miras bıraktı: Hastane, Rasathane ve Üniversite. Çoktandır biliyoruz ki, bunlardan ikisi İslâm Medeniyeti'nden dünyaya intikal etmiştir. Birçok astronomik âletler, Yunanlılar tarafından icat edilmiş de olsa, Rasathane Müslüman halifelerin, bir başka deyişle İslâm Peygamberi Muhammed'in takipçilerinin himayesinde dâimi bir müessese halini almıştır..."*^[51]

Batılı bilim adamlarının burada hastane ve rasathaneyi Müslümanlardan öğrendiklerini itiraf etmelerine rağmen,

^[51] <http://www.sorularlaislamiyet.com/article/5290/ilk-universite.html>, Ayrıca bkz.: "Les Arabes ont-ils inventé l'Université?" in Le Monde de l'Education, No:20 (september 1976), pp 41-42

üniversiteyi söylememesi ilginçtir. Ancak tarihen sabit bir hakikat var ki, üniversite de İslâm'ın insanlığa bir hediyesidir. Nasıl mı?

Batılı araştırmacıların tespitlerine göre kendilerinde kurulan ilk üniversite, İtalya'nın kuzeyinde "Kızıl Şehir" denilen *Bolonya* şehrinde dir. Tarihi ise 1088'dir. Ancak üzerini örtemedikleri hakikate göre Endülüs Emevi Devleti, Miladi 859'da yani Avrupa'da kurulan ilk üniversiteden tam 229 sene önce Fas'ın Fez şehrinde *Keyvuran Üniversitesi*'ni kurmuştu. Avrupa daha dünyanın düz olduğunu tartışıp, yuvarlak olduğunu söyleyenleri hapsedip, hatta öldürürken Endülüs üniversitelerinde talebeler yerkürenin resimlerini çizmeye başlamışlardı. 859'dan çok değil, 25-30 sene sonrasında Kurtuba, Fez, Keyvuran'da üniversite sayısı 28'e varmıştı. Yıllar yılı Avrupa kralları ve devlet adamları tedâvi olmak için Kurtuba Üniversitesinin Tıp Fakültesine gelirlerdi. ^[52]

Hastane, Rasathane ve *Üniversite*'nin yanında dördüncü bir kuruma daha dikkatleri çekmemiz lazım, bu kurum da *Hisbe Teşkilatı*'dır. Hisbe Teşkilatı insanlık tarihinin gelişim seyrinde ortaya çıkan çok önemli bir kurumdur. Bu kurumu Müslümanlara mal etmek istemeyen bazı batılı araştırmacılar; aslında bu teşkilatın Roma mahsulü olduğunu iddia ederler. Onlara göre Romalıların bulup, uyguladığı bu teşkilat, fetihler sonucu Müslümanlarla tanışmış ve daha sonra Müslümanlarla tanınmıştır. Ancak bu doğru değil, insafli batılı araştırmacılarının da itiraf ettikleri gibi Hisbe teşkilatı İslâm Medeniyetinin insanlığa armağan ettiği önemli bir kurumdur^[53] ve kurumun ilk kurucusu Hz. Peygamber'dir. ^[54]

[52] Hitti, Philip K, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, s. 790

[53] Bkz: Kallek, Cengiz TDV, *İslam Ansiklopedisi*, c. 18, s. 135, 136

[54] İbnü'l-Uhuvve, *Mealimu'l-Kurbe fi Ahkami'l-Hisbe*, s. 36

Nedir Hisbe? Arapça'da, "hesap etmek, saymak; yeterli olmak" anlamlarındaki *hasb* (*hisâb*) kökünden türeyen *ihtisâb* masterından isim olan hisbe, kamu düzenini korumak için devlet tarafından kurulan bir denetleme teşkilatıdır. Bunun bugünkü karşılığı polis ya da daha doğru bir ifade ile zabıta teşkilatıdır. Bu işle görevli memura ise *muhtesib* denir.

Hız. Peygamber (sas) kurduğu ilk 'İslâm Çarşısı'nı denetimsiz bırakmamış, bazen bizzat kendisi, bazen de görevlendirdiği bazı sahabîler vasıtası ile sürekli kontrol altında tutmuş, insanları bu konuda eğitmek için ciddi önlemler almıştır. Efendimiz (sas) bir dönem muhtesib olarak Hız. Ömer'i, başka bir dönem Abdullah b. Said'i Medine Çarşısı için, fetihten sonra ise Said b. Âs'ı Mekke Çarşısı için görevlendirmiştir. ^[55] Ayrıca Efendimiz'in iki hanım sahabîyi de çeşitli zamanlarda bu alanda istihdam ettiğini görmekteyiz. O hanımlardan bir tanesi *Şıfa bint Abdullah*, bir diğeri ise *Semra bint Nühayk*'tir. ^[56] Bu hanım sahabîlerin çarşı-pazarda sadece hanım alıcı ve satıcıları mı kontrol ettikleri, ya da hanım-erkek herkesi mi kontrol ettikleri kaynaklarımızda net değildir. Ancak, ister herkesi olsun, ister sadece hanımları olsun bu işi yaptıkları kesindir. İbn Abdilberr'in ve Kettani'nin verdiği bilgiye göre Semra validemiz, elinde bir kırbaç ile çarşıda dolaşır, gerekli kontrolleri yapar, yeri geldiğinde uyarır, bazen de fiili olarak müdahale de bulunurdu. ^[57]

Muhtesiblerin çarşı-pazarda neleri kontrol ettiklerini, yetki ve sorumluluklarının neler olduğu, kısacası bu işi nasıl yaptıklarını şöyle özetleyebiliriz:

^[55] Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, s. 448

^[56] Kettânî, *a.g.e.*, s. 448, 449

^[57] Kettânî, *a.g.e.*, s. 449; İbn Abdilberr, *el-İstiab fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, c. 4, s. 285

1- Çarşı ve pazarın genel nizamını/işleyişini kontrol etmek

Genel nizam dediğimiz zaman bunun içerisine her şey girmektedir. Pazarların düzeni, sergilenen malların yayanın yoluna müdahale etmemesi, bağlanan deve ve atların nizamı bozmamaları, yaya sirkülasyonunun aksatılmaması ve benzeri genel işleyişin düzenli bir şekilde sürdürülmesinin sağlanması...

Efendimiz (sas), Medine'nin pazara açılan yollarının genişliğini bile belirlemişti. O zamanki şartlar içerisinde iki deve yüklü olarak yan yana rahat geçebilmeleri için 7 zirâ'dan daha az yol genişliği olmamalıydı.^[58] Yedi zirâ yaklaşık 3,5 metreye denk geliyordu. Muhtesibler bunları bile denetliyorlardı. Özellikle yollarda engeller varsa bunları kaldırıyor, yolu gereksiz yere işgal edenler varsa onları uyarıyorlardı.

2- Fiyatları kontrol etmek

Devletin piyasaya müdahale etmediğini biraz önce belirtmiştik. Peki, nasıl muhtesibler fiyat kontrolü yapıyorlardı? Özellikle fahiş fiyat uygulamaları varsa, pazarın genel piyasa şartlarını bozacak olumsuz durumlar ortaya çıkmış ve o an ihtiyaç duyulan bir mal stoklanıp, ikindiden sonra pazara yüksek fiyat ile sunulma söz konusu ise muhtesibler derhal bunlara müdahale ediyorlar, bu konuda ortaya çıkan sıkıntıları anında gideriyorlardı. Böylece adil bir rekabet ortamında serbest fiyat uygulamasının önü açılıyordu.

^[58] Buhârî, *Mezâlim*, 29; Müslim, *Musâkât*, 143

3- Ürünlerin kalite kontrollerini yapmak

Muhtesibler, Efendimiz’den (sas) öğrendikleri şekilde her malın olduğu gibi sergilenmesi gerektiğini sağlıyor, düşük kaliteli malların iyi mallarla karıştırılarak, iyi malın fiyatı ile satılmasına engel oluyorlardı. Nasıl oluyordu bu? Mesela; iyi hurmalar üste, kötüler altta ... Müşteri hepsini aynı zannediyor, alıp eve gidince bir de ne görsün neredeyse üçte ikisi gördüğü mal değil ... İşte muhtesibler bunun için pazardaki tüm malları kontrol ediyor, kalite kalite ayırıyor ve hepsinin farklı fiyatı olmasını sağlıyor, böylelikle bir mağduriyetin oluşmasının tedbirlerini alıyorlardı.

Bu konuda Efendimiz’in (sas) uyarısını hepimiz biliyoruz değil mi? Efendimiz (sas) Medine pazarında gezerken, sergilenen buğday dikkatini çeker, elini buğday dolu çuvalın içine daldırır, bir de bakar ki, buğdayın üstü kuru, altı yaştır. Hemen satıcıya neden böyle yaptığını sorar. O zat: “Ya Resûlullah! Yağmur yağdı, buğdayım ıslandı, ben de kuru olanları üste, yaş olanları alta koydum” dedi. Efendimiz (sas): **“Hayır, böyle yapma! Yaşı ayrı sergile sat, kuruyu ayrı sergile sat.”** Sonra çok genel bir uyarıyı dile getirerek buyurdu ki: **“Aldatan bizden değildir.”**^[59]

Mesela o günlerde bazıları satacakları koyunları, daha bol sütlü gözükmeleri için sağılmadan birkaç gün bekletiyor, hayvanın memeleri şişmiş bir halde pazara çıkararak, sütünün çok olduğu imajı verilerek satıyorlardı. Koyunu o halde görüp, evine götüren alıcı birkaç gün sonra beklediği oranda süt alamayınca kandırıldığını anlıyordu. Bu hal çokça tekrar

^[59] Müslim, *Âmân*, 164; Ebû Dâvud, *Buyû*, 50

etmeye başlayınca, muhtesibler olaya müdahale ediyor, hadise Efendimiz'e (sas) intikal edince, O (sas) da böyle yapılmış alış-verişleri geçersiz sayarak, üç gün içerisinde alınan sütün bedeli ödenmesi şartı ile hayvanı geri verebileceklerine dair hüküm beyan ediyordu.^[60]

İşte muhtesibler bu uyarılar ışığında kalite kontrolü yapıyorlardı. Sütleri kontrol ediyor, süte su katanlar çok ağır bir biçimde uyarılıyor, tekrarı halinde cezalara çarptırılıyor, meyveleri olgunlaştırmadan satanlar ikaz ediliyor; mümkün mer-tebe bir kalite standardı oluşturulmaya ve bunun da korun-masına çalışıyorlardı. Ayrıca Efendimiz (sas) satılacak malda kusur adına ne varsa, gerek malın işlevini azaltan, gerekse değerini düşüren; bunların alıcıya açıkça söylenmesini em-retmişti. Bu konuda Sahâbe'den Ukbe b. Âmir, Efendimiz'den şöyle bir hadis rivayet etmektedir: **“Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Kusurunu açıkça söylemeden, bir Müslüman'ın diğerine herhangi bir kusurlu/ayıplı malı satması helal de-ğildir.”** ^[61] Efendimiz'in (sas) bu uyarısı diğer tüm uyarıları gibi Sahâbe'de etki uyandırıyor, onlarda gereklerini titizlikle yerine getiriyorlardı. Mesela, Cerîr b. Abdullah, bu konuda öyle titiz davranıyordu ki, diğer Sahâbe tarafından uyarılmak durumunda kalıyordu. İbn Sa'd'ın, Avn b. Abdullah'tan aktar-dığına göre, Cerîr b. Abdullah, bir mal satacağı zaman o malın bütün kusurlarını söylerdi. Sonra müşteriye muhayyer bırakır ve derdi ki: “İstersen al, istersen bırak!” Bunun üzerine kendi-sine, “Allah iyiliğini versin! Böyle yaparsan satış yapamazsın.” denildi. O da bu söze karşılık şöyle dedi: “Biz Allah Resûlü'ne (sas) Müslümanlara nasihat etmek üzere biat ettik.”^[62]

[60] Buhârî, *Buyû*, 65; Müslim, *Buyû*, 23, 26

[61] İbn Mace, *Ticâret*, 45

[62] İbn Sa'd, *Tabâkat*, c. 6, s. 291

Sahâbe’nin büyük bir kısmının Cerîr b. Abdullah gibi davrandığı muhakkaktır. Ama böyle yapmayıp, kusurları gizleyenler olunca da, iş muhtesiblere düşüyor, onlara pazarı kontrol ederek bu manada ortaya çıkması muhtemel sorunları çözüyorlardı.

4- Ölçü ve tartıları kontrol etmek

Ölçü ve tartıların doğru olması konusunda Rabbimizin ne kadar hassas olduğunu biz Kur’ân’dan öğreniyoruz. Daha Nübüvvetin ilk yıllarında inen ayetlerde bile bu konu gündeme gelmiş, Mutaaffifin süresinde çok ağır uyarılarda bulunulmuştur.^[63] Bundan dolayı Efendimiz (sas) sahâbeyi hem bu konuda ciddi bir şekilde uyarmış, hem satarken, hem de alırken kesinlikle tartı ve ölçünün tam olarak kullanılmasını istemiştir. O günün dünyasında pazarda birçok ölçü ve tartı kullanılıyordu. Efendimiz (sas) bunlara da bir standart getirdi ve dedi ki: **“Ölçek Medine’nin ölçeği, tartı ise Mekke’nin tartısıdır.”**^[64] Bu söz pazara bir ölçü ve tartı birliği yani standardı getirmişti. Muhtesibler bunları da kontrol ediyorlardı.

5- Neceşe/müşteri kızıştırmaya engel olmak

O günkü tüccarlar, ne yazık ki bugünde bazen yapılan bir işi yapıyorlardı. Şöyle ki, mal sahibinin tanıdığı üçüncü bir şahıs, malı alacakmış gibi satılan mala talip olarak, gerçek müşterinin verdiği fiyatın üstünde bir fiyat vererek, alış-veriş kızıştırmaya çalışırdı. Böylelikle mal ederinin/değerinin biraz üzerinde satılırdı. Muhtesibler çarşı-pazarda işi bu olan sim-

[63] “İnsanlardan alırken ölçüp tarttıklarında tam, onlara vermek için ölçüp tarttıklarında ise noksan yapan hilekârlara yazıklar olsun!» Mutaaffifin Sûresi, 83/1-3

[64] Ebû Dâvud, *Buyû*, 8; Nesâî, *Zekât*, 44

sarcıları tespit eder ve buna engel olmaya çalışarak, alıcı ile satıcı arasına başkalarının girmesini önleyerek gerçek ticareti sıkıntıya sokacak durumlara müdahale ederlerdi.

6- Çok ve gereksiz bir şekilde yemin edenleri uyarmak

Ticarette ne yazık ki yemin çokça kullanılan bir yoldur. Bu konuda Efendimiz (sas) uyarı maksatlı birçok söz beyan etmiştir. Onlardan birinde diyor ki: **“Yemin mala rağbeti artırır ancak bereketi giderir.”**^[65] Başka hadislerinde ise yeminle ticaret yapana Allah’ın kıyamet günü iltifat etmeyeceğini söyleyerek, bu işin ne kadar yanlış olduğunu öğretiyordu.^[66] İşte muhtesibler bu uyarıları da yaparak; yemin gibi önemli bir hususun ele-ayağa düşmemesi için gerekli tedbirleri alırlardı.

7- Haram kılınmış malların alım-satımını engellemek

Haramlar bellidir. İçki, domuz eti, putlar adına kesilen kurbanlar, ölü hayvan(leş) vs.^[67] Peki, Sahâbe haram olduğunu bile bile bir malın ticaretini yapar mıydı? Asla... Ancak şöyle bir durum vardı. Köylü ya da tüccar, şehir dışından pazara mal getirmiş ama içkinin haram kılındığından haberi yok... Ne yapıyor muhtesibler? Yeni nazil olmuş hükümleri alıcı ve satıcıya duyuruyorlar, ortaya çıkan yeni durumdan insanları haberdar ediyorlar. Bu hususa bir örnek vermek gerekirse, dönemin meşhur tüccarlarından Keysân’ı verebiliriz.

[65] Müslim, *Musâkât*, 131, 132; Nesâî, *Buyû*, 5

[66] Ebû Dâvud, *Buyû*, 60; Nesâî, *Buyû*, 6

[67] Hz. Peygamber (sas) pazarda kedi ve köpek ticaretini de yasaklamış, sadece av köpeğinin ticaretine izin vermiştir. Bkz: İbn Hacer, *Bulûğ-ü'l-Merâm min Edilleti'l-Ahkâm*, s.158

O, Şam’a gitmiş; Şam’ın en itibar gören şaraplarından develer dolusu yük getirmiş Medine’ye ... Haberi yok, gelen ayetlerden ... Kim bilir ne umutlarla, ne hesaplarla Medine’ye gelmiştir? Şarapları sergilemiş pazarda ... O gün muhtesib Efendimiz ve Hz. Ömer’dir. Efendimiz (sas) Keysân’a: **“Ey Keysân! Senin ardından içki haram kılındı”** demiştir. Belki de tüm sermayesi önünde duran içkiler olan o tüccar Keysân, anında eline aldığı bıçakla içki tulumlarını delip, tüm içkiyi sokağa akıtmıştır. ^[68]

Yine buna benzer bir hatıra aktarılır; Yemenli Feyrûz ed-Deylemî’den ... Feyrûz da o günün en büyük şarap tüccarlarından biridir. Duymuş içkinin haram kılındığını; gelmiş Efendimiz’e: “Ya Resûlullah! İçki haram kılınmış, ama bizim elimizde çokça üzüm var, ne yapacağız bu üzümle?” diye sormuştu. Efendimiz (sas) demişti ki: **“O üzümleleri kurutun, kuru üzüm olarak satın.”** Bu cevap üzerine Feyrûz dedi ki: “Ya Resûlullah! Millet ne yapsın (o kadar) kuru üzümü?” Efendimiz (sas) dedi ki: **“Şerbet yapsın, hoşaf yapsın, kuru üzüm olarak yesin. Akşam içsin, sabah içsin; ıslatıp ıslatıp içsin!”** ^[69] Tabi, Feyrûz’un soruyu sorarken amacı ne onu bilmiyoruz, ama Efendimiz (sas) böyle bir cevap vermiştir.

İşte muhtesibler bu nebevî ölçülere dikkat ederek çarşı-pazarı kontrol ediyor; İslâm’ın yasakladığı malların satımına ve alımına engel oluyorlardı. Böylelikle bir denetim mekanizması ile ticarî hayat koruyor, ortaya çıkacak her türlü mağduriyetler için gerekli tedbirler alınarak sağlıklı ve güvenli bir ticarî-ekonomik hayat tesis ediliyordu..

[68] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 4, s. 335, 336

[69] Ebû Ubeyd, *el-Erval*, s. 105, 106

◀ 2. Bölüm ▶

TÜCCAR PEYGAMBER
(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)

TÜCCAR PEYGAMBER

(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)

İnsanlık ailesinin medar-ı iftiharları olan peygamberler, Allah'ın seçip gönderdiği özel ve kâmil insanlardır. Büyük bir nimet olarak gönderilen o beşer sultanları, insanlara Allah'ın (cc) hem vahyini *tebliğ* etmişlerdir, hem o vahyin nasıl anlaşılacağını *teb'yin* etmişlerdir, hem de o vahyin nasıl yaşanacağını *talim* etmişlerdir. Bu vazifelerini yerine getirirlerken de bu ağır sorumluluğa rağmen, muhataplarından en küçük bir ücret/karşılık istememişlerdir. ^[1] Peki, varlık gayeleri Allah'ın dinini insanlara ulaştırmak olan bu yüce elçiler nasıl geçinmiş, nasıl ailelerini geçindirmiş, hayatlarını nasıl idame etmişlerdir? Bu sorunun cevabı: *"El'in emeği ile değil, ellerinin emeği ile geçinmişlerdir."* şeklinde olacaktır. Biz peygamberlerin bu hususunu belirtme adına çok rahat şu cümleyi kullanabiliriz: *"Onlar dinden konuşmuşlardır, ama asla dinden geçinmemişlerdir."* İnsanlığı davet ettikleri dini asla bir geçim kapısına çevirmemişlerdir, hatta veren el hep onlar olmuştur. Bu hali bize peygamberlik silsilesinin son halkası, son mührü olan Efendimiz (sas) şöyle beyan ediyordu: **"Hiçbir kimse, asla kendi kazancından**

^[1] Bkz: Yunus Sûresi, 10/72; Hûd Sûresi, 11/29, 51; Şu'ara Sûresi, 26/23, 109, 145, 164, 180; Sebe Sûresi, 34/ 47

daha hayırlı bir rızık yememiştir. Allah’ın Peygamber’i Dâvud da kendi elinin emeğini yerdi.” ^[2] Efendimiz’in (sas) burada özellikle Hz. Dâvud gibi hükümdar bir peygamberi bu iş için örnek vermesi manidardır. Mesaj gayet açıktır: Hz. Dâvud böyle ise siz artık diğer tüm peygamberleri düşünün ...

Müfessirler Hz. Dâvud’un demiri işleme sanatını öğrenmesi ile alakalı şöyle bir olay nakletmektedirler:

Hz. Dâvud tebdil-i kıyafetle çıkar dolaşır, gittiği yerlerdeki insanlara; “Dâvud nasıl biridir?” diye sorardı. Bir gün Cebrail (as) genç bir adam suretinde onunla karşılaşır ve Hz. Dâvud, ona da; “Ey Genç! Dâvud’u nasıl bilirsin?” diye sorar. Cebrail: “Dâvud, ne güzel bir kuldur. Fakat onda bir noksanlık vardır.” Hz. Dâvud, merakla: “Nedir o?” diye sorar. Genç der ki: “Geçimini devlet hazinesinden temin ediyor. Hâlbuki insanların en hayırlısı kendi kazandığından yiyendir.” Bu konuşmadan sonra Hz. Dâvud, ağlayarak mihrabına döner ve şöyle diyerek Allah Teâlâ’ya yalvarır: “Allah’ım! Bana, hazineye muhtaç etmeyen bir geçim yolu öğret!” Allah Teâlâ’da ona zırh yapmayı öğretir. Demiri yumuşatır. Öyle ki onun elinde demir başkasının elindeki hamur gibi olur.^[3]

Gönderilen elçilerin hepsi ellerinin emeği ile geçinen, bu manada kimselerden herhangi bir beklenti içerisinde olmayan, böyle olduğu için de sözleri tesir eden kutlu peygamberlerdi. İnsanlığın ilk atası ve ilk peygamberi olan Hz. Âdem’in çiftçi, Hz. Nuh’un marangoz, Hz. İdris’in terzi, Hz. İbrahim’in bezzar/kumaşçı, Hz. Dâvud’un demirci, Hz. Süleyman’ın hasır sepet ustası, Hz. Zekeriyya’nın marangoz, Hz. İsa’nın ise

^[2] Buhârî, *Buyû*, 15

^[3] Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’ân*, c. 14, s. 266

annesinin eğirdiği iplikleri satan birisi olduğunu unutmamak gerekir. ^[4] Ayrıca, kaynaklarımızda Hz. Hûd ile Hz. Salih'in tüccar, Hz. Eyyüb'ün ziraatçı/çiftçi, Hz. Musa ve Hz. Şuayb'ın ise çoban olduğu belirtilir. ^[5]

O kutlu peygamberlerin temel özelliklerine vurgu yapmak için şü hususu da göz ardı etmemeliyiz. İnsanlara genel anlamda *tevhidi*, *ahlakı* ve *adaleti* öğreten bu elçiler, “*yaşadıklarını anlatmalı, anlattıklarını yaşamalıydılar.*” Yani, sözleri ile hayatları birbirlerini desteklemeli asla biri diğeri ni gölgelememeliydi. Bütün bir varlık, onların böyle olduğuna şahittir, hepsinden öte Allah'ın kelamı olan Kur'an bunun en büyük şahididir. Her alanda bu böyle iken, o kutlu elçilerin insanlara yaslanmadan ve bir beklenti içerisine girmeden alınlarının teri ile geçindikleri bilinen bir hakikattir. Biz bakışlarımızı son peygamber Efendimiz (sas) üzerinde yoğunlaştırdığımızda bunun nasıl olduğunu daha iyi anlarız.

Efendimiz (sas) mübarek ellerinde yetiştirdiği Sahâbe nesline hep ellerinin emekleri ile alınlarının terleriyle geçinmeyi tavsiye etmiştir. Müslüman'ın en önemli ahlaki vasıflarından birinin *istiğnâ* yani gönöl zenginliği ve başkasından bir şey istememek olduğunu öğretmiştir. Sahâbe'den biri: “Ya Resölüllah! Bana bir amel söyle ki onu yaptığımda beni Allah da, insanlar da sevsin!” dedi. Efendimiz: “***Dünyaya rağbet etme ki Allah seni sevsin. İnsanların elinde bulunan şeylere göz dikme ki insanlar da seni sevsin.***” buyurdu. ^[6]

Sahâbe'den Râfi b. Hadic'den rivayet edildiğine göre, birisi Efendimiz'e şöyle bir soru sordu: “Ey Allah'ın Resölü!

^[4] Şeybâni, *Kitâbü'l-Kesb*, s. 74-78

^[5] Hubeyşi, *el-Bereke fî fazli's-sa'yi ve'l-hareke*, s. 6

^[6] İbn Mace, *Zühd*, 1

Hangi kazanç daha helaldir/temizdir?” Efendimiz (sas) buyurdular ki: **“Kişinin elinin emeği ile her makbul ve meşru alım-satım, en temiz/helal kazançtır.”** [7] Başka bir hadisinde Efendimiz (sas) yine Sahâbe’yi alın terine sevk ederek ve özellikle de teşvik ederek der ki: **“Rızkın onda dokuzu ticarettir. Onda biri ise sığır ve deve gibi büyük veya (daha çok) koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlardadır.”** [8]

Taberanî’nin naklettiği bir hadiste de, Efendimiz (sas) Sahâbe’den birine nasihat verirken, ticareti Allah (cc) yolunda yapılmış bir cihad olarak tasvir eder. Buyurur ki: **“Kendin ve ailen için helal yoldan çalış. Zira bu Allah yolunda bir cihaddır. Bil ki, Allah’ın yardımı meşru ticaretle birliktedir”** [9] İnsanın bakmakla yükümlü olduğu ailesine karşı sorumluluğunu yerine getirirken yaptığı işin değerini bu şekilde beyan eden Efendimiz (sas) ticaretin kaygan zeminde eminliği ni koruyan tüccarın akıbetine dair de şöyle bir müjde verir: **“Doğru ve emin/güvenilir tâcir; peygamberler, siddikler ve şehitlerle beraberdir”** [10]

Allah Resûlü’nün (sas): **“Havarim”** dediği [11] Zübeyr b. Arvam ise bize Resûlüllah’ın şöyle dediğini rivayet edecektir: **“Sizden birinizin ipini sırtına alıp bir demet odun getirerek satması ve böylelikle Allah’ın bununla onun şerefini koruması, başkalarından bir şeyler istemesinden daha hayırlıdır. Kim bilir, belki de bir şeyler verilir minnet altında kalınır veya hiçbir şey verilmez zillete maruz kalınır.”** [12]

[7] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 4, s. 141

[8] Münâvi, *Feydu’l-Kadir*, c. 3, s. 244, 245

[9] Taberanî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, c. 7, s. 47

[10] Tirmîzî, *Buyû*, 4

[11] **“Her peygamberin bir havarisi vardır. Benim havarim de Zübeyr’dir.”** Buhârî, *Cihad*, 40; Müslim, *Fedâilü’s-Sahâbe*, 48

[12] Buhârî, *Müsâkât*, 13

Enes b. Mâlik bu hadisin sebab-i vüruduna dair şöyle bir olay anlatır: “Peygamberimizin yanına Ensâr’dan fakir bir adam geldi ve çok kötü durumda olduğunu söyleyerek, yardım istedi. Efendimiz (sas) ona evinde bir şeyi olup olmadığını sordu. Adam, evde küçük bir kilim parçasının bulunduğunu, bunun bir kısmını üstlerine alıp bir kısmını da altlarına sergilediklerini, bir de su içtikleri bir kırbanın bulunduğunu söyledi. Efendimiz (sas) adama: **“Onları bana getir”** dedi. Adam hemen evine gitti ve onları aldı, geldi. Efendimiz (sas) adamın getirdiği o iki parça eşyayı açık arttırma ile iki dirheme sattı ve aldığı iki dirhemi adama vererek: **“Bunun bir dirhemiyle yiyecek al, ailene götür; diğeriyle de bir keser al, bana getir”** dedi. Adam öyle yaptı. Efendimiz (sas) kendi elleriyle o kesere bir sap taktı ve adama bununla gidip odun kesip toplamasını ve bu işi on beş gün kadar devam ettirmesini söyledi. Adam söyleneni yaptı ve on beş gün sonra geldi. O güne kadar on dirhem kazanmıştı. Efendimiz (sas) adamın elindeki paraları aldı ve bu paranın bir kısmıyla yiyecek, bir kısmıyla da giyecek almasını emrederek, parayı adama verdi. İşte o anda yukarıdaki hadisi söyledi.

Efendimiz (sas) bu beyanları ile insanları, başkalarına yük olmak yerine, yük almaya teşvik ediyor; ona, buna el açmanın, dilencilik yapmanın veya beklenti içerisine girmenin yanlışlığına dikkat çekiyordu. Bu konuda bazen öyle uyarılarda bulunuyordu ki, Sahâbe ciddi manada zorlanarak bu ikazları yerine getiriyorlardı. Avf b. Mâlik’in anlattığı şu tablo bu meseleyi anlamamız açısından önemlidir. Avf b. Mâlik diyor ki: “Biz yedi, sekiz kişilik bir grup Allah Resûlü’nün yanında oturuyorduk. O anda Efendimiz bize: **“Allah’ın Resûlü’ne biat etmeyecek misiniz?”** dedi. Biz bu söze şaşırдық, çünkü

hepimiz daha önce biat etmiştik. Bundan dolayı dedik ki: ‘Ey Allah’ın Resûlü! Biz sana biat etmiştik!’ Bu sözümüze karşı Efendimiz (sas) bir daha: **“Allah’ın Resûlü’ne biat etmeyecek misiniz?”** sözünü tekrarladi. Biz de yine sözümüzü tekrarlayarak dedi ki: ‘Ey Allah’ın Resûlü! Biz sana biat etmiştik!’ Bunun üzerine Efendimiz (sas) üçüncü kez: **“Allah’ın Resûlü’ne biat etmeyecek misiniz?”** dedi. Biz anladık ki, Efendimiz başka bir şey üzerine bizden biat istiyor. Bundan dolayı hemen ellerimizi O’na doğru uzattık ve dedik ki: ‘Ey Allah’ın Resûlü! Biz sana daha önceleri biat etmiştik. Şimdi ne üzerine biat edeceğiz?’ O anda Efendimiz (sas) buyurdular ki: **“Allah’a kulluk edip O’na hiçbir şeyi ortak koşturmak, beş vakit namazı kılmak, itaat etmek ve -sesini biraz alçaltarak- hiç kimseden bir şey istememek üzere bey’at edeceksiniz!”** Bu söz üzerine hepimiz orada biat ettik. O gün orada biat edenleri sonraki yıllarda gördüm, Allah’a yemin ederim ki, onlardan birisi devenin üzerindeyken kamçısı yere düşerdi de onu kendisine vermesini kimselerden istemez, iner kendisi yerden alırdı.” [13]

“Yaşadıklarını anlatan, anlattıklarını yaşayan” Efendimiz (sas), istiğna ve elinin emeği ile geçinme meselesinde Sahâbe’ye ne demişse önce kendisi yapmış, ta çocukluktan itibaren bu konuda insanları kendisine hayran bırakan bir kamet/duruş ortaya koymuştur. Nasıl mı? O’nun hayat defterinin sayfalarını bu gözle çevirmeye başlayalım.

YETİM, ÇOBAN VE TÜCCAR

Kur’ân, Âlemlere Rahmet olarak gönderilen Peygamberimizin çocukluktan nübüvvete kadar olan hayatını şöyle özlü ifadelerle anlatır: **“Kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye yemin ederim ki Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı. Gerçekten senin için ahiret dünyadan daha hayırlıdır. Pek yakında Rabbin sana verecek, sen de hoşnut olacaksın. O, seni yetim bulup barındırmadı mı? Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi? Seni fakir bulup zengin etmedi mi? Öyleyse yetimi sakın ezme. El açıp isteyeniyi de sakın azarlama. Ve Rabbinin nimetini minnet ve şükranla her daim an.”**^[14]

Kur’ân’ın buyurduğu gibi yetim olarak gözlerini dünyaya açtı Efendimiz (sas) ... Daha O, annesinin karnundayken babası Abdullah, Yesrib’de vefat etti.^[15] Altı yaşına gelince ba-

^[14] Duha Sûresi, 93/1-11

^[15] Babası Abdullah’tan Efendimiz’e (sas) miras kalan şeyler şunlardı: Şük-rân adlı bir köle ve bunun Sâlih adındaki oğlu, (İbn Sa’d’a göre, bu köle miras kalmamış, sonraları Efendimiz (sas) onu parası ile Abdurrahman b. Avf’tan almıştır.) Ümmü Eymen adlı bir cariye ile beş deve ve bir

basının kabrini ziyaretten dönerken *Ebvâ* denilen mevkide annesi Âmine’yi ebedi âleme kendisi yolcu etti. O güne kadar yetimdi, o günden sonra hem yetim, hem öksüz oldu. Yanında bir tek “*annemden sonra annem*” dediği iki kadından biri olan Ümmü Eymen vardı.^[16] Ümmü Eymen, O’nu getirip Mekke’de dedesi Abdülmuttalib’e emanet etti. Kavminin efendisi olan Abdülmuttalib, çok sevdiği torununu bağrına bastı, O’na hem anne, hem baba olmaya çalıştı. Ama bu şefkat dolu sine, ancak iki sene bunu yapabilecekti. Efendimiz, sekiz yaşlarına gelince dede Abdülmuttalib de vefat edecekti. Allah (cc) son peygamber olarak cihana göndereceği elçisinin hiç kimselere yaslanmasını istemiyordu. Bundan dolayı baba, anne, dede birer birer hayatından çıkmıştı/çıkarılmıştı. Dedenin vasiyeti gereği Efendimiz (sas) öz amcası Ebû Talib’in evine gidecek ve uzunca bir süre yaşlı amcanın yanında kalacaktı.

Efendimiz (sas) Ebû Talib’in yanında kalmaya başladığı o günlerin birinde, bir gün bir talep üzere amcasının huzuruna çıkacaktı. Daha sekiz yaşlarında olan bu yetim çocuk, yaslanmadan yaşamının değerini âleme öğretircesine amcasına çalışmak istediğini söyleyecek ve çobanlık süreci böylece başlayacaktı.^[17] Yıllar süren bu çobanlık işi, Efendimiz’e (sas) nübüvvetin o ağır yükünü taşıma noktasında bir hazırlık aşamasına dönüşecekti.^[18] O günlerine dair Efendimiz (sas) bazen

miktar koyun. Annesinden de, Benû Ali mahallesinde, dünyaya geldiği ev miras kalmıştır. Bkz: İbn Sa’d, *Tabakât*, c. 1, s. 100; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, s. 14-21

[16] Efendimiz (sas) bu ifadeyi hayatı boyunca iki hanım için kullanmıştır. Bu hanımlardan biri Hz. Ali’nin annesi Fatma bint Esed, diğeri ise Ümmü Eymen validemizdi. Bkz: Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 3, s. 212

[17] İbn Sa’d, *Tabakât*, c. 1, s. 80

[18] Efendimiz (sas) çobanlık günlerinden o kadar çok istifade etmişti ki, yıllar sonra Ashab’ına bazı nasihatler vermek istediği zaman, çoban ör-

hatırlarını Sahâbe ile paylaşacak, nasıl elinin emeği ile o günlere geldiğini beyan edecekti. O (sas) bir gün şöyle diyecekti: “*Allah hiçbir peygamber göndermemiştir ki, o çobanlık yapmış olmasın?*” Sahâbe: “Ya Resûlullah! Sen de mi?” diye sorduklarında: “*Evet, ben de Mekke’nin Karârit mevkiinde*^[19] *koyun güderdim*” demiş,^[20] o günlere ait hatıralarının bazılarını onlara anlatmıştı.

Sekiz yaşından on iki yaşına kadar çobanlığını devam ettiren Efendimiz, on iki yaşlarına gelince ticarî hayatının ilk adımı sayılan *Busra* seyahati için yola koyulacaktı. Kureyş’in hazırladığı ticarî kervana Ebû Talib katılma kararı verince, Efendimize de gelmek isteyip, istemediğini soracaktı. Efendimiz, sevinçle gelmek istediğini söyleyince, halaları o yaşta bir çocuğun zorlu bir yolculuğa çıkmasını uygun görmediklerini söyleyeceklerdi. Bunun üzerine Ebû Talib, yeğenini götürmekten vazgeçecekti. Buna çok üzülen hatta ağlayan Efendimiz, amcasının tekrar karar değiştirmesine vesile olacak, yeğenini üzgün bir halde bırakmak istemeyen amca, onu kendisi ile birlikte götürmeye karar verecekti.^[21] Bu ilk ticarî seyahat başta *Rahib Bahira* hadisesi olmak üzere birkaç hatıranın yaşanmasını sağlayacaktı. Böylelikle daha on iki yaşla-

neği üzerinden verirdi. Mesela; “*Hepiniz birer çobansınız ve hepiniz sürünüzden sorumlusunuz...*” (Buhârî, *Cum’a*, 11; Müslim, *İmâre*, 5) “*Çobanların en kötüsü sürüsünü suya ite kaka götürendir.*” (Müslim, *İmâre*, 5; Beyhakî, *es-Sünen*, c. 7, s. 161)

[19] Bazı siyer yazarlarına göre *Karârit*, Mekke’de bir mevki ismi iken, (Halebî, *İnsân-ı Uyûn*, c.1 126; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, c.2, s. 245,) başkalarına göre ise bu kelime *kırat*’ın çoğuludur ve bir para birimidir. Mekkelilere göre dinarın 1/24’üne, Iraklılara göre ise dinarın 1/20’sine tekabül etmektedir. el-Fîruzâbâdî, *Kâmusu’l-Muhît*, s. 620

[20] Buhârî, *İcâre*, 2; Müslim, *İman*, 302

[21] Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, c.2, s. 24, 25; Taberî, *Tarih*, c.2, s. 194

nda iken Efendimiz (sas) bu seyahati ile ticaret hayatına ilk adımını atacaktı.

Bu seyahatin üzerinden dört yıl geçtikten sonra, Efendimiz (sas) on altı yaşlarında iken diğer amcası Zübeyr b. Abdülmuttalib ile birlikte Yemen’e gidecekti. Kaynaklarımız bu ticarî seyahate dair de bazı hadiseler nakletmektedirler. Efendimiz’in (sas) bu yolculuk esnasında kervanın içerisinde kimselerin yatıştıramadığı kızgın bir deveyi yatıştırması ve sel suları ile dolup taşan vadide, kervandakilere rehberlik yaparak onları sağ-salim karşı tarafa geçirmesi kendisine olan hayranlığı arttıracaktı. ^[22] Bu ikinci seyahatte, Efendimiz’in ticarî sahada yavaş yavaş ilerlemesini sağlayacaktı.

Yirmili yaşlara gelince tarih, O’nu (sas) ticaretin vesile olduğu bir müessese içerisinde kayıt edecekti. Bu müessese *Hıfû’l-Fudûl* denilen faziletli birliği idi. Bu birliğin kurulma sebebi şu idi: Yemenli Zübeyd kabilesinden bir adam malını satmak üzere Mekke’ye getirmiş, malının büyük bir miktarını ise Mekke’nin tanınmış tüccarlarından Âs b. Vâil’e satmıştı. İş paranın ödemesine geldiğinde Âs b. Vâil, parayı ödememiş, bir de yabancı olan bu tüccarı tehdit etmeye başlamıştı. Yemenli tüccar çaresizlik içerisinde Mekke’de sayılı birkaç şahsın yanına gitmiş ve bu konuda kendisine yardımcı olmalarını istemişti. Ama bunlar, mazlumun yanında yer alacaklarına, Âs b. Vâil’in nüfuzundan korkarak, onun yanında yer almış, adamı da azarlamışlardı. Yemenli tüccar böyle bir hale düşüncce Ebû Kubeys dağına çıkmış; “Ey Fihri/Kureys ahalisi!” diye bağırarak, uğradığı zulmü şiirler okuyarak insanlara anlatmış ve bu konuda onlardan yardım istemişti. Bu çağrıya ilk icabet eden Efendimiz’in (sas) amcası Zübeyr olmuş, insanlar yaşlı

ve cömert bir zat olan Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde toplanmış, "kim olursa olsun zalime karşı, mazlumdansa yana olma" ilkesi ile bu birliği oluşturmuşlardı. İlk olarak da bu birlik Yemenli tüccarın alacağını Âs b. Vâil'den tahsil etmişti. ^[23] Bu birlik içerisinde yaşı o günlerde yirmi olan Efendimiz olduğu gibi yaşı on sekiz olan Ebû Bekir de vardır. Efendimiz (sas) bu birliğin önemini yıllar sonra şu sözü ile beyan edecekti: **"Ben, İslâmiyet öncesinde Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde yapılan sözleşmeye şahit olmuşum. Benim için o, vadi dolusu kırmızı develerden daha hayırlıdır. Vallahi! Eğer İslâmiyet döneminde de bir daha çağrılseydim, o evdeki ittifaka yine katılırdım."** ^[24]

Efendimiz'in (sas) yirmi yaşlarında iken ticarî bir vesile ile kurulan bu birlikte yer alması, o yaşlarda aktif bir ticarî hayatın içerisinde yer almakla birlikte mevcut durumun ortaya çıkardığı aksaklıkları giderme konusunda da ne kadar hassas olduğunu görmemiz açısından önemlidir. İnsanlara hayranlık veren o muhteşem ahlakı ile her türlü sıkıntılı işin çok rahat yapıldığı bir zeminde, nübüvvet öncesinde bile haliyle, edasıyla, sözleriyle ve ahlakıyla örnek oluyordu. O günlere dair bir hatırayı kaynaklarımız bize şöyle anlatırlar.

Efendimiz (sas) sonradan Müslüman olacak olan Abdullah b. Ebi Hamsâ ^[25] isimli bir tüccardan vadesi belirlenen borç bir mal almıştı. Belirlenen günde Efendimiz (sas) borcunu ödemek için sözleşilen yere girmiş, ama Abdullah'ı bulamamıştı. Üçgün boyunca ara ara o mekana gitmiş ve borçlu

^[23] İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 1, s. 129; İbn Esir, *el-Kamil*, c. 2, s. 41

^[24] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 1, s. 90

^[25] Hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, c. 3, s. 218

olduğu şahsı beklemişti. Üç günün sonunda Abdullah çıkıp gelmiş, muhteşem ahlakın sahibi olan Efendimiz, Abdullah’a şöyle demişti: **“Ey delikanlı! Bana zahmet verdin, üç gündür burada seni bekliyorum.”** [26]

Sadece bu örnek bile Efendimiz’in (sas) nübüvvet öncesi ahlakının nasıl olduğunu anlamamız açısından yeterlidir. Zaten O (sas), **“Muhteşem ahlak üzere olduğu için”** Muhammedü’l-Emin idi; sonrasında da Muhammedü’r-Resulullah oldu.

[26] Ebû Dâvud, *Edeb*, 82; İbn Sa’d, *Tabakât*, c. 9, s. 57

SERMAYE-EMEK ORTAKLIĞI İLE BAŞLAYAN YENİ SÜREÇ

E fendimiz (sas) yirmi üç yaşlarına geldiği zaman birkaç yıl sonra hanımı olacak olan Mekke'nin en zengin ve en asil kadını Hatice bint Hüveylid ile *mudarebe* ortaklığı üzerinden bir ticaret başlattı. Mudarebe; sermaye-iş ortaklığı idi. Sermayeyi veren Hz. Hatice, o sermayeyi emniyet ve doğrulukla işletip, belirlenen kâr üzerinden payını alacak olan Efendimiz'di. Hz. Hatice o yıllar uluslararası ticaretini yapacak birilerini arıyordu. Aslında Hz. Hatice birkaç kez Yemen'e yolladığı ticarî kervanlarını, genç ve çok kabiliyetli olan Ebû Talib'in yetimi Muhammed ile göndermiş ve ondan çok da memnun kalmıştı. Belki Hz. Hatice'nin aklından yine O geçiyordu ama açıkça söyle(ye)memiş, böyle birini aradığını Mekke'de duyurmuştu. Bu duyuru Mekke'nin en önemli gündem maddesi olmuştu. Çünkü Hz. Hatice çok büyük bir kervanı Şam'a yollayacaktı. Bu kervan şimdilere kadar yola çıkan en büyük Kervan'dı. Hatta İbn Sa'd Tabakât'ında, bu kervanın büyük-

lüğünü belirtmek adına; “*Tüm Mekkelilerin mallarına denk bir kervandı*” demektedir.^[27]

Ebû Talib böyle bir kervan için adam arandığını duyunca hemen yeğeni Muhammed’i çağırdı ve ona dedi ki: “Ey Muhammed! Duydum ki Hüveylid’in kızı büyük bir kervan yola çıkaracakmış. Bu kervan seninle gitmeli. Çünkü bizim maddi imkânlarımız yok ve oradan elde edilecek kazanca ihtiyacımız var. Eğer kabul edersen ben gidip, Hatice ile pazarlık edeyim, kime ne veriyorsa sana iki katını versin,^[28] çünkü o senin eminliğini çok iyi biliyor, bu teklifimi kabul edeceğini zannediyorum.” Efendimiz yaşlı amcasını güzellikle dinledi ve ona dedi ki: “***Sen nasıl istersen öyle olsun amca, bilirsin ki ben asla senin sözünden çıkmam ve seni dinlerim.***” Ebû Talib yeğeninin yanından ayrılınca doğru Tahire lakablı Hatice’nin yanına geldi. Kervanlarını götürecek ortak olarak yeğeni Muhammed’i ona önerdi ve iki kat ücret talebinde bulundu. Hatice bu talebe şöyle yanıt verecekti: “*Ey Ebû Talib! Doğrusu sen Muhammed’e layık bir ücret istemiş bulunuyorsun. Eğer benden kat kat daha fazlasını istemiş olsaydın bile ben itiraz etmeden ona verirdim.*”^[29]

Hatice validemiz, kervanı Efendimiz ile göndermeye, talep edilen ücret mukabili kayıl oldu ve farklı bir hal hissettiği Muhammed’i biraz daha yakından tanımak için yol boyunca O’na eşlik edip, onu gözlemlesin diye de Meysere isimli hiz-

[27] İbn Sa’d, *Tabakât*, c. 10, s. 18,19

[28] Bu ücretin ne kadar olduğu konusunda kaynaklarımızda şöyle bir bilgi vardır: Hz. Hatice, görevlendireceği şahsa iki genç deve vermeyi taahhüt etmişken, Ebû Talib’in teklifi gereği dört genç deve vermeyi kabul etmiştir. Bkz: İbn Hişâm, *Sîre*, c. 1, s. 203; Taberî, *Tarih*, c. 2, s. 35; Halebî, *İnsanü’l-Uyûn*, c.1, s. 132-133

[29] İsfehâni, *Delâilü’n-Nübüvve*, 1/178

metlisini kervanla birlikte göndermeye karar verdi. Üç ay sürececek olan bu ticarî yolculuk boyunca birkaç hadise cereyan etmiştir. Kaynaklarımızın bize aktardıkları bu bilgiler ışığında biz, Efendimiz'in (sas) ticarî ahlakına dair çok güzel mesajlar görmekteyiz. Nübüvvet öncesi dönemde yaşadığı toplumun *Muhammedü'l-Emin* diye isimlendirdikleri Efendimiz'in bu hatıralarını, ticarî ahlakımızın yeniden gözden geçirilmesine vesile olması dua ile aktarıyoruz.

İlk rivayeti bize İbn Sa'd nakletmektedir. Bu rivayete göre, Şam'da bir pazarda Efendimiz kervana ait bazı mallarını satmaktadır. O anda aslen Yahudi olan bir tüccar Efendimiz'i uzaktan seyretmektedir. O, biraz dikkat kesilince, Efendimiz'in bambaşka bir ahlakta ve yapıda olduğunu fark edecektir. Çünkü O ticarete *semahat* yani kolaylığı kendisine en önemli ilke olarak edinmiştir. Ne satarken, ne alırken asla başkalarını zora sokmuyor, yemin etmiyor ve yemin edilmesini hoş görmüyor, muhataplarının yemin etmesi için de, herhangi bir zemin hazırlamıyordu.^[30] Bu noktada çokça yaptığımız bir yanlışın altını bu vesile ile çizmekte yarar var: Yapılan yanlış şu ki; sanki Allah Resûlü'nün tüm sünnetlerine temessuk etmişiz gibi; "*pazarlık sünnettir*" deyip, satarken ve alırken sınırları zorlamamızdır. Evet, doğrudur, pazarlık sünnettir. Ama asıl sünnet olan semahattir, yani kolaylıktır, zora sokmamaktır, üç kuruş fazla alıp, eksik verme adına yeminler edip, yeminler ettirilmesine sebep olup ortamı germemektir. Yıllar sonra, Hz. Aişe annemize Efendimiz'in (sas) ticarî ahlaka

^[30] Bu konuda Efendimiz'in (sas) şu beyanı hiçbir zaman unutulmamalıdır: "*Ticarete yemin, mal için sürüm sebebi olabilir, ama hakikatte ise kazancın bereketini yok eden bir şeydir.*" Buhârî, *Buyû*, 26; Müslim, *Müsâkât*, 131

kını soran EbûAbdullah el-Cedeli, Aişe annemizden şöyle bir cevap alacaktı: *“O, haddi aşan, sözlerinde ve fiillerinde taşkınlık yapan bir kimse değildi. Çarşıda/pazarda bağırıp, çağırılmaz, kötülüğe kötülük ile karşılık vermezdi. Aksine, affeder ve hoşgörölü davranırdı.”* [31]

Allah Resûlü nübüvvet öncesi böyle bir ahlak ile Şam’ın pazarında herkesi hayran bırakıyordu. Başkaları bir heybelik malları saatlerce süren pazarlıklarla alıp satarlarken, Muhammedü’l-Emin kolaylık ilkesi ile çok rahat bir biçimde alışverişini yapıyordu. Uzaktan bu alışverişleri hayranlıkla izleyen Yahudi tüccar, Efendimiz’i daha yakından tanıma adına onunla alışveriş yapmak istedi. Geldi ve Efendimiz’in satmak istediğı mallara talip oldu. Fiyatını sordu ve pazarlık yapmaya başladı. Pazarlığı biraz uzatınca, Yahudi tüccar Efendimiz’in Mekkeli olduğunu öğrendiğı için, Mekke’nin en meşhur putları olan *Lat* ve *Uzza* adına Efendimiz’den yemin istedi. Bir anda ortam gerildi ve biraz önce ticaret yaparken herkese tebessüm dağıtan Muhammedî çehre birden gadaplandı, akideye, inanca ait bir talep söz konusu olunca kaşlar çatıldı, sesler gürleştirdi ve Şam’ın pazarı geleceğın Peygamberinden şu sözleri işitti: **“İnanmadığım ve bu güne kadar değer vermediğim cansız nesneler adına beni yemine mi çağırıyorsun? Bana sevimsiz gelen o putlar adına asla yemin etmeyeceğim.”** [32]

Bu söz bir anda Şam’ın pazarının havasını değıştirdi. Çünkü Mekkelileri ticaret vesilesi ile çok iyi tanıyan Şamlılar ilk kez böyle bir söz ile karşılaşacaklardı. Yahudi tüccar daha fazla sözü uzatmadan alacağını almanın şaşkınlığı içerisinde

[31] Tirmizî, *Birr*, 69

[32] İbn Sa’d, *Tabakât*, c.1, s.130

Meysere'nin yanına vardı ve ondan bu genç tüccar hakkında bazı şeyler sordu. O anlarda olan biteni nefesini tutmuş, izleyen Meysere'den Muhammed'in kimliğine dair bilgileri öğrendi.

Yolculuk esnasındaki, ikinci rivayeti de bize yine İbn Sa'd nakletmektedir. Meysere, Muhammedü'l-Emin'de müthiş bir güven görmüştü. Hesaplarında öyle bir hassasiyet içerindeydi ki, içtiği bir kase suyun bile hesabını yapmaktaydı. Bir aralık Meysere, Efendimiz'in hesap kitap işleri ile meşgul olduğunu gördü ve yanına vardı: "Ey Muhammed! Saatlerdir ne yapıyorsun burada?" dedi. Efendimiz dedi ki: ***"Ey Meysere! Kervanın hesapları ile kendi özel hesaplarımı ayırmıştım. Ama nasıl yapmışsam küçük bir karışma olmuş. Kervanın parası mı benim parama karışmış, benim param mı kervanın parasına karışmış bilemiyorum? Bu şüphe içerisinde daha fazla bocalayacağıma, sen şahit ol ki, tüm paramı kervanın parasına katıyorum. Kervanın bir tek dirhemi bana geçeceğine benim onlarca dirhemim kervanın hesabına geçsin."***^[33] Meysere'nin dili tutulmuştu. Meysere, yıllardır, onlarca tüccar ile bu tür seyahatlara çıkıyordu, ama böylesi birini hiç görmemişti.

Üçüncü rivayeti ise başta İbn İshak ve İbn Hişam olmak üzere, birçok siyer ve tarih kitabı naklederler. Kervan, satacağını satmış, alacağını almış dönüş için yola koyulmuştu. *Busra* denilen mevkide konaklamışlardı. Kervan içerisinde bulunanlar her biri farklı bir mekânı tercih etmiş, istirahataya çekilmişlerdi. Efendimiz de istirahat için pek de kimsenin tercih etmediği yaşlı bir çınar ağacının altını tercih etmişti. Çünkü

[33] İbn Sa'd, a.g.e, c.1, s.130

bu ağacın O’nda bir hatırası vardı. O ilk Şam seyahatinde amcası ile bu ağaç altında oturmuş ve Rahip Bahira ile bu ağaç altında tanışmıştı. Şimdi Rahip Bahira vefat etmiş, yerine Rahip Nastura geçmişti. Rahip Nastura manastırının penceresinden gelip o ağacın altında oturan genci hayranlıkla izlemiş ve daha fazla dayanamadan Meysere’nin yanına koşmuştu. Nastura, Meysere’ye “Kim bu genç?” diye sormuştu. Meysere demişti ki: “O, Muhammed b. Abdullah’tır. Harem ehlinde bir gençtir.” Rahip Nastura bu cevap karşısında demişti ki: “*Vallahi! Bu ağacın altında bu güne kadar Nebilerden başka oturan olmadı. Ben inanıyorum ki, bu genç ümmetin beklediği son peygamberdir. Ne olur ona çok iyi bakın.*”^[34] Rahip Nastura sonra heyecanla Efendimiz’in yanına koşmuş, yanı başına oturmuş, O’nunla biraz sohbet etmiş ve alnından öperek ona olan muhabbetini dile getirmişti.

Meysere, tüm bu olan bitenleri zihnine bir bir kaydediyordu. Böylelikle yolculuk tamamlanmış, kervan Mekke’ye ulaşmıştı. Efendimiz, sermaye sahibi olan Hatice’nin yanına gitmiş ve büyük bir dikkat ile kervanın hesaplarını ona teslim etmişti. Hatice validemiz, Efendimiz’in hassasiyetine ve güvenilirliğine hayran olmuştu. O sefer sırasında kervan büyük bir kâr elde etmişti. Hatice validemiz, Efendimiz’in bu dürüstlüğüne takdir etmiş ve kararlaştırılan ücretin daha fazlasını vermiş, ayrıca çeşitli hediyelerle de memnuniyetini ifade etmişti. Bu ticaret daha sonra kutlu bir evliliğin vesilesi olmuştu.^[35]

Yapılan kutlu evlilikten sonra da Efendimiz (sas) ile hanımı Hz. Hatice arasındaki ortaklık devam etmiş, Efendimiz

[34] İbn Hişam, *Sîre*, c. 1, s. 250; İbn Sa’d, *Tabakât*, c.1, s. 130

[35] Yapılan ticaret ve sonrasındaki evlilik hayatının ayrıntıları hakkında daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin; *Risalet Davası’nın Annesi Hz. Hatice*, s. 37-124

mülkiyet hakkı hanımında olmak üzere yıllarca bu ticareti devam ettirmişti. Yirmi beş yıl süren bu evlilik, o hanede doğan altı çocuk, on beş yıl nübüvvetten önce, on yıl nübüvvetli günlerde hep saadet üzerine yürümüştü. Hz. Hatice annemiz İslâm döneminde tüm malını kendi isteği ile Allah yolunda infak etmiş bu davranışı ile de Efendimiz'den bir ömür hayırla yâd edilme şerefini kazanmıştır. Onun Efendimiz'in (sas) dünyasındaki değerini birçok rivayet bize aktarır da, biz sadece bir rivayet üzerinden bu sevgiyi ve vefayı anlamaya çalışalım.

Mekke fethedilmiş, Kâbe putlardan temizlenmiş; Bilal, Mekke'nin semalarına artık hiç susmamak üzere Ezan-ı Muhammediye'yi duyurmuştu. Allah Resûlü Kâbe'nin avlusunda durmuş, kendisine gelen yüzlerce meseleye çözümler getirmeye başlamıştı. Bir anda Allah Resûlü yaşlı, beli bükülmüş, eli bastonlu bir ihtiyar hanımın kendine doğru geldiğini görmüştü. Hemen haykırmıştı; ***"Açın yolu, gelen hanıma yol verin."*** Emir yerine getirilmiş, yollar açılmış, ihtiyar hanım adım adım Allah Resûlü'nün huzuruna gelmiş, Efendimiz sırtındaki cübbeyi çıkarıp yere sermiş ve bu hanımı yanına oturtmuş ve onunla sohbet etmeye başlamıştı. Allah Resûlü o kadar içten bu ihtiyar hanım ile sohbet ediyordu ki, tüm Sahâbe heyecanla kadının kimliğini merak etmeye başlamışlardı. Efendimiz zaman zaman gülüyor, zaman zaman duygulanıp ağlıyor, zaman zaman hiç konuşmadan bakışlarını ufukların ötesine dikiyordu. Bir müddet sonra o ihtiyar hanım gidiyordu. Aişe validemiz büyük bir merak ile Efendimiz'in yanına geliyor: "Ya Resûlüllah! Kimdi biraz önceki yaşlı hanım? Onunla neler konuşuyordunuz?" diye soruyordu. Allah Resûlü: ***"Ey Hümeýram! Gelen Hatice'min arkadaşıydı; onunla Hatice-***

li günleri anımsadık” diyordu. ^[36] Efendimiz isim vermiyor ama ihtimaldir ki gelen hanım, evliliklerine vesile olan Nefise bint Münye’dır.

O anda Aişe validemiz dayanamayacak ve diyecektir ki; *“Ya Resûlüllah! Nedir hep Hatice, Hatice deyip duruyorsun. Allah şimdi ondan daha hayırlısını ve gencini sana nasip etmişken sen yine de hep Hatice Hatice diyorsun.”* Bir anda Efendimiz’in mübarek yüzünün rengi değişir, gadaplanır ve Aişe’nin şahsında Hatice’nin değerini âleme duyurmak adına şöyle der: **“Hayır vallahi! Allah Hatice’den daha hayırlısını bana nasip etmedi. Herkes beni yalanlarken o beni doğruladı. Herkes kapıları yüzüme kapatırken o kapısını bana açtı. Herkes beni malından mahrum ederken o malı ile mülkü ile bu Risalet davasını destekledi. Şimdi söyleyin onun gibisi var mı?”** ^[37] Bu sözler Efendimiz’in dünyasında Hatice annemizin yerinin ne olduğunu gösteren sözlerden sadece bir tanesidir. ^[38]

^[36] Dimaşkî, *Subu’l-el-Hüda*, c.11, s. 178

^[37] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 6, s. 117

^[38] Efendimiz’in (sas) Hz. Hatice’ye olan sevgisinin boyutunu şu söz üzerinden düşünmek de gerekir. Bir gün Efendimiz (sas) şöyle buyuracaktır: **“Ben, O’nun (Hatice’nin) sevgisiyle rızıklandırıldım.”** Müslim, *Kita-bü’l-Fedâil*, 75

PEYGAMBERİMİZ'İN
(*Sallallahu Aleyhi ve Sellem*)
MEKKE'DEKİ ORTAĞI

Hz. Peygamber'in (sas) yirmili yaşlarda başladığı ve Medine'ye hicret edene kadar da ara ara fasılalar olsa da çoğu zaman devam ettirdiği ticari hayatında birçok kimse ile ortaklığı, ticareti veya münasebeti olduğu muhakkaktır. Ancak Mekke dönemi rivayetlerinin azlığı sebebi ile şu an biz o günlere ait çok fazla malumata ulaşamıyoruz. Elde ettiğimiz bilgiler çerçevesinde konuyu değerlendirdiğimizde Cahiliye döneminde, Efendimiz'in es-Sâib b. Ebu's-Sâib ^[39] isminde bir ortağı olduğunu görüyoruz.

Ebu's-Sâib'in adı, Sayfî b. Âiz b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur. es-Sâib'in annesi, Zeyneb bint Osman b. Ab-

[39] İbn Hacer, *Kays b. es-Sâib*'i anlattığı kısımda, Efendimiz'in ortağının Kays olduğunu söyler, daha sonra buna dair itirazları belirtir ve doğrusunun es-Sâib b. Ebû's-Sâib olduğunu delileri ile ortaya koyar. Bkz: İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 1, s. 684

dullah b. Ömer b. Mahzûm’dur. Zeyneb’in annesi ise, Safiyye bint Ümeyye b. Abdüşems b. Abdümenâf’tır.

es-Sâib’in oğullarından Abdullah, Hz. Peygamber’i (sas) görmüş, Sahâbe olma bahtiyarlığına ermiş ve Efendimiz’den rivayette bulunmuştur. Diğer oğlu Abdurrahman ise Cemel savaşı günü öldürülmüştür. Onun Avzallah ve Evse isimli çocuklarının anneleri, Remle bint Urve Zü’l-Bürdeyn’dir. O, Rebî’a b. Riyâh b. Ebû Rebî’a b. Abdümenâf b. Hilâl b. Âmir b. Sa’sa kabilesine mensuptur. es-Sâib’in diğer bir oğlu olan Atâ’nın annesi ise Benî Âmir’den Ümmü’l-Hâris bint el-Hâris b. Hübeyre’dir. Onun kızlarından Humeyde’nin annesi, Huzâ’a’dan Fâtıma bint el-Esved b. Halef b. Es’ad b. Âmir b. Beyâda’dır.^[40]

İbn Sa’d, es-Sâib’in, Efendimiz (sas) ile ortaklığını şöyle anlatıyor:

“O[es-Sâib b. Ebu’s-Sâib], İslâm’ın ilk zamanlarında Resûlullah (sas) ile ticarete ortaklık yapardı. Mekke’nin fethi günü olunca Müslüman olmaya geldi. Resûlullah (sas), ona şöyle dedi: *“Merhaba kimseyi aldatmayan ve çekişmeyen kardeşim ve ortağım es-Sâib! Cahiliye devrinde [Allah katında] kabul edilmeyen işler yapardım. O işler isoy ve akrabalık için yapardım. O davranışların bugün [Müslüman olduğun için] artık senden kabul ediliyor.”*^[41]

İbn Hacer ise o günü, es-Sâib’in lisanından şöyle anlatır: “Mekke fethedildiği gün bazı Sahabîler beni alıp Resûlullah’a götürdüler. Onlar beni Resûlullah’a takdim ederlerken, Osman ve kimileri beni övmeye başladılar. O zaman Allah Resû-

^[40] İbn Sa’d, Tabakât, c. 6, s.93

^[41] İbn Sa’d, a.g.e., c. 6, s.93

lû buyurdular ki: ***“Onu bana öğretmeyin/övmeyin. O benim cahiliye döneminde arkadaşım. Onu ben ta o günlerden tanırım.”***^[42]

Efendimiz (sas) es-Sâib b. Ebu's-Sâib'i yıllar önce tanıdığını ve onun iyi biri olduğunu işte böyle ifade edecekti. es-Sâib b. Ebu's-Sâib ise, Peygamberimiz ile olan ticaret hayatını hep hayırla yâd edecek ve O'nun çok iyi bir ortak olduğunu söyleyecekti. Diyecekti ki: ***“Cahiliye devrinde Resûlullah benim ortağım. O çok güzel bir ortak. Hiç münakaşa etmez ve boş yere mücadele yapmazdı.”***^[43]

es-Sâib b. Ebu's-Sâib bu sözleri ile Efendimiz'in (sas) ticarî ahlakının nasıl olduğunu beyan etmiş oluyordu. Aradan yıllar geçmiş olmasına rağmen, bir ortağın diğer ortağı hakkındaki bu sözleri bu çağın insanları olarak bize bazı mesajları vermesi gerekir. Bu mesajları alma duası ile ...

[42] İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 1, s. 685

[43] İbn Hacer, *a.g.e.*, c. 3, s. 1633

PEYGAMBERİMİZ'İN
(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)
MEDİNE'DEKİ TİCARÎ HAYATI

Efendimiz (sas) on üç yıl süren zorlu Mekke hayatından sonra eski adı *Yesrib* olan ama iman şehri olacağı için Peygamberimiz tarafından *Medine* diye isimlendirilen o güzel beldeye ailesi ile birlikte hicret etti. Hicretten sonra orası artık bir İslâm devleti idi, Peygamberimiz de bu devletin başkanı/reisi idi. Çok yoğun ve ağır işlerden dolayı Efendimiz (sas) Medine'de ticaretle uğraşamadı. Bir taraftan Medine İslâm toplumunu kurma çabaları, bir taraftan münafık ve Yahudilerle mücadele, diğer taraftan Medine dışında olan bitenlere karşı alınan tedbirler, gönderilen seriyyeler Efendimiz'i (sas) çok meşgul ediyordu. Peki, böyle bir zeminde Efendimiz (sas) geçimini nasıl sağlıyor, ailesinin ihtiyaçlarını nasıl karşılıyordu? Bilinen bir hakikat var ki, işin başından sonuna kadar, Peygamberimiz devletten bir maaş almamıştır. Böyle bir maaş almadığı gibi ailesinden de ciddi bir miktarda herhangi

bir mal da kendisine kalmamıştı.^[44] Babasından kendisine intikal eden Mekke'deki evini de amcasının oğlu olan Akil b. Ebî Talib satmıştı.^[45] Dolayısı ile Efendimiz (sas) hicret edip geldiğinde ne Mekke'den ne Medine'den herhangi bir mal varlığı yoktu. Bununla beraber kendisinin ve ailesinin sadaka/zekât alması da helal değildi. O (sas) diyordu ki: **"Şüphesiz ki bu zekât, insanların mallarının kiridir. O, ne Muhammed'in kendisine ve ne de O'nun ailesine helaldir."**^[46] Yine Efendimiz (sas) Yemen halkına gönderdiği mektupta şöyle demişti: **"... Şurasını biliniz ki Resûlüllah, sizlerin zengin ve fakirlerinizin dostudur. Ne Muhammed'e ve ne de onun ailesine zekât helal değildir. Zekât, yalnızca mallarınızın temizlenmesi için olup Müslüman ve Müminlerin fakirlerine mahsustur."**^[47]

Hal böyle olunca Efendimiz'in (sas) Medine'nin ilk günlerinde ailesini geçindirmek için tek bir yolu kalıyordu. O da gelen hediyelerdi. Bunlarda hicretin ilk yıllarında çok fazla değildi. Bundan dolayı Efendimiz (sas) ve annelerimiz olan hanımları, çok ciddi sıkıntılar yaşıyor, günler boyunca evlerinde

^[44] Önceki sayfalarda Efendimiz'e baba ve annesinden kalan mirasları belirtmiştik. Kaynaklarımızda Hz. Hatice'nin vefatında, Efendimiz'in (sas) yıllarca oturduğu ve çocuklarının tamamının doğduğu Merve tepesine yakın olan evinde ve bir miktar malında kaldığı söylenir. Bu evinde Akil tarafından satıldığı, ya da Ebû Leheb'in oğlu Uteybe'nin el koyduğu rivayet edilir. Bu evin daha sonraları Muaviye b. Ebî Süfyan tarafından mescid haline getirildiği, Osmanlı zamanında da oranın genişletilerek korunduğu bilinir. Ezraki, *Ahbaru Mekke*, c. 2, s. 199; Fakihî, *Ahbaru Mekke*, c. 3, s. 270; c. 4, s. 907

^[45] Mekke Fethi sırasında Sahâbe: "Ya Resûlüllah! Mekke'de kendi evinizde mi kalacaksınız?" diye sorduklarında Efendimiz: **"Akil bize ev mi bıraktı?"** diyerek, evinin satıldığını söylemişti. Bkz: Buhârî, *Hac*, 44, *Cihad*, 180, *Megazi*, 48; Müslim, *Hac*, 439

^[46] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, c. 11, s. 72

^[47] Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 81

sıcak bir yemek bulamadıkları oluyordu. Hz. Aişe annemiz, yeğeni Urve’nin bir sorusu üzerine bu hali bize şöyle tasvir ediyordu: “*Vallahi ey kız kardeşimin oğlu! Biz hilali görüyorduk, sonra (başka) bir hilale, sonra (başka) bir hilale, sonra (başka) bir hilale bakıyorduk. İki ayda üç hilal görüyorduk da, Resûlullah’ın (sas) evlerinde (yemek pişirmek için) ateş yakılmadığı oluyordu.*” Urve bunun üzerine “Peki teyze, öyle ise sizin maişetiniz neydi (ne ile geçiniyordunuz)?” diye sordu. Hz. Aişe: “*İki siyah olan hurma ve su ile geçiniyorduk.*”^[48] Ancak Resûlullah’ın (sas) Ensâr’dan bir kısım komşuları vardı. Onların da sağmal malları vardı. Resûlullah’a onların sütlerinden gönderirler ve biz de onlardan içerdik.” diye cevap veriyordu.^[49]

Bu zorlu hal ganimetlerin beşte birlik kısmının Efendimiz’e (sas) ayrılması ve Fey gelirlerinden bir kısmının tahsis edilmesi zamanına kadar devam etti. Bedir ve Kaynukaoğulları Gazvesi’nin ardından Hicretin 2. yılında nazil olduğu söylenen Enfal Sûresi’nde, Rabbimiz şöyle buyurmuştu: “**Eğer Allah’a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah’a, Resûlü’ne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir.**”^[50]

Fey gelirlerine gelince, bunlar ganimet malları dışında Gayr-i Müslimlerden alınan haraç, cizye, uşûr (ticarî mal ver-

[48] Medine hurması genelde siyah olduğundan, Arap dilinde de yeme, içmeye galip olduğundan hurma ile suya iki siyah denmiştir.

[49] Buhârî, *Hibe*, 1, *Rikâk*, 17; Müslim, *Zühd*, 28; Ahmad b. Hanbel, *el-Müsneid*, c. 2, s. 405

[50] Enfal Sûresi, 8/41

gisi) ve diğer bazı gelirleri ifade etmektedir.^[51] Bu alanda elde edilen ilk arazi Hicrî 3. yılda Uhud Gazvesi sırasında, Nadiroğulları’ndan olan Yahudi bilgin Muhayrik’in vasiyet yolu ile bıraktığı yedi bahçe olmuştur.^[52] O günden sonra da bu tarz gelirler artarak devam etmiştir.^[53] Bu gelirler peygamber evinde kısmî bir rahatlama sağlamış, ama infak konusunda Resûlullah’ın gösterdiği kamet bazen yine evde bir tas çorba kaynamayacak şartların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Efendimiz’in (sas) vefatından sonrada Hz. Ebû Bekir, Peygamberimizin: **“Bize mirasçı olunmaz, bıraktıklarımız sadakadır”**^[54] beyanıyla, **“Mirasçılarım hiçbir dinarı bölüşmesinler. Hanımlarımın nafakasından ve âmilimin masrafından başkası sadakadır”**^[55] uyarısını hatırlatarak, kalan tüm malları devlet hazinesine devretmiş, ailesinin nafakasını ise o hazineden ödemiştir.

[51] Fayda, Mustafa; *DîÂ*, c. 12, s. 511

[52] Bu yedi bahçe o gün için Medine’nin en güzel bahçeleri idi. Şu an bile yerleri bilinen bu bahçelerin isimler şunlardır: E’vâf, Sâfiye, Delâl, Meyseb, Berka, Hüsna ve Meşrebetü Ümmü İbrahim. Bkz: Vakıdı, *Kitâbü’l-Meğazi*, c.1, s. 259; Belâzurî, *Fütûhu’l-Büldân*, s. 18

[53] Hz. Peygamber’in, Hicret’in 6. ve 7. yıllarında, 7, ya da 20 âdet devesi ile 7 âdet keçisi bulunduğu ve çobanı ona her gün 2 kırba süt getirdiği aktarılmaktadır. Yine, Medine’de Hz. Peygamber’in *Mehrûz* adlı bir çarşısı olmuştur. Hicrî 4. yılda Benû Nadîr’in ganimetlerinden payına düşen bir arâzîsi, Hicrî 6. yılda Vâdî’l-Kurâ arâzîsinin üçte biri, yine Hicrî 6. yılda Fedek arâzîsi bulunmaktadır. Fedek arâzîsinin gelirinin yarısı Hz. Peygamber’in, kalan yarısı da arâzîyi işleyen Fedek’lilerindir. Bunlardan başka, Hicrî 7. yılda Hayber gazvesinden sonra, kendisine *Ketîbe*, *Selâ-lüm* ve *Vetiyh* adlarında 3 kale düşmüştür. Hz. Peygamber, bunlardan Ketîbe’nin gelirini, hanımlarına ve akrabalarına ayırmıştır. Buradan, hanımları her yıl 80 vesk hurma ve 20 vesk da arpa olmak üzere toplam 100 vesk mahsûl almışlardır. Detaylı bilgi için bkz: Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, s. 14-21; el-Mâverdî, *el-Ahkâmü’s-Sultâniyye ve’l-Vilâyetü’d-Dîniyye*, s. 213-218

[54] Buhârî, *Nafâkat*, 2; Müslim, *Cihad*, 16

[55] Buhârî, *Vesâya*, 33

Bu bahsi bir değerlendirme ile nihayete erdirelim. Rabbimiz genel bir hüküm ile: **“Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.”** ^[56] demiştir. Dolayısı ile insan ister dünya hayatı için olsun, ister ahiret hayatı için karşılaşacağı durum çalışmasının karşılığıdır. Bu ilahî fermanın ilk muhatabı olan Efendimiz (sas) nübüvvetten önce yirmi yıl boyunca sürdürdüğü ticaretini, nübüvvetten sonra da devam ettirince Mekke müşriklerinin tepkisi ile karşılaştı. Kur’ân’a da giren bu tepkilerde onlar diyorlardı ki: **“Onlar (bir de) şöyle dediler: Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor! Ona bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte o da uyarıcı olmalıydı! Yahut kendisine bir hazine verilmeli veya içinden yeyip (meşakkatsizce geçimini sağlayacağı) bir bahçesi olmalıydı. (Ayrıca) o zalimler (müminlere): Siz, ancak büyüye tutulmuş bir adama uymaktasınız! dediler.”** ^[57]

Müşriklerin zihin dünyasında olan peygamber böyle biri idi. Onlar, Allah’ın seçilmiş elçisinin kendi alın teri ile geçinmesini, zorluklar çekerek ailesini geçindirmek noktasında bedel ödemesini bir türlü anlayamıyorlardı. Ama Rabbimiz, onların bu yanlış anlayışlarını düzeltmek için şöyle diyordu: **“(Resûlüm!) Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı. (Ey insanlar!) Sizin bir kısmınızı diğer bir kısmınıza imtihan (vesilesi) kıldık; (bakalım) sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi hakkıyla görmektedir.”** ^[58]

^[56] Necm Sûresi, 53/39

^[57] Furkan Sûresi, 25/7, 8

^[58] Furkan Sûresi, 25/20

Rabbimizin buyurduğu bu ilahî yasa gereği, Efendimiz (sas) ilk günden itibaren kendi elinin emeği ile geçinmeye çalışmış, Mekke'de otuz beş sene ticarî hayatın içerisinde olmuş, bu konuda ciddi bir tecrübe kazanmış ve bu kazanımları Medine Çarşısı'nın oluşumunda Müslümanların selâmeti uğruna harcamıştır. O'nun (sas) her alandaki örnek ve rehberliği ticarî alanda da çok derin izlerle kendini göstermiştir. Efendimiz'in (sas) ticarî hayata katkılarını yetiştirdiği talebeler olan Sahâbe nesli üzerinde görmek mümkündür. Nasıl talebeler yetiştirmiş? Miladi 6. asırda bu manada âleme nasıl izler bırakmış, bunu bir sonraki bölümde göreceğiz. Ama bu bölümün sonunda sizlere, Kur'an'dan ve Sünnet'ten çıkardığımız ideal bir tüccar nasıl olmalı sorusuna cevap niteliğinde bazı ilkeleri/mesajları paylaşmak istiyoruz. On tanesi Kur'an'daki bazı ayetlerden mülhem olarak, diğer on tanesi de Sünnet'ten/Hadis'ten çıkarılarak hazırlanmıştır. Hangi ayetler olduğu dipnotlarda belirtilmiş, hadisler ise hemen mesajların altına alınmış, kaynakları da dipnotlarda belirtilmiştir. Bu çalışmanın özellikle, Tüccar Peygamber (sas) bölümünün arkasına konmasının sebebine gelince, Efendimiz'in (sas) ticarî ahlakını şekillendiren mesajların neler olduğunu görmek, en güzel örnek olan Rehberimizden (sas) hayatlarımıza taşımak için örnekler almaktır.

KUR'ÂNÎ İLKELER

1. ***Ey Müslüman Tüccar!*** Ticaretin kendine özgü bir heyecanı, gerginliği ve havası vardır. Daha çok kazanma tutkusuna kapılıp, sakın Allah'ı anmaktan, namazı ikâme etmekten, zekatı vermekten geri durmamalısın. Bir hak olan ölümü sürekli hatırında tutmalısın ki, kaymayasın, kaydırılmayasın, sarsılmadan istikamet üzere yürüyebilesin. ^[59]
2. ***Ey Müslüman Tüccar!*** İman ettiğin Rabbinin, dilediği kimseye rızkı genişlettiğini, dilediğine ise sadece yetecek kadar verdiğini hatırlından çıkarmamalısın. ^[60] Sana düşen vazife yeryüzünde rızkını aramak için gayret etmek ve ter dökmektir. ^[61] Beşer olarak elinden geleni yapmalı, neticeyi ise Rabbine bırakmalısın ki, haddini aşmayıp, payına rıza gösterebilesin.
3. ***Ey Müslüman Tüccar!*** İman ettiğin Rabbin, bir imtihan gereği yeryüzüne indirdiği bazı rızıkları helal, bazılarını

^[59] Nûr Sûresi, 37/24

^[60] İsrâ Sûresi, 17/30; Sebe Sûresi, 34/36

^[61] Cuma Sûresi, 62/10; Müzzemmil Sûresi, 73/20

da haram kılmalıdır. ^[62] Allah'ın koymuş olduğu bu sınırlara riayet etmek senin en büyük vazifendir. ^[63] Şeytan ve dostları, ayağını kaydırmak için tüm vesileleri zorlayacak, haramları sana süslü ve kârlı gösterecektir. ^[64] Sen takva elbisesini iyice kuşanmalı ve her an Rabbin ile irtibatını taze tutmalısın ki, hesabını verebileceğin işlerle iktifa edebilesin.

4. ***Ey Müslüman Tüccar!*** Ne yaparsan yap; alırken, satar-ken, borçlanırken, ortaklık kurarken, hepsini kayıt altına almalısın. Kur'an'ın en uzun ayetinin^[65] konusunun bu olduğunu unutmamalı ve gereğini yerine getirmelisin ki, ortaya çıkma ihtimali bulunan tüm sorunların kapısını kapatabilesin.
5. ***Ey Müslüman Tüccar!*** Ticaretin tartı ve ölçü üzerine yürüyorsa, hakkaniyetten asla ayrılmamalısın. Her türlü yolsuzluğun kınandığını ^[66] ve Medyen halkının böyle bir hilekarlıktan dolayı azaba çarptırıldığını ^[67] unutmamalısın. Tartarken, ölçerken, başkasının hakkına dikkat etmelisin ki, yarın hak divanında beratını sağ elinden alabilesin.
6. ***Ey Müslüman Tüccar!*** Allah alış-verişi helal, faizi ise haram kılmalıdır. Faiz yiyenler, kıyamet günü kabirlerinden şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbeti geçirir gibi kal-

^[62] Yunus Sûresi, 10/59

^[63] Hac Sûresi, 22/30

^[64] Enam Sûresi, 6/142

^[65] Bakara Sûresi, 2/282

^[66] Şuara Sûresi, 182 ,181 /26; Mutaffifin Sûresi, 6-1/83

^[67] Hûd Sûresi, 86 ,85/11

kacaklardır. ^[68] Helal olan kazancına faizi bulaştırırsan, bereketten mahrum olursun. ^[69] Allah ve Resûlü ile savaştırmak istemiyorsan ^[70] bulaşmamalı ve çok dikkatli olmalı; ne almalı, ne de vermelisin. Bu konuda hassasiyetini her geçen gün ziyadeleştir ki, umumi bir belaya dönüşen bu hastalıktan kendini koruyabilesin.

7. **Ey Müslüman Tüccar!** Sadakat senin en önemli ilken olmalıdır. Kur’ân; siddıkları, nebilerin hemen sonrasına, şehitlerin ise hemen öncesine almıştır. ^[71] Kaygan zeminlerde sadakati sürdürmek zordur. Bundan dolayı sadıklarla beraber olmak, sadık dostlar edinmek gereklidir. ^[72] Yanında, arkanda sadık dostların olsun ki, sürçtüğünde uyaran bir dil, düştüğünde uzanan bir el, yanı başında görebilesin.
8. **Ey Müslüman Tüccar!** İyiliğin ve takvanın yayılması için yardımlaşmalı, kötülüğün ve düşmanlığın artmasına engel olmalısın. ^[73] Ne kadar sıkıntı ile karşılaşsan da, Allah’a borç verir gibi, O’nun kullarının yardımına koşmalısın. O’na verilen borçların bir kayıp değil, kazanç olduğunu unutmamalısın. ^[74] İyiliğin yayılması adına gayretlerini daha da arttır ki, gerçek manada saadete erişebilesin. ^[75]
9. **Ey Müslüman Tüccar!** Borçlarını ödeme konusunda çok titiz davranmalı, haksızlık etmemeli, karşılıklı rıza dşın-

^[68] Bakara Sûresi, 2/275

^[69] Bakara Sûresi, 2/276

^[70] Bakara Sûresi, 2/279

^[71] Nisa Sûresi, 4/69

^[72] Tevbe Sûresi 9/119

^[73] Maide Sûresi, 5/2

^[74] Bakara Sûresi, 2/245

^[75] Müzzemmil Sûresi, 20/73

da kimseleri zora sokmamalısın.^[76] İyilikleri su-i istimal eder, insanların içerisindeki iyilik damarını yok edersen; hem kendini, hem başkalarını manen öldürmüş olursun.^[77] Bu konuda istenilen duruşu sergile ki, etrafındakileri pişman etmeyesin, işin neticesinde kimsesiz kalmayasın.

10. **Ey Müslüman Tüccar!** Sahici/kalıcı kazancın nereden geldiğini hiçbir zaman unutmamalı, zekatını tastamam verdiğin gibi, infak ve sadakalarını da arttırmalısın. Gece gündüz, gizli açık, Allah'ın sana verdiklerini O'nun yolunda harcamalı, tüm korku ve hüznlerden emin kalmalısın.^[78] Allah bire yedi yüz veriyorsa akıllı bir tüccar olarak nasıl bu ticaretten geri durabilirsin ki?^[79] Öyleyse Allah'ı ticaretine ortak et ki, almak için değil vermek için isteyen bir ortağın sahibi olasın, vermeye doymayan biri olabilesin.

^[76] Nisa Sûresi, 4/29

^[77] Nisa Sûresi, 4/29

^[78] Bakara Sûresi, 2/ 274

^[79] Bakara Sûresi, 2/ 261

NEBEVÎ İLKELER

1. Rezzak olan Allah'ın senin hakkındaki takdirine razı olmalı, bu konudaki tevekkülünü selim/sağlam bir şekilde inşa etmelisin ki, imanına yakışır bir kamet ortaya koyabilesin.

“Eğer siz hakkıyla Allah'a tevekkül etseydiniz, O, sabahleyin aç gidip akşamleyin tok olarak yuvalarına dönen kuşları rızıklandırdığı gibi sizi de kesinlikle rızıklandırır.” ^[80]

2. Allah'ın koymuş olduğu helal ve haram sınırlarına riayet etmeli, şüpheli şeylerden ise yüz çevirmelisin ki, namusuna ve haysiyetine leke sürmeyesin.

“Helal bellidir; haram da bellidir. İkisinin arasında ise bir takım şüpheli şeyler vardır ki, insanların çoğu bunları bilmezler. Kim şüpheli şeylerden sakınırsa, dinini ve ırzını (namus ve haysiyetini) korumuş olur. Kimde şüpheli şeylere meylederse, her an harama düşebilir.” ^[81]

^[80] Tirmizî, Zühd, 33; İbn Mace, Zühd, 14

^[81] Müslim, Mûsâkât, 107

3. *Rızkını aramak için sabahın erken saatlerinde evinden çıkmalı, güneşi üzerine doğurmamalı, sen güneşin üzerine doğmalısın ki, berekete nail olabilesin.*

Hız. Ali'den nakledildiğine göre, Resûlüllah (sas) bir gün şöyle dua etmiştir: **"Allah'ım! Ümmetim için sabahın erken vakitlerini bereketli kıl!"** [82]

4. *Alırken satarken, borç verirken, tahsil ederken kolaylığı esas al ki, ticaretini rahat yapabilesin, Allah'ın rahmetini kazanabilesin.*

"Satarken, alırken, alacağını talep ederken hoşgörölü davranıp kolaylık gösteren kimseye Allah rahmetiyle muamele eylesin." [83]

5. *Sattığın malın işlevini azaltan ve değerini düşüren bir kusur varsa, bunu alıcıya açıkça söyle ki, kazancına haram katmayıp, lanete muhatap olmayabilesin.*

"Kim kusurunu açıklamadığı bir malı satarsa daima Allah'ın gazabı ve meleklerin laneti altındadır." [84]

6. *Faiz konusunda hassas olmalı, yememeli, yedirmemeli, yenilen yerde durmamalı, çok dikkatli olmalısın ki, Resûlüllah'ın çatık kaşlarına ve ağır sözlerine maruz kalmayabilesin.*

Cabir b. Abdullah diyor ki: "Resûlüllah (sas) faiz yiyene, yedirene, bu işlemi yazan kâtibe ve buna şahitlik eden şahitlere lanet etti ve: **"Onların hepsi (günahta) eşittirler!"** dedi." [85]

[82] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 1, s. 153

[83] Buhârî, *Büyük*, 16

[84] İbn Mace, *Ticârât*, 45

[85] Müslim, *Müsâkât*, 106; Nesâî, *Zinet*, 25

7. *Yaptığın işte sebat göstermeli, sabırlı olmalı ve kısa vadedi hesaplar yapmamalısın ki, işin neticesinde başarı elde edebilesin.*

İmam Nafi ticaretindeki bir değişiklik ile alakalı Hz. Aişe validemize halini anlatınca, annemiz dedi ki: “Böyle yapma! Ticaretini eski hali ile devam ettir. Ben Resûlullah’tan (sas) şöyle işittim: **“Allah-u Teâlâ, sizden birine bir tarafı rızık sebebi kılarsa, bu değişinceye veya güçleşinceye kadar onu terk etmesin.”**”^[86]

8. *Dünya malının göz alıcı ve tatlı olduğunu, ancak Allah (cc) katında geçici ve değersiz kıldığını hiçbir zaman unutmama ki, hırsı ve tamahı kuşanmayasın, onlara hak ettiği yere kadar değer verebilesin.*

Resûlullah’ın (sas) Hakim b. Hizâm’a tavsiyesi: **“Ey Hakim! Bu dünya malı göz alıcı ve tatlıdır. Kim bu mala engin bir gönülle ve göz dikmeksizin sahip olursa, kendisi için malı bereketlenir. Ama kim de hırs ve tamahla dolu bir kalple bu malı arzularsa, tıpkı doymak bilmeyen obur bir kimse gibi onun için malın bereketi kaçır. Veren el, alan elden üstündür.”**”^[87]

9. *Malını ederinin üzerinde satmak için yanlış yollara sapmamalı ve müşterilerini asla aldatmamalısın ki, Resûlullah’ın (sas) ümmeti olarak kalabilesin.*

Ebû Hüreyre’den nakledildiğine göre, Efendimiz (sas) aldatma ve aldanma riski içinde olan her türlü alış-veriş yasakladı^[88] ve bir gün yaş buğdayları kurunun altına ko-

[86] İbn Mace, *Ticârât*, 12

[87] Buhârî, *Zekat*, 50

[88] Ebû Davûd, *Bûyû*, 24

arak satmak isteyen satıcıyı uyararak: **“Aldatan bizden değildir!”** dedi. ^[89]

10. Ticaretini dürüstlük üzerine bina etmeli ve asla doğruluktan ayrılmamalı ki, Cennet’te en güzel dostlarla komşuluk yapabilesin.

“Dürüst ve güvenilir tüccar; peygamberler, siddiklar ve şehitlerle (Cennet’te) beraberdir.”^[90]

[89] Müslim, İman, 164; Tirmizî, Bûyû, 74

[90] Tirmizî, Bûyû, 4

◀ 3. Bölüm ▶

TÜCCAR SAHÂBÎLER
(*Radiyallahu Anhum*)

TÜCCAR SAHÂBÎLER

(Radiyallahu Anhum)

Sohbet masterından türetilmiş bir kelime olan *Sahâbî* en geniş anlamı ile Efendimiz (sas) ile aynı zamanı ve aynı mekânı paylaşma şerefine nail olan son vahyin ilk muhataplarıdır. Onlar, Efendimiz'in (sas) Mekke'de kurduğu nebevî bir pota olan *Dârü'l-Erkâm*'da, Medine'de kurduğu nebevî bir medrese olan *Suffa Mektebi*'nde Kur'ân'ın diriltten mesajları ile yoğrulup kıvama gelmiş, her biri hayatın farklı alanlarında abideleşerek, kendilerinden sonraki nesillere örnek olmuşlardır.

Âlemlere Rahmet olarak gönderilen Efendimiz (sas) *Üsve-i Hasene/En Güzel Örnek* oluşunu, insanlığa en güzel örnekler olan Sahâbe neslini yetiştirerek yansıtmıştır. Aradan on dört asır geçmiş olmasına rağmen biz, bugün bile onların hayatlarını okuyunca sanki dünü veyahut bugünü okuyor gibi canlı örnekler bulur, onların dünyasına girerek kendi dünyalarımızı inşa etmeye çalışırız. Hayatın hangi alanı olursa olsun bu rehberiyeti görmek mümkündür. Mesele ticarî saha olunca bu örnekliğin daha çok olduğunu görmekteyiz. Çünkü bugün adını bildiğimiz 10.000'i aşkın Sahâbî efendimizin, ancak yaklaşık 2000 tanesinin hayatlarına dair bilgilere ulaşabilmekteyiz.

Biz bu çalışmamızda ticaret alanında onların rehberliği üzerinde duracağımız için sadece bu alanla ya da ticarî hayat ile yakından ilgisi bulunan bazı meslek grupları üzerinde yoğunlaşacağız. *Tüccar Sahâbîler* bölümünde şöyle bir yol izleyeceğiz. Öncelikle ulaşabildiğimiz kaynaklardan ^[1] Asr-ı Saâdet Dünyası’nda var olan tüccar ve bazı meslek erbabının tespit edebildiğimiz isimlerini listeler halinde size takdim edecek, sonra da bu isimler içerisinde özellikle bugün bizlerin ticaretlerine örnek olabilecek rivayetleri içerisinde barındıran bazı sahâbîlerin hayatlarına dair bilgileri aktarmaya çalışacağız.

^[1] Temel sahâbe kaynakları olarak bilinen, İbn Hacer, *el-İsabe*, İbn Esir, *Us-dü'l-Ğabe*, İbn Abdilberr, *el-İstiab*, İsbehani, *Marifetü's-Sahâbe*, Zehebî, *Tecridü Esmâü's-Sahâbe* ve *Siyerü A'lami'n-Nübelâ* gibi eserlerin yanında, başta İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı olmak üzere birçok *Tabakât* ve *Ensab* kitaplarından da istifade edilmiştir. Ayrıca Kettânî'nin *et-Terâtibu'l-İ-dâriyye* adlı o müstesna kitabı ve İbn Habib'in *el-Muhabbar* ve *el-Mu-nammak*'ı da saymak gerekiyor. Bu alanda yapılmış önemli bir doktora tezini de belirtmemiz lazım. O da Elnure Azizova'nın “*Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*” adlı çalışmasıdır.

ASR-I SAÂDET DÜNYASI'NDA İTHALAT VE İHRACAT İLE UĞRAŞAN SAHÂBÎLER

ADI	KABİLESİ	ALANI	BÖLGESİ
<i>Abbas b. Abdülmuttalib</i>	Hâşimoğulları/ Kureyş	İtriyat	Yemen ve Arabistan'ın çeşitli yerleri
<i>Abdurrahman b. Avf</i>	Zühreoğulları/ Kureyş	Kumaş	Suriye ve Yemen
<i>Afif el-Kindî</i>	Kindeoğulları/ Yemen	İtriyat	Mekke
<i>Amr b. Âs</i>	Sehmoğulları/ Kureyş	Kumaş	Suriye ve Habeşistan
<i>Amr b. Said</i>	Ümeyyeoğulları/ Kureyş	Kumaş, Gıda	Suriye
<i>Abdullah b. Ebî Rebîa</i>	Mahzûmoğulları/ Kureyş	İtriyat, Baharat	Yemen
<i>Cübeyr b. Mut'im</i>	Nevfeloğulları/ Kureyş	Kumaş	Suriye
<i>Dihye b. Halife</i>	Kelb Kabilesi/ Suriye	İtriyat ve Kumaş	Suriye
<i>Ebû'l-Âs b. Rebî</i>	Abdüşemsoğulları/ Kureyş	Kumaş ve Gıda	Suriye
<i>Ebû Bekir b. Ebî Kuhafe</i>	Teymoğulları/ Kureyş	Kumaş, Elbise	Suriye
<i>Ebû Süfyan b. Harb</i>	Ümeyyeoğulları/ Kureyş	Deri ve Zeytinyağı	Suriye, Yemen ve Irak
<i>Esmâ bint Muharribe</i>	Mahzûmoğulları/ Kureyş	İtriyat	Yemen
<i>Gaylan b. Seleme</i>	Sakifoğulları/ Taif	Gıda	Irak

ADI	KABİLESİ	ALANI	BÖLGESİ
<i>Hâkim b. Hizam</i>	Esedoğulları/ Kureyş	Buğday ve Kumaş	Suriye ve Yemen
<i>Halid b. Said</i>	Abdüşemsoğulları/ Kureyş	Kumaş	Suriye
<i>Hatice bint Hüveylid</i>	Esedoğulları/ Kureyş	Kumaş, Gıda	Suriye, Busra
<i>Kayletü'l- Enmâriyye</i>	Enmâroğulları/ Henakiye	Kumaş, Elbise	Medine
<i>Mahreme el-Abdî</i>	Abdoğulları/Hicaz	Kumaş	Suriye, Bahreyn
<i>Mahreme b. Nevfel</i>	Zühreoğulları/ Kureyş	Kumaş, Gıda	Suriye
<i>Muğire b. Şu'be</i>	Sakifoğulları/Taif	Kumaş	Suriye, Hire
<i>Müleyke Ümmü's-Sâib</i>	Sakifoğulları/Taif	İtriyat	Medine
<i>Münkiz b. Amr</i>	Neccaroğulları/ Hazrec/Medine	Gıda	Medine
<i>Osman b. Affan</i>	Ümeyyeoğulları/ Kureyş	Kumaş, Gıda	Suriye, Yemen
<i>Ömer b. Hattab</i>	Adiyyoğulları/ Kureyş	Kumaş, Deri	Suriye, Irak, Medain
<i>Rebia b. Hâris</i>	Hâşimoğulları/ Kureyş	Kumaş, Gıda	Hicaz'ın Muhtelif Yerleri
<i>Rebah el-Mu'terif</i>	Muhâriboğulları/ Kureyş	Kumaş	Suriye
<i>Safvân b. Ümeyye</i>	Cumahoğulları/ Kureyş	Silah, Altın ve Gümüş	Suriye
<i>Suheyb b. Sinan</i>	Rebia Kabilesi/Irak	Kumaş, Gıda	Mekke

ADI	KABİLESİ	ALANI	BÖLGESİ
<i>Süveyd b. Kays</i>	Abdoğulları/ Hicaz	Kumaş	Bahreyn veya Hecer
<i>Talha b. Ubeydullah</i>	Teymoğulları/ Kureyş	Kumaş, Gıda	Suriye, Busra
<i>Zübeyr b. Avvam</i>	Esedoğulları/ Kureyş	Kumaş, Gıda	Suriye, Busra

KASAPLIK (CEZZAR VEYA LAHHÂM) YAPAN SAHÂBÎLER

<i>Ali b. Ebî Talib</i>	Hâşimoğulları/Kureyş
<i>Zübeyr b. Avvam</i>	Esedoğulları/Kureyş
<i>Amr b. Âs</i>	Sehmoğulları/Kureyş
<i>Âmir b. Küreyz</i>	Abdüşemsoğulları/Kureyş
<i>Halid b. Esid</i>	Ümeyyeoğulları/Kureyş
<i>Halid b. Abdüluzza</i>	Ümeyyeoğulları/Kureyş
<i>Kirâm el-Cezzar</i>	Ensâr/Medine
<i>Mina b. Ebî Minâ</i>	Mevla Abdurrahman b. Avf/Medine
<i>Avf b. Mâlik</i>	Eşça Kabilesi/Gatafan

DERİCİLİK (DEBBAĞ) YAPAN SAHÂBÎLER

<i>Zeyneb bint Cahş</i>	Ümeyyeoğulları'nın Haleflerinden/Kureyş
<i>Sevde bint Zem'a</i>	Amr b. Lüey/Kureyş
<i>Ümmü Seleme bint Ebî Ümeyye</i>	Mahzûmoğulları/Kureyş
<i>Esmâ bint Ümeys</i>	Has'amoğulları/Yemen
<i>Râita bint Muaviye</i>	Sakifoğulları/Taif
<i>Ümmü Sinan</i>	Eslemoğulları/Medine

<i>Himâs b. Amr</i>	Leysoğulları/Hicaz
<i>Fâria bint Ebî Salt</i>	Sakifoğulları/Taif

ARICILIK (ASHABÜ'L-ASEL/BAL YETİŞTİRİCİLERİ) YAPAN SAHÂBÎLER

<i>Ebû Züeyb b. Halid</i>	Hüzeyloğulları/ Mekke, Taif
<i>Sa'd b. Ebî Zübâb</i>	Devsoğulları/Yemen
<i>Zebbân b. Kaysûr</i>	Külfeoğulları/Medine
<i>Ebû Seyyare el-Mutaî</i>	Absoğulları/ Hicaz
<i>Hilâl b. Sa'd</i>	Mutânoğulları/Hicaz

AVCILIK (SAYDÜ'L-BERR) YAPAN SAHÂBÎLER

<i>Adîy b. Hâtîm et-Tâî</i>	Tay Kabilesi/ Yemen-Tihame Arası
<i>Zeyd b. Hayl et-Tâî</i>	Tay Kabilesi/ Yemen-Tihame Arası
<i>Ebû Sa'lebe el-Huşenî</i>	Hüşeyn Kabilesi/ Hicaz
<i>Hamza b. Abdülmuttalib</i>	Hâşimoğulları/Kureyş
<i>Seleme b. Amr b. Ekvâ</i>	Eslemoğulları/Medine
<i>Zeyd b. Sehl</i>	Neccaroğulları/Medine
<i>Urfuta b. Nüheyk</i>	Temimoğulları/ Yemame ve Necid
<i>Sa'b b. Cessame</i>	Leysoğulları/Hicaz
<i>Hâzim b. Hâram</i>	Cüzam Kabilesi/ Hicaz
<i>Ebû Zübab el-Mezhici</i>	Mezhic Kabilesi/ Yemen
<i>Ebû Katade b. Rib'î</i>	Selimeoğulları/Medine

ZİRAAT İLE (FELLAH/ÇİFTÇİ) UĞRAŞAN SAHÂBÎLER ^[2]

<i>Ebû Bekir b. Ebî Kuhafe</i>	Teymoğulları/Kureyş
<i>Ömer b. Hattab</i>	Adiyyoğulları/ Kureyş
<i>Talha b. Ubeydullah</i>	Teymoğulları/Kureyş
<i>Zübeyr b. Avvam</i>	Esedoğulları/Kureyş
<i>Abdurrahman b. Avf</i>	Zühreoğulları/Kureyş
<i>Said b. Âs</i>	Ümeyyeoğulları/Kureyş
<i>Râfî b. Hadîc</i>	Harisoğulları/Evs /Medine
<i>Hadîc b. Râfî</i>	Harisoğulları/Evs /Medine
<i>Zâhir b. Râfî</i>	Harisoğulları/Evs /Medine
<i>Ebû Eyyüb el-Ensârî</i>	Neccaroğulları/Hazrec/Medine
<i>Abdullah b. Amr</i>	Selemeoğulları/Hazrec/Medine
<i>Cabir b. Abdullah</i>	Selemeoğulları/Hazrec/Medine
<i>Enes b. Mâlik</i>	Neccaroğulları/Hazrec/Medine
<i>Sâib b. Habbâb</i>	Mevla Abdüşems/Kureyş

^[2] Özellikle Medineli Ensâr'dan olan sahâbîlerin büyük bir kısmı ziraat ile uğraşmaktadırlar. Böyle olunca burada onların isimlerinin hepsini zikretmek listeyi epeyce uzatacaktır. Bundan dolayı biz bu listeye özel olarak kaynaklarımızda uğraştıkları ziraat vesilesi ile Efendimiz (sas) ile bir şekilde hatırları olan isimleri almakla iktifa ettik. Listede göreceğiniz gibi Muhacir Sahâbîlerin isimleri de mevcuttur. Bunun nedenine gelince, Ensâr; yapılan kardeşlik akdinden sonra ellerindeki toprakları Muhacirlerle paylaşmak istemiş, ama Efendimiz (sas) buna müsaade etmemiştir. Daha sonra Yahudilerin Medine'den çıkarılması üzerine onların tarlaları özellikle Muhacirlere verilerek, onların kendilerine ait topraklarda ziraat ile uğraşmalarının imkânı oluşturulmuştur. Medine'de ve Hicaz'da başta hurma olmak üzere, çeşitli meyveler, sebzeler, buğday, arpa, pamuk, çeşitli bitkiler onların yetiştirdikleri başlıca ürünler olmuştur. Daha geniş bilgi için bkz: Azizova, Elnure; *Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, s. 145-179; Hamidullah, Muhammed; *Asrı Saadet Öncesi Medine'de Sosyo-Ekonomik Hayat*, Bütün Yönleriyle Asrı Saadet'te İslam, c. 1, s. 101-114

<i>Ümmü Mübeşşir bint Berâ</i>	Selimeoğulları/Hazrec/Medine
<i>Ümmü Süleym bint Milhân</i>	Neccaroğulları/Hazrec/Medine
<i>Sa'd b. Muaz</i>	Abdüleşheloğulları/Evs/Medine
<i>Sa'd b. Ubâde</i>	Sâideoğulları/Hazrec/Medine

EĞİRME, DOKUMACILIK VE TERZİLİK İLE UĞRAŞAN SAHÂBÎLER

<i>Süeyre el-Esediyye</i>	Mevla/Habeşistan
<i>Zeyneb bint Cahş</i>	Ümeyyeoğulları'nın Haleflerinden/Kureyş
<i>Ebû Zer el-Ğifari</i>	Ğifaroğulları/Kinane Yurdu
<i>Osman b. Talha</i>	Abdüddaroğulları/Kureyş
<i>Kays b. Mahreme</i>	Muttaliboğulları/Kureyş
<i>Âmir b. Küreyz</i>	Abdüşemsoğulları/Kureyş

YAPI USTALIĞI İLE UĞRAŞAN SAHÂBÎLER

<i>Habbab b. Eret</i>	Temimoğulları/ Yemame
<i>Ebû'd-Derda b. Kays</i>	Harisoğulları/Hazrec/Medine
<i>Ammar b. Yasir</i>	Ansoğulları/Yemen
<i>Talk b. Ali</i>	Hanifeoğulları/Yemame

MARANGOZLUK YAPAN (NECCAR) SAHÂBÎLER

<i>Kubeysa el-Mahzûmî</i>	Mahzûmoğulları/Kureyş
<i>Temim ed-Dâri</i>	Dâroğulları/Filistin
<i>Kilâb</i>	Abbas b. Abdülmuttalib'in Kölesi

<i>Mînâ</i>	Abbas b. Abdülmuttalib'in Kölesi
<i>Sibâh</i>	Abbas b. Abdülmuttalib'in Kölesi
<i>Bakûm en-Neccar</i>	Âs b. Ümeyye'nin Kölesi

DEMİRCİLİK YAPAN (HADDÂD/KAYN) SAHÂBÎLER

<i>Habbab b. Eret</i>	Temimoğulları/ Yemame
<i>Ebû Seyf</i>	Neccaroğulları/Hazrec/Medine
<i>Ezrak b. Ukbe</i>	Sakifoğulları/Taif

KUYUMCULUK YAPAN (SÂİĞ/SAVVAĞ) SAHÂBÎLER

<i>Haccâc b. İlât</i>	Süleymoğulları/Necid
<i>Ebû Râfi es-Sâiğ</i>	Ensâr/Medine
<i>Hassan es-Sâiğ</i>	Ensâr/Medine
<i>Hayyân es-Sâiğ</i>	Ensâr/Medine

HERALANDA ZİRVE SAHÂBÎ
Hz. EBÛ BEKİR
(Radiyallahu Anhu)

﴿أَمَّا إِنَّكَ يَا أَبَا بَكْرٍ أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي﴾

*“Ey Ebû Bekir! Ümmetimden cennete
girecek ilk kişi, şüphe yok ki sensin.”*

(Ebû Davud, 4652)

Ebû Hureyre (r.a) anlatıyor: Peygamberimiz (sas) bir gün şöyle buyurdu: *“Kim Allah yolunda, malından iki şey harcarsa, cennetin kapılarından ‘Allah’ın kulu! Burası güzeldir, buradan girin’ diye çağrılır. Namaz ehli olanlar, Salat (namaz) kapısından çağrılır. Cihad ehli olanlar, Cihad kapısından çağrılır. Oruç ehli olanlar, Reyyan kapısından çağrılır. Sadaka ehli olanlar, Sadaka kapısından çağrılır.”* Bunun üzerine Ebû Bekir “Ey Allah’ın Resûlü! Anam, babam sana feda olsun, bütün bu kapılardan çağrılması için kişinin ne yapması gerekir? Bu kapıların hepsinden çağrılacak bir kimse olacak mı?” diye sordu. Peygamberimiz: *“Evet, öyle ümit ediyorum ki, sen onlardan olacaksın.”* ^[3]

Sahâbe’nin en faziletlisi sayılan Hz. Ebû Bekir’i anlatan onlarca hadisten bir tanesi budur. Görüldüğü gibi o, salih

^[3] Buhârî, Savm, 4; Müslim, Zekat, 86

amele doymayan biri olarak *hel min mezid?*/Daha fazlası yok mu? Şuuru ile hayatı boyunca her hayırlı amelin içerisinde olmak, her hayırda önde olmak gibi bir arzu içerisinde olmuştur. İlk iman eden hür erkeklerden olması, on üç yıl boyunca Mekke'nin o zorlu günlerinde hep Efendimiz'in (sas) yanında bulunması, hicret yollarında yoldaş olması, Sevr mağarasında üç gün üç gece sırdaş olması ve Medine'deki süreçte hep olması gereken yerde durması, onu Sahâbe içerisinde çok farklı bir konuma ve değere kavuşturmuştur.

Asıl ismi Abdullah olan Hz. Ebû Bekir, Efendimiz'den (sas) iki yaş küçük olduğu için Müslüman olduğunda otuz sekiz yaşlarında idi. O bu yaşına kadar Mekke'nin en saygın tüccarlarından biri idi. Teymoğulları'na mensup olan Hz. Ebû Bekir, tüm Kureyş ve Araplar tarafından sevilir ve sayılırdı. Darü'n-Nedve içerisinde *Elzâm* diye bilinen bir göreve bakardı. *Elzâm*, kan davalarında diyetleri belirleyen adli bir merci idi. Okuma-yazma bilen sayılı insandan biri olan Hz. Ebû Bekir, nesep ilmine de ciddi bir düzeyde vakıftı. Bölge Arapları soy meselesinde kendisine müracaat eder, bu konuda onun söylediklerini kabul ederlerdi.

İslâmiyet'i kabul ettiği sıralarda 40.000 dirhem kadar bir servete sahip olan Hz. Ebû Bekir,^[4] ticarete oldukça kabiliyetli ve mahir birisiydi. Akıllı bir tüccar olarak gerçek kârın nereden geleceğini çok iyi bildiği için sermayesinin büyük bir kısmını daha Mekke'de iken Allah yolunda harcamıştı. Özellikle nübüvvetin ilk günlerinde Müslümanlardan zayıf ve güçsüz olan köleleri, efendilerine büyük meblağlar ödeyerek satın alıp azat eden Hz. Ebû Bekir, onlarca Sahâbî'yi bu adımı

[4] İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 2, s. 1090

ile işkencelerden kurtarmıştı. Bilal-i Habeşî ve annesi Hamâme, Amir b. Führeyre, Ümmü Übeys, Zinnure, Nehdiye, Nezi-re, Ebû Fukeyhe, Lübeyne, Lebibe bu isimlerden bazılarıdır. Onun bu kölelere çokça paralar vermesi kabilesi ve özellikle o günlerde halen iman etmemiş babası Ebû Kuhafe tarafından kınanırdı. Ama akıllı tüccar olan Hz. Ebû Bekir, bu sözlerin hiçbirine takılmaz, asıl kazancın nereden geleceğini çok iyi bilen biri olarak bu kârlı ticarete devam ederdi.

Babası Ebû Kuhafe dayanamayıp bir gün şöyle diyecekti: “Oğlum! Bakıyorum hep zayıf/işe yaramaz köleleri satın alıp azat ediyorsun. Madem köle alacaksın bari güçlü, kuvvetli olanları alda ihtiyaç anında seni koruyup, desteklesinler.” Oğlu Ebû Bekir’in bu köleleri neden azat ettiğini tam anlamayan baba böyle deyince, oğlu ona: “Baba! Ben bu köleleri onlardan istifade etmek, onlardan yararlanmak için değil, Allah’ın rızasını kazanmak için azat ediyorum. Böyle yaparak Rabbimin rızasını umuyorum.” demişti. ^[5] Hz. Ebû Bekir’in ilk günlerde yaptığı bu büyük ticaret, Allah (cc) katında da kabul görüyor ve inen ayetler onun bu alış-verişini övüyordu. Rabbimiz diyordu ki: **“Kim fakirlere verir, günahlardan korunursa ve en güzel sözü doğrularsa ona (cenneti) kolaylaştırır.”** ^[6]

İnandığı değerler üzerinden menfaat sağlamayan, bilakis elde, avuçta ne varsa hepsini de feda eden Hz. Ebû Bekir, on üç yılın sonunda Mekke’den Medine’ye hicret ettiği zaman, 40.000 dirhemlik sermayesinden sadece 5.000 dirhemi kal-

^[5] İbn Hişam, *Sîre*, c. 1, s. 341

^[6] Leyl Sûresi, 92/5-7

mişti. ^[7] Medine'ye gelir gelmez, Mescid-i Nebevî'nin yapılması için iki yetim çocuğa ait olan arsanın satın alınma meselesinde de, o büyük hayrı kimselere kaptırmadan yine önde olmuş, 10 dinar ^[8] karşılığında bu arsayı alarak çok büyük bir hizmete imza atmıştı. ^[9] Hayrın, hizmetin büyüklüğünü tahayyül edebiliyor musunuz? O günden, bugüne, bu günden son güne kim o mescitte namaz için alnını yere koysa Hz. Ebû Bekir'in amel defterine sevap adına bir şeyler yazdıracaktır. Onu geçmek mümkün olacak mı? Ol(a)mayacağını Efendimiz (sas) zaten bize bildirmişti değil mi? Buyurmuşlardı ki: **"Eğer, Ebû Bekir'in imanı, bütün halkın/insanların imanı ile muvazene edilse/karşılaştırılsa, Ebû Bekir'in imanı daha ağır gelecektir."** ^[10]

Görüldüğü gibi İslâm tarihinin yüz akı olan Hz. Ebû Bekir'in iman ettiği günden vefat edeceği güne kadar attığı her adım ile Müslümanlara örnek ve model olabilecek olan bu bereketli hayatı, akıllı tüccar nasıl olur, gerçek manada kazanç nasıl elde edilir, asıl kâr nereden kazanılır buna dair çok önemli örnekler bize vermektedir. O, Allah Resûlü'nden (sas) sonra hilafet makamına Müslümanlar tarafından geçirilince, ailesini geçindirmek için oturduğu yer olan Sunh mevkiinde bazı ailelerin koyunlarını sağar, sütlerini değerlendirir ve bunun karşılığında aldığı para ile ailesini geçindirirdi. Altı ay kadar süren bu sürecin arkasından Hz. Ömer, onu uyarak devlet işlerine yoğunlaşmasını istedi. Hz. Ebû Bekir: "Peki, öyleyse ailemi

^[7] İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 3, s. 158

^[8] Dinar, altın paradır. 1 dinar, 4.25 gram altındır. Bkz: el-Kürdî, *Necmud-din, Şer'i Ölçü Birimleri ve Fikhî Hükümleri*, s. 58, 59

^[9] Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 45

^[10] el-Mübarekfûri, Abdurrahim; *Tuhfetu'l-Ahvezi*, c. 7, s. 298

nasıl geçindireyim?” dediğinde, Hz. Ömer, Sahâbe ile istişare ederek, halifeye bir maaş tahsis etti. ^[11] O günlerde Hz. Ebû Bekir’in ailesi, iki hanım, bir veya iki hizmetli ve iki çocuktan oluşuyordu. Çocuklardan biri her ne kadar büyük olup baba ocağından bağımsız ise de, Arap âdetinde, yiyip içmesi babasının üzerinde olduğundan, ailesi toplam altı ya da yedi kişiydi. Böyle bir aileye bağlanan maaş, o gün için Medine’de en alt seviyede olan bir ailenin geçim standardına uygun bir şekilde ^[12] dört bin dirheme yakındı. ^[13] Onun aldığı bu maaşı nasıl harcadığı ve geriye nasıl bir miras bıraktığını, son anlarına şahit olan Enes b. Malik şöyle naklediyor: “Onun yanında ne dinar ne de dirhem vardı. Sadece bir hizmetçi, süt veren sağımlık bir deve ve bir de içine süt sağılan bir kap! Bunların kendisine gönderildiğini gören Hz.Ömer şöyle dedi: Allah Ebû Bekir’e rahmet eylesin! Kendinden sonrakini zora soktu/yapılması çok güç bir hatıra bıraktı!” ^[14] İşte Hz. Ebû Bekir, böyle bir hayatın sahibi idi.

^[11] İbn Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, c. 3, s. 219

^[12] Ebû Yûsuf, *Kitâbu’l-Harâc*, s. 46

^[13] Bazı kaynaklara göre Hz. Ebû Bekir’in aldığı maaş 2500 veya 3000 dirhemdir. Bkz: İbn Manzûr, *Muhtasar*, c. 13, s. 103, 104

^[14] İbn Sa’d, *Tabakât*, c. 3, s. 195

MÜSLÜMAN BİR TÜCCAR

HZ. OSMAN

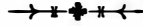
(Radiyallahu Anhu)

﴿لِكُلِّ نَبِيٍّ رَفِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَرَفِيقِي فِيهَا عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ﴾

"Her peygamberin Cennet'te bir arkadaşı vardır.

Benim Cennet'teki arkadaşım ise Osman b. Affan'dır."

(Tirmizi, 3698)

Hz. Osman, Mekke'nin en tanınan ailelerinden biri olan Benî Ümeyye'ye mensuptur. Babası Affan b. Ebî'l-Âs, annesi Erva bint Küreyz'dir. Babası Hakem b. Ebî'l-Âs'ın öz kardeşi, Ebû Süfyan'ın ise amcaoğludur. Annesi Erva ise Efendiz'in (sas) halası Beyza bint Abdülmuttalib'in kızıdır. Yani Hz. Osman, Efendiz'in (sas) halasının torunudur.

Hz. Osman'ın babası Affan da bölgede adından söz ettiren çok büyük bir tüccardı. Nübüvvet gelmeden önce Şam'a ticarî bir sefere gitmiş, orada hastalanarak vefat etmişti. Vefat ettiğinde geriye tam üç milyon dirhem değerinde bir sermaye bırakmıştı. Hz. Osman'ın başka erkek kardeşi olmadığı için de bu sermayenin hepsi kendisine kalmıştı.

Dolayısı ile Hz. Osman, Müslüman olduktan sonra zenginleşen, halife olduktan sonra günümüz tabiriyle katları, yatları, fabrikaları olan biri değildi. İslâm öncesi ciddi bir zen-

ginliği olan, Müslüman olduktan sonra da imanının bedelini ödeyerek, elindekileri Hz. Ebû Bekir gibi Allah yolunda infak eden biriydi. Baba Affan vefat edince yirmi, yirmi beş yaşlarında bir delikanlı olan Hz. Osman, babasının başlattığı ticareti devraldı. Çok kısa bir zamanda kendini bölge tüccarlarına kabul ettirdi. Dürüstlüğü, hayâsı ve edebi ile Cahiliye hayatında olmasına rağmen ağzına içki koymaması ve iffetine düşkünlüğü ile tanınan ve sevilen biri oldu.

Yaşı otuz dört olunca, İslâm’ın güneşi Mekke’de parladı ve ilk günlerde Hz. Osman çok sevdiği beraberce birkaç kez ticaret yaptığı o günlerde otuz sekiz yaşında olan Hz. Ebû Bekir’in vesilesi ile imanla tanıştı, Efendimiz’in (sas) huzuruna gelerek iman şerbetini içti. Hz. Osman Benî Ümeyye’den İslâm’ı kabul eden ilk Müslüman olacaktı. Müslüman olması ailesi tarafından çok sert bir biçimde karşılandı. Gerek amcası Hakem, gerek aile reisi sayılan Ebû Süfyan, Hz. Osman’a sert tepki gösterdiler. Daha ilk günler amcası onu eve hapsetti, inancını reddetmesi için baskı yaptı; ancak Hz. Osman’ın inancında sebat göstermesi üzerine bu baskıları biraz gevşetti. Asıl bardağı taşıran şey Hz. Osman’ın, daha önceleri Ebû Leheb’in iki oğlu ile sözlü olan ama daha sonra safların netleşmesi ile nişanları geri atılan Peygamber evinin iki kızından birine talip olması oldu. O günlerde Hz. Osman, Mekke’nin en zengin, en soylu adamlarından biri olarak yaşı otuz altı, otuz yedi iken ve o güne kadar hiç evlenmemiş ve iffetini hep muhafaza etmiş biriyken; Resûlüllah’a (sas) maksadını açtığı anda Efendimiz (sas) sevinç içerisinde kabul etmiş ve kızlarından büyük olan Rukiyye validemizi ona vermişti.

Bu evlilik gerçekleşince Benî Ümeyye adeta çılgına dönmüş, Ebû Leheb’in hanımı, Hz. Osman’ın da halası olan

Ümmü Cemil: “Biz, Muhammed’e zorluk olsun diye onun kızlarını oğullarımızdan ayırdık, Osman gitti o kızlardan birini aldı.” diyerek, ortalığı velveleye vermişti. Bu psikolojik baskılar bir müddet sonra bir kez daha fiili baskılara dönüşmüş ve Mekke’nin en zengin adamı çok ağır işkencelere muhatap olmuştu. Artık dayanılmaz bir noktaya gelen baskılar neticesinde Hz. Osman, hanımını da yanına alarak Habeşistan’a hicret etmek zorunda kalmıştı. Efendimiz (sas) damadı Hz. Osman’ı ve kızını Habeşistan’a gönderirken yaşlı gözlerle şöyle diyecekti: **“Selâm olsun Osman’a ve ailesine! Vallahi onlar Lut’tan sonra iman adına hicret eden ilk mü’min ailedir !”**^[15]

Hz. Osman, hanımı Rukiyye validemiz ile Habeşistan’a gidecek, üç ay sonra duyulan yanlış bir haber yüzünden Mekke’ye geri dönecek, bir yıl sonra bir daha Habeşistan’a giderek, tam yedi yıl orada yaşamak zorunda kalacaktı. Allah o yıllarda bu güzel aileye bir meyve, bir çocuk bahşedecek, ikisi de çocuklarına; “Resûlullah erkeklerden en fazla Abdullah ismini severdi.” diyerek Abdullah ismini vereceklerdi. Abdullah dokuz yaşlarında iken Medine’de bir horozun yüzünü gagalamasından sonra hastalanıp vefat edecekti. ^[16]

Habeşistan’dan Medine’ye gelecek olan Hz. Osman, Mescid-i Nebvî’nin inşasına yetişecek, pek alışık olmasa bile oranın inşaatında çalışacak, bir taraftan da Medine’ye alışmaya çalışarak ticaretini devam ettirecekti.

Medine’nin o ilk günlerinde Efendimiz (sas) daha işin başında iken bir şeyi fark etmişti. Müslümanlar içme suyu gibi

^[15] Beyhakî, *Delâil*, c.2, s. 297; İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, c. 3, s. 66

^[16] Daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 182, 183

asli ihtiyaçlarını Yahudilere bağımlı bir şekilde karşılıyorlardı. Medine’nin içme suyu kuyuları sınırlıydı, hepsi de Yahudilerin elindeydi; onlarda istedikleri zaman açıyor ve istedikleri paraya da satıyorlardı. Efendimiz (sas) bu tehlikeli durumu fark edince bir gün Mescid’de şunu der: **“Kim cennet karşılığında Rûme kuyusunu satın alır?”**^[17] Hz. Osman bir tüccardı, akıllı ve Müslüman bir tüccar... Akıllı tüccar kimdir? Gerçek kârın, hakiki ve sürekli kazancın olduğu yerde gerekli adımı atandır. Cesaretli olan ve kapasitesini iyi tespit edip, gerekli yerde kullanandır. Kısa ve küçük hesaplara takılmayan, uzun ve büyük işlerin arkasında durandır. Resûlullah (sas) ne dedi? Bir kuyuya karşı “Cennet” dedi. Durur mu akıllı tüccar? Kimselere bu ticareti, bu kârı kaptırmamak için hızlı adımlarla Mescid-i Nebvî’ye 3-4 km. uzaklıktaki Rûme kuyusuna gitti. Kuyunun sahibi olan Yahudi Rûme el-Ğifari’yi buldu ve o kuyuya talip olduğunu söyledi. Satar mısın, dedi bu kuyuyu bana? Yahudi: “Evet, satarım.” dedi. Ne kadara? “50.000 dirheme!” dedi. İstenilen miktar çok fazlaydı. Gerçi 100.000 dirhem istense, Hz. Osman yine de verecekti. Ancak akıllı ve Müslüman bir tüccar ya, bize bir hakikati daha beyan edecekti. Hz. Osman orada heyecana gelip malını israf etmeyecek, heyecana kapılıp düşmana fazla para kaptırmayacaktı. Böyle yapmakla da aslında Müslümanlara şunu öğretecekti: *“Ey Müslüman! Yaptığın iş, İslâmî bir hizmet dahi olsa, yaptığın iş sana yüzde yüz Cennet’i kazandırsa dahi, senin o işi yaparken israf etmeye hakkın yok. Çünkü senin elindeki mal senin değil, Allah’ındır, dolayısıyla ümmetindir.”*

Ne yaptı Hz. Osman? Baktı ki, Yahudi ederinin çok üstünde bir fiyat istedi; bunun üzerine Yahudi’ye dedi ki: “Gel

^[17] Buhârî, *Vasâdyâ*, 33; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c.1, s. 75

sen kuyunun tamamını bana satma, işletmesinin yarısını bana sat. Bir gün sen işlet, bir gün ben?” Yahudi bu teklifi kabul etti. Öyle ya hem kuyuyu tamamen elden çıkarmayacak, hem para alacak, hem de yine işletmesinden para kazanmaya devam edecek... Bunun üzerine kuyunun işletmesi için pazarlığa giriştiler. Yahudi 25.000 istedi, Hz. Osman 8.000 verdi. O, 20.000’e indi, Hz. Osman 10.000’e çıktı, işin neticesinde 12.000 dirheme anlaşıldı. Hz. Osman, bu şekilde kuyunun işletme hakkını satın alınca hemen Mescid’e koştu ve Müslümanlara dedi ki: *“Ey Müslümanlar! Ben Rûme kuyusunu bir gün işletim hakkı bizim, diğer gün Yahudi’nin olmak üzere satın aldım. Siz, işletim hakkı bizde olduğu gün gidin ve iki günlük suyunuzu alın, sakın ertesi gün gidip para ile su satın almayın.”* O günler Müslümanların söz birliği vardı. Denilen yapıldı. Kuyunun kullanım sırası Müslümanlarda olduğu gün gidip sularını aldılar, ertesi gün Yahudi su satmak için bekleyip durdu, gelen giden yoktu. Birkaç gün sonra Yahudi kendi gelip, Hz. Osman’a kuyunun diğer günlük işletme hakkını da satmak istediğini söyledi. Hz. Osman “Olur, alırım.” dedi. Yine pazarlık yapıldı ve kuyunun işletim hakkının diğer kısmı 8.000 dirheme alındı. Böylece, Yahudi’nin 50.000 dirheme satmak istediği kuyuyu, Hz. Osman 20.000 dirheme almış oldu. Bu ticareti Efendimiz (sas), duyunca hem bu işi Hz. Osman’ın yapmasından dolayı hem de akıllıca davranıp o fiyata almasından dolayı çok memnun oldu ve Hz. Osman için hayır dualarında bulundu. ^[18]

Hz. Osman’ın hayatının en önemli sayfalarından biri de hiç şüphesiz zorluk seferi olan Tebûk Gazvesi’dir. Hicretin 9.

^[18] Semhûdi, *Vefai’l-Vefa*, c. 3, s. 970, 971

yılında Efendimiz, Bizans üzerine büyük bir sefer hazırlığına girişmişti. Bu sefer aslında iman ile nifakın birbirinden tamamen ayrılma imtihanıydı. Düzenlenecek ordu 30.000 kişilik bir ordu olduğu için Efendimiz (sas) hayatında çokça yapmadığı bir işi yapacak ve insanlardan açıkça bu sefer için infakta bulunmalarını isteyecekti. İmkânı olanlar zaten vermişti, ama Efendimiz özellikle yüreklerinde halen nifak bulunan bazılarının verecekleri infak ile tedavi olmalarını sağlamak maksadıyla onları vermeye teşvik ediyordu. Çünkü infak, nifak hastalığının ilacı idi. ^[19]

Bu maksatla Efendimiz (sas) minberinde: **“Kim Cennet karşılığında zorluk ordusunu donatır”**^[20] diye sesleniyor, kimselerden ses gelmiyor, Peygamberin sesini sessizliğe mahkûm etmemek için Hz. Osman’ın sesi yükseliyor: “Ben Ya Resûlüllah!” diyor; “Benden üzerindeki askerlerin masrafları dâhil tam yüz deve” diyordu. Efendimiz (sas) ona dua ediyor, ama istemeye de devam ediyordu. Yine ses yok, yine Osman’ın sesi: “Yüz deve ...” Efendimiz yine ona dua ediyor ve istemeye devam ediyor. Yine Osman’ın sesi yine bir yüz deve daha ... Efendimiz o kadar memnun oluyor ki, Hz. Osman’ın bu infakından ... Gözlerinde yaş olduğu bir halde elini dua için

^[19] İnfak kelimesi, sözlükte **ne-fe-ka** kökünden gelir. Bu kökün anlamı, “tükenmek, bitmek, kalmamak” demektir. Ayrıca “çıkma” ve “gitme” anlamlarını da ihtiva eder. Böyle olduğu için Araplar, tavşanın çıkış deliğine “nafika”, imandan çıktığı için ya da kalbinden iman çıktığı için böyle olan insana “münafık”, kalpten iman çıkmasına “nifak”, pantolonda ayağın çıkış yerine “neyfak”, azığın bitip tükenmesine “infak”, yerin altından çıkış yeri olan tünele “nafak” veya “enfak” denir. “İnfak” ile “nifak” kelimelerinin aynı kökten gelmesi, birinin diğerinin ilacı; biri hastalık, diğeri ise şifası olarak yorumlanır. Bkz: İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, c.10, s. 359; Rağib el-İsfahanî, *Müfredat Elfâzü’l-Kur’ân*, s. 819; İbn Fâris, *Mu’cemü’l-Mekâyisü fi’l-lüğa*, s.1038, 1039

^[20] Nesâî, *Cihad*, 44

kaldırıyor ve diyor ki: **“Allah’ım Osman’ın günahlarını bağışla! Allah’ım Osman’ın yaptığı ve yapacağı tüm hataları affet!”** Ondan sonraki söz iki kez şöyle olacaktı: **“Ma darra Osman! Ma amile bade’l yevmi / Osman’a bugünden sonra yaptıklarından dolayı bir sorumluluk yoktur?”**^[21] Neden? Çünkü infak insanın hatalarının kefaretidir. Hz. Osman ise öyle bir vermiştir ki, ömrünün sonuna kadar yapacağı hatalarının tüm kefareti kendisi eliyle ödemiştir. Ölünün arkasından günahlarının kefareti olsun diye ıskat verilir ya, Hz. Osman adeta ıskatını kendi elleriyle vermişti.

Efendimiz (sas) o günden sonra da insanları bu hayra teşvik etmeye devam etmiştir. Hz. Osman, akıllı ve Müslüman bir tüccar olarak işin neticesinde elde avuçta mevcut ne varsa ^[22] bir çuvala doldurur getirip Efendimiz’in (sas) önüne koyar. Resûlullah o çuvalı boşatıp içindekileri avuçlayıp, avuçlayıp yere bırakırken dua dua Hz. Osman için hayır temennilerinde bulunur. Bu verdiklerinin yanında, öncesinde 950 deve 50 at ve bir o kadar da savaş teçhizatı vermişti. Verilenlerin hepsi 30.000 kişilik İslâm ordusunun üçte birini yani 10.000 kişisini donatmaya yetmişti. Böylelikle *Ceyşü’l-Usra/Zorluk Ordusu, Ceyşü’l-Osman/Osman’ın Ordusu* diye isimlendirilmişti.^[23]

Söz Hz. Osman’ın ticaretinden ve bu ticareten elde edilen kazançların Allah yolunda infak edilmesinden açıldı mı kolay kolay bitmez. Bundan dolayı son bir tablo aktararak Hz. Talha’ya geçelim... Hz. Osman’ın hayatından size aktaracağımız son tablo Hz. Ebû Bekir dönemindedir. O günler, İslâm

^[21] Tirmizî, *Kitabü’l-Menakıb*, 18

^[22] Hz. Osman’ın getirdiklerinin, yedi yüz ukiyye veya 10.000 dinar civarında altın olduğu söylenir. Bkz: Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliya*, c. 1, s. 59

^[23] Dimaşkî, *Subul el-Hüda*, c. 5, s. 467

ordularının bir anda on dört farklı cephede savaş yapmak zorunda kaldığı zamanlardır ve Medine’de çok ciddi bir kıtlık vardır. Öyle ki, artık insanlar yiyecek bulmakta zorlanıyorlar, temel ihtiyaçlarını bile karşılayamıyorlardı. İşte o günlerde Hz. Osman’a ait bin develik büyük bir kervan Medine’ye gelmek üzeredir. Kervan gıda maddeleri ile doludur. Şam’dan gelen, Medine pazarında satılacak olan mallardır bunlar. Burada bir parantez açarak bir hakikate dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Bahsettiğimiz bu olay Hicretin 12.yılıının başlarında olmuştur. Tebûk Gazvesi ise Hicretin 9. yılının sonlarında idi. Hz. Osman o gazve sırasında nasıl bir infakta bulunduğu biraz önce gördük. Bu nasıl bir ticaret ki, malının neredeyse tamamını infak etmiş, aradan iki yıl geçmeden bin develik koca bir kervanı Medine’ye getirecek kadar büyük bir sermayenin sahibi olmuştur? Nasıl olduğu bellidir... Allah (cc) bire yedi yüz vereceğini vaat etmiyor mu?^[24] Hz. Osman verdikçe be-
reketleniyordu, verdikçe artıyordu ...^[25]

Bin develik o büyük kervan Medine’ye giriyor. Halkta büyük bir sevinç, tüccarlarda büyük bir heyecan oluşuyor. Tüccarlar Hz. Osman’ın kapısının önünde ondan mal almak için sıraya giriyorlar ve o anda tüccarlar, Hz. Osman ile pa-

[24] “Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, her sümbülünde (başağında) yüz adet (tohum) olmak üzere, yedi sümbül (başak) veren bir tek tohumun durumu gibidir. Allah, dilediği kimse için (onun rızkını) kat kat artırıp verir. Ve Allah Vâsi’dir, Âlîm’dir.” (Bakara Sûresi, 2/ 261)

[25] Defaatle malını sıfırlayacak kadar infak eden Hz. Osman, asiler tarafından şehit edildiğinde insanı hayrete düşürecek kadar bir mal geriye bırakmıştı. 30.500.000 dirhem ve 150.000 dinar şehit edildiği gün yanında. Asiler bu paranın hepsini yağmalayıp götürmüşlerdi. Bunların dışında, Rebeze denilen yerde 1.000 deve bırakmıştı. Ayrıca, Medine’de Bi’rû Erîs kuyusunu, Hayber ile Vâdilkurâ’daki bulunan ve verdiği sadakalardan oluşan 200.000 dinar değerindeki mallar, onun varislerine bıraktıklarıydı. Bkz: İbn Sa’d, *Tabakât*, c. 3, s. 72, 73

zarlık yapmak istiyorlar. Tüccarlar diyorlar ki: “Ey Osman! Şam’dan kaç a aldın sa tam yüzde on fazlasına bize sat, yani on dirheme aldığını on bir dirheme bize sat!” Hz. Osman diyor ki: “Sizden daha fazla veren var, niye size satayım ki?” Bunu duyunca tüccarlar yüzde yirmiye çıkarıyorlar. Hz. Osman yine sizden daha fazla veren var diyor. Hz. Osman böyle dedikçe tüccarlar oranı arttırıyor, en son yüzde yetmiş kadar, yani on dirheme alınan malın on yedi dirheme verilmesine kadar fiyatı çıkarıyorlar. Hz. Osman her seferinde sizden daha çok veren var demeye devam ediyor. En son tüccarlar diyorlar ki: “Osman sen fırsatçılık yapıp fiyat yükseltiyorsun, Medine’de bu fiyattan daha fazlasını sana verecek birini biz tanımıyoruz. Şimdi gidip seni halife Ebû Bekir’e şikâyet edeceğiz.” Hz. Osman bir şey demiyor. Tüccarlar gidip olanları Hz. Ebû Bekir’e anlatarak, ondan şikâyetçi oluyorlar. Hz. Osman’ı çok iyi tanıyan Hz. Ebû Bekir, Osman’ın karaborsacılık ya da fırsatçılık yapmayacağını çok iyi bildiği için bu işte bir iş olduğunu tahmin ediyor. Yanına Hz. Ömer’i de alarak Hz. Osman’ın evine geliyor ve tüccarların söylediklerini sorguluyor. Hz. Osman diyor ki: “Ey Allah Resûlü’nün Halifesi! Ben tüccarların verdiklerinden daha fazla veren bir ticaret buldum. Niye ona vermeyeyim ki?” Hz. Ebû Bekir merakla çok veren o tüccarın kim olduğunu soruyor? Hz. Osman: “Allah” diyor ve ekliyor: “Medine’nin halkı bu kıtlık günlerinde bu zorlukları çekerken ben nasıl olur bu işe seyirci kalırım. Ey Ebû Bekir! Sen ve tüm müminler şahit olun ki, bu bin deve üzerindikilerle beraber Medine halkına infaktır.”^[26] Bu sözlere şahit olanlar gözyaşlarını tutamayacak ve Hz. Osman’ın büyüklüğünü bir kez daha itiraf edeceklerdir.

[26] |bn Kudâme, *er-Rikkâ ve’l-Bükâ*, s. 190

Bu hadiseyi bize nakleden İbn Abbas şöyle güzel bir anekdot daha aktaracaktır: “Osman’ın bu büyük infakının olduğu günün gecesinde rüyamda Resûlüllah’ı (sas) gördüm. Alacalı bir devenin üzerindeydi. Üstünde nurdan bir giysi, ayağında nurdan bir ayakkabı, elinde nurdan bir asa vardı ve çok acele ediyordu. Dedim ki: “Ya Resûlüllah! Seni ve sohbetini çok özledim, biraz dursan da seninle sohbet etsem. Ne bu acele böyle?” Dedi ki: **“Ey İbn Abbas! Osman çok büyük bir sadaka verdi ve Allah da bu sadakayı kabul edip onu Cennet’te evlendirdi. Biz de düğününe davet edildik, ben de şimdi oraya gidiyorum.”**^[27]

İşte Hz. Osman böyle bir kamet? Böyle bir tüccar... Böyle bir rehber... Bu aktardıklarımızla Hz. Osman çok şey söyledi, ama özellikle Müslüman bir tüccar nasıl olur bunu bize öğretti? Ne demiş oldu Hz. Osman?

1- “Cennet karşılığında infak” sözünü duyduğunda, az ya da çok elini cebine at ki, Müslüman bir tüccar olabilesin.

2- Yaptığın iş, İslâmi bir hizmet, hayırlı bir eylem, takdir gören bir amel olsa bile israf etme ki, Müslüman bir tüccar olabilesin.

3- Hududullaha/Allah’ın sınırlarına ve Hukukullaha/Allah’ın hukukuna riayet et ki, Müslüman bir tüccar olabilesin.

4- Iskâtını, hayırlarını ve infakını varislerine bırakmayıp, kendi ellerinle ver ki, Müslüman bir tüccar olabilesin.

5- Küçük hesapların, biter korkusunun, korkak adımların sahibi olma ki, Müslüman bir tüccar olabilesin.

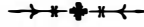

CÖMERTLİKTE ZİRVE TÜCCAR
TALHA B. UBEYDULLAH
(Radiyallahu Anhu)

﴿مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى شَهِيدٍ يَمْشِي عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ
فَلْيَنْظُرْ إِلَى طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدٍ اللَّهِ﴾

*“Yeryüzünde yaşayan bir şehit görmek isteyen
Talha b. Ubeydullah’a baksın.”*

(Tirmizi, 3739)

Zamanının gözde tüccarlarından biri olan Talha b. Ubeydullah, Sahâbe içerisinde cömertliği ile öne çıkmış önemli bir isimdir. Babası Ubeydullah b. Osman, oğlundaki ticarî kabiliyeti görünce onu on beş yaşından itibaren başta Busra pazarı olmak üzere o günkü ticarî merkezlere göndermeye başladı. Yirmi yaşlarına gelince artık o tek başına birçok yere gidip gelerek ticaret yapan ve herkes tarafından sevilen birisi olmuştu. Zaten onun yüreğine iman tohumu Busra Pazarı'nda olduğu günlerde atılmıştı.

Nübüvvetin diriltlen sesi Hira'da duyulmaya başlandığı sırada Hz. Talha, ticaret maksadı ile yine Busra'daydı. Bir aralık yüksekçe bir yere çıkmış, pazarda bulunan tüccarlara seslenen bir rahibi gördü. Rahip diyordu ki: “Ey Tüccarlar topluluğu! İçinizden haremli, Mekkeli kimse var mı?” Talha: “Ben varım!” deyince Rahip ona doğru yaklaştı. Mekkeli birini karşısında görmenin heyecanı ile Rahip: “Ey genç! Ahmed zuhur

etti mi?” diye sordu.^[28] Ama Talha böyle birinden habersizdi, onların “Ahmed” dediğine Mekke “Muhammed” diyordu. Talha ise o güne kadar Muhammed’den risalet ve nübüvvete dair hiçbir şey duymamıştı. Talha, o gün için cevap bekleyen rahibe olumlu bir cevap veremedi. Ama rahib, orada Talha’nın yüreğine imanın tohumunu serpmişti. rahib dedi ki: “Bu günler, Ahmed’in dünyaya risalet vazifesi ile geleceği günlerdir. Bu günler, nübüvvet güneşinin doğacağı günlerdir. Bu günler, batıl her ateşin sönüp, hak ve hakikat güneşinin doğacağı günlerdir. Bu günler risalet davasının Mekke’de ortaya çıkıp orada kendine yer bulamayıp hurması ve suyu bol bir beldeye gideceği günlerdir.” Bu son sözleriyle Busra’nın rahibi, Mekke’nin Varaka’sı ile aynı dili konuşuyordu. Diller aynıydı, çünkü beslendikleri kaynaklar aynıydı. Her ne kadar bu bilginler, tahrif olmuş metinler üzerinden konuşuyorsalar da, hakikate dair bazı mesajları dile getiriyor; hep aynı yöne ve hep aynı yere işaret ediyor, bakışları hep bir noktada birleştiriyorlardı. Rahip en son Talha’ya şöyle dedi: “*Ey genç! Sakın O’nu kaçıрма! Sakın bu fırsatı yani onunla birlikte olma, ona dost olma fırsatını kaçıрма! Sakın ayağına kadar gelecek olan bu fırsatı kaçıрма!*”^[29]

Bu son tavsiyeler Talha’nın adeta beynine kazınmıştı. Artık Talha bir an önce Mekke’ye varmak ve bu olayın mahiyetini iyice öğrenmek istiyordu. Bu düşünceler içinde o günler yirmi yaşlarında olan bu genç tüccar, Mekke’nin yolunu tuttu.

[28] Kur’ân’ın’da beyan ettiği bu hakikate göre, Efendimiz’in (sas) İncil’deki ismi Ahmed’di. (Saf Sûresi, 61/6) O günkü Hristiyanların çoğu her ne kadar tahrif olmuş metinler üzerinden konuşuyorlardıysa da, muvahhid Hristiyanlar diyebileceğimiz teslis inancını kabul etmeyen bazıları bu bilgileri olduğu gibi dillendiriyorlardı. Hz. Talha’nın karşılaştığı rahip böyle biri olsa gerek.

[29] İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 4, s. 950

Babasının amcasının oğlu olan Hz. Ebû Bekir'in vesilesi ile Efendimiz'in huzuruna vardı ve iman ederek ilk Müslümanlardan biri oldu.

Hz. Talha iman ettikten sonra birçok Sahâbî gibi ciddi bedeller ödedi. Başta annesi olmak üzere, akrabalarının ve Mekke'nin ileri gelenlerinin baskı, şiddet ve işkencelerine maruz kaldı. Ama hiçbir şey onu hak olarak bildiği davasından vazgeçiremedi. O, bir taraftan bu sıkıntılara sabrederken, bir taraftan da ticaretini devam ettirdi. On üç yıl süren bu zorlu sürecin sonlarında Hz. Talha, Şam'a ticarî bir amaçla gitmişti. Götürdüklerini sattı, alacaklarını aldı ve kervanını yola çıkardı. Kervan önden gidecek, kendisi de yine ticarî bir amaçla o günkü adı Yesrib olan Medine'ye uğrayıp, öylece yoluna devam edecekti. Talha, bu amaçla Medine'ye geldi, bir de ne görsün, yoluna baş koyduğu Hz. Peygamber, imanın davası Mekke'ye dar gelmeye başlayınca tüm Müslümanlarla beraber Yesrib'e hicret etmiş, Yesrib'i Medine'ye, Daru's-Selâm yurduna çevirmeye başlamıştı. Talha hiç beklemediği bu hâl ile karşılaşınca ne yapacağını, ne diyeceğini şaşırmış ve Allah Resûlü'nün huzuruna gelerek: "Ya Resûlullah! Şu ana kadar ticaretten elde ettiğim tüm sermayem bir kervan ile Mekke'ye doğru gidiyor. Ben Mekke'ye gitsem belki malıma kavuşacağım, ama seni kaybedeceğim. Seni kazanayım da seninle beraber olayım da varsın tüm sermayem yok olsun. Sen şahit ol ki tüm varlığımı senin varlığına adadım." diyordu. Allah Rasulü, cömertliği şahsiyetinin anahtarı haline getiren bu iman insanının yaptığı bu amele sevindi ve onu tebrik etti ve o gün ona bir lakap vererek, *Talhatü'l-Hayr/ Hayırlı Talha* diyerek, hayrı tercih ettiği için ona dua etti. Artık Hz. Talha için yepyeni bir hayat başlamıştı. O da her Müslüman gibi Medine'yi

yurt edinerek orada cihanın dört bir yanına İslâm’ın sancağını taşımak için gayret sarf edecekti.

Hız. Talha, o günden sonra Medine’de birçok güzelliğe imza atacak ve her seferinde cömertlik adına başkalarını hayran bırakacak işler yapacaktı. O cömertlik adımlarından bir tanesi Huneyn Gazvesi dönüşü yaptığı infakı idi. Biz sadece onu anlatmakla iktifa edelim.

Huneyn zaferinden sonra Müslümanlar, Allah Resûlü’nün komutasında Medine’ye dönmek için yola çıkmış ve dönüş yolunda *Numan Kuyusu*’nun başında konaklamışlardı. Bu su kuyusu, o bölge kabilelerine aitti ve suyu para ile satıyorlardı. Talha, o kuyuyu satın aldı ve Müslümanlara vakfetti. Bir de orada bulunan birkaç deveyi alarak İslâm ordusuna ikram için sofralar kurdu. Hız. Talha hiçbir zaman, “Benden daha zenginleri var, onlar dururken ben niye yapayım?” demedi. O her zaman hayrın önünde olmak için fırsat kollardı, zaten o Resûl’ün lisanı ile *Talhatü’l-Hayr/ Hayırlı Talha* değil miydi!?

Efendimiz (sas), Hız. Talha’nın *Numan Kuyusu*’nu satın alıp vakfetmesine ve İslâm ordularına verdiği ziyafete o kadar sevinmişti ki, o ana kadar Talha’ya verdiği lakaplara bir yenisini daha ekledi. Efendimiz, Medine’ye geldiğinde tüm malını, sermayesini kendi yanında kalma adına harcayan Talha’ya, *Talhatü’l-Hayr* demişti. Uhud’da gösterdiği fedakârlıklara karşı, Cenneti müjdelemiş, *Şehidü’l-Hay/ Yaşayan Şehit* demişti. Şimdi de *Numan Kuyusu*’nu satın alıp vakfetmesine o kadar sevinmiş ve memnun olmuştu ki, *Talhatü’l-Feyyad* demişti.^[30] Feyyad, feyzi, bereketi çok olan, bol bol feyizlerde bulunan

demekti. O, feyyad oluşunu sadece *Numan Kuyusu*'nu satın alması ile sınırlamamıştı.

O dönemlerde Medine'ye dışarılardan çok misafir gelirdi. Kimi Allah Resûlü ile tanışmaya, kimi elçilik vazifesi ile, kimi ticarî maksatla ... Ne zaman bir misafir gelse ve Allah Resûlü, Mescid'de: **"Misafirimizi kim ağırlayacak?"** diye seslense, hep aynı ses, Efendimiz'in çağırısına icabet ediyor, **"Ben, ya Resûlüllah!"** diyerek misafiri alıp evine götürüyordu. Canını, malını Allah yolunda harcadığı gibi, sofrasını ve evini de Allah yolunda harcıyor, bu alanda da hayrın öncülerinden oluyordu. İşte Talha b. Ubeydullah böyle bir tüccardı. Onun hakkında Efendimiz (sas) Uhud Gazvesi'nden sonra bir gün şöyle diyecekti: **"Yeryüzünde yaşayan bir şehit görmek isteyen Talha b. Ubeydullah'a baksın."** [31]

O, yaşayan bir şehit olarak hayatını imanına şahit kılma adına, kazandıklarını bir ömür Allah yolunda harcamış, [32] en son bir kardeş kavgası olan Cemel'de şehadet şerbetini içerek hayatını noktalamıştı. [33]

[31] Tirmizî, 3739; Hâkim, *el-Müstedrek*, c. 3, s. 424

[32] Hz. Osman gibi infak konusunda zirveleri zorlayan Hz. Talha'da geriye ciddi bir mal bırakarak şehit olmuştu. İbn Sa'd, onun mirasını şöyle ifade eder: "Talha b. Ubeydullah'ın taşınır ve taşınmaz mallarla altın ve gümüş paradan bıraktığı mirasın değeri 30.000.000 dirhem idi. Bunun 2.200.000 dirhem ile 200.000 dinarı nakit para idi. Geriye kalan ise nakit paranın dışındaki [menkul ve gayr-i menkul] mallardı." Bkz: İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 3, s. 203

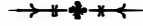
[33] Hakkında daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin; *Şehidü'l-Hayy/Yaşayan Şehid Talha b. Ubeydullah*.

SEMAHAT KAHRAMANI BİR TÜCCAR
ABDURRAHMAN B. AVF
(Radiyallahu Anhu)

﴿قَدْ رَأَيْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ حَبَوًّا﴾

*"Abdurrahman b. Avf'ı cennete (sevincinden)
emekleyerek girdiğini gördüm."*

(İbn Sa'd, Tabakât, c. 3, s. 93)

Abdullah b. Mes'ûd'un aktardığı bir rivayete göre Efendimiz (sas) bir gün şöyle buyurmuşlardır: *"İki insan vardır ki, gerçekten bu iki insana da gıpta edilir. Bunlardan biri, Allah'ın kendisine çokça dünya malı nasip eyleyip bu malı Allah yolunda harcama dirayeti ve şuuru verdiği kimse. İkincisi ise, Allah'ın kendisine ilim ve hikmet verdiği bu ilim ve hikmeti, hak ve hakikat uğruna başkaları ile paylaşan kimse."*^[34]

Abdurrahman b. Avf demek, bu iki özelliği şahsiyetinde toplayan bir sahâbi demektir. O çok iyi bir tüccardır, malını Allah yolunda defaatle harcayan biridir. Böyle olduğu gibi ilim noktasında da nicelerini geride bırakmış biridir. Hz. Abdurrahman, Resûlullah zamanında fetva veren, sonrası dönem-

^[34] Buhârî, İlim, 15; Müslim, Mûsâfirîn, 266-268

lerde de fetvaları çok olan on iki sahâbîden biridir.^[35] Yani o fakih sahâbîlerdendir. Gerçi bize sadece atmış beş tane hadis rivayet etmiştir, ^[36] ama özellikle ilim noktasında Hz. Ömer devrinde çok önemli bir konumu olmuştur.

Hz. Abdurrahman'ın bereketli hayatını biz sadece ticaret ekseninde bir okumaya tabi tutsak, çok güzel örnekler ve mesajlar buluruz. Mesela o bize ideal bir tüccar nasıl olur bunu öğretir. Onun hayatına bu çerçeveden baksak, ideal bir tüccarın olmazsa olmaz vasıflarının beş tane olduğunu ve hepsinin de onun hayatında istenilen düzeyde olduğunu görürüz. Bu vasıflar şunlardır:

1- Rahmaniyet

2- Sıddikiyet

3- Ehliyet

4- Kabilîyet

5- Semahat

Bunları birer cümle ile açıklayalım:

1- Rahmaniyet: Allah'ın Rahman isminin bir tecellisi olarak varlığa merhamet nazarı ile bakmak ve muamelelerin temeline merhameti yerleştirmek. Gaddar olmamak, hep bana, hep bana dememek; menfaati değil, adaleti ve merhameti öncellemek.

2- Sıddikiyet: Doğruluk ve güvenilirlik esası üzerine yürümek, ne olursa olsun asla yalana kapı açmamak ve doğruluktan ayrılmamak.

^[35] Bu on iki sahâbî şunlardır: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Mes'ûd, Muâz b. Cebel, Huzeyfe b. Yemân, Zeyd b. Sabit, Ebû'd-Derda, Ebû Musa el-Eşarî, Selman-ı Fârisî. Bkz: Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, s. 196

^[36] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 260

- 3- **Ehliyet:** Yaptığı işin ehli olmak, yarım yamalak değil, ne yaparsa en güzelini yapmaya çalışmak, işinin hakkını vermek için liyakat üzere olmak ve ehli olmadığı işe de karışmamak.
- 4- **Kabiliyet:** Allah’ın insana verdiği kabiliyete uygun bir kâmet sahibi olmak. Kabiliyetinin ne olduğunu tam olarak tespit edip, ya da ettirerek hangi sahanın adamı ise orada iş yapmaya çalışmak.
- 5- **Semahat:** Kolaylık ve cömertlik sahibi olmak. Alırken, satarken karşıdaki insanı zora sokmamak, hep kolay olanı tercih ederek, bu konuda rahat davranmak. ^[37]

Bu vasıflar ideal bir tüccarda olmazsa olmaz özelliklerdendir. Biz bu vasıfların hepsinin Hz. Abdurrahman’ın hayatında olduğunu görmekteyiz. Tabi bu sınırlı sayfalar içerisinde bunların tamamını aktarmak zordur. Böyle olduğu için hayatından birkaç örnek tablo üzerinden onun tüccarlığını anlamaya çalışacağız.

Mekke’nin tanınan tüccarlarından biri olan Abdurrahman b. Avf, iman ettikten sonra on üç yıl boyunca çok ağır imtihanlara maruz kalmış, en sonunda kırk iki yaşlarında iken tüm mal varlığını Cahiliye dönemindeki arkadaşı Ümeyye b. Halef’e bırakarak Medine’ye hicret etmişti. Medine’ye gelince, Mescid-i Nebevî’nin inşaatının ardından, Efendimiz (sas) iman adına her şeylerini Mekke’de bırakıp gelen Muhacirleri,

^[37] Semahat, Efendimiz’in (sas) tüccarlara en önemli tavsiyelerinden biridir. Bu konuda Hz. Osman’ın rivayet ettiği şu hadis, tüm tüccarlara korumaları gereken bir ilke olmalıdır. Efendimiz (sas) buyurmuşlardır ki: **“Gerek satıcı ve gerekse alıcı iken kolaylık gösteren kimseyi Allah (cc) cennetine koydu.”** İbn Mace, *Kitabü’t-Ticarat*, 28

Medineli Ensâr'a kardeş kılacaktı. Bu kardeşleştirmede (mua-hat) Abdurrahman b. Avf'ın nasibi Sa'd b. Rebî olacaktı. ^[38]

Sa'd b. Rebî, hali vakti yerinde; evi, tarlası, işi, hanımları ve çocukları olan biriydi. Kardeşliğin yapıldığı gün, Sa'd sevinç içerisinde Hz. Abdurrahman'ı bağrına basmış, hemen onu alıp evine götürmüştü. O ilk gece Sa'd, kardeşi Abdurrahman'ın karşısına oturdu ve konuşmaya başladı. Dedi ki: *"Ey Kardeşim! Sizler iman adına her şeylerinizi terk edip buralara geldiniz. Allah Resûlü de sizi bizlere kardeş kıldı. Kardeşlik laf ile olmaz. İşte bu malım [ve başladı malını saymaya] Bunların yarısı benim yarısı senin, işte bu evim yarısı benim yarısı senin, işte bunlarda iki hanımım, sen hangisini istersen onu boşayacağım, iddetini bekler onunla sen evlenirsin. Benim paylaşabileceğim şeyler bunlar ve ben bunların hepsini seninle paylaşıyorum."*

Sa'd b. Rebî bu çağın insanının anlamakta zorlanacağı bir yiğitlik, bir kardeşlik ortaya koyuyordu. O, kendine düşeni yapmıştı, söylediklerinde de çok samimiydi ve ortaya koyduğu destansı kardeşliğin bir tarafı olarak üzerine düşeni yapmaya çoktan razı idi. Şimdi söz sırası Abdurrahman b. Avf'ta idi. Ne dedi sizce Abdurrahman? Elbette ki kendisine yakışanı... Dedi ki: *"Ey Kardeşim! Allah malını, mülkünü, eşlerini, işlerini sana mübarek kılsın! Sen bana yardımcı olmak istiyor musun?"* "Evet" dedi Sa'd. *"O halde bana çarşının yolunu göster, bir de ip ver."* Sa'd ne kadar ısrar etti ise kardeşini ikna edemedi. Ertesi sabah erkenden iki kardeş Beni Kaynuka çarşısının yolunu tuttular. Sa'd, Abdurrahman b. Avf'a çarşıyı gezdirdi. Abdurrahman: *"Tamam! Allah senden razı olsun, sen gidebilirsin."* dedi. Sa'd döndü, Abdurrahman çarşıda kaldı ve başladı hamallık

etmeye ... Mekke’nin soylu tüccarı şimdi Medine’de sırtında sepetler taşıyor, hurma küfelerini yükleniyor, tüccarların yükünü kaldırıp indiriyordu. O gün akşama kadar çalışmış ve birkaç dirhem kazanmıştı. Ertesi gün sabahın erken saatinde yine pazarda, yine sırtında ipi ile iş kovalamıştı. Bu birkaç gün böyle devam etmişti. Elinde küçük bir sermaye birikmişti. Şimdi o sermaye ile Medine’nin dışından gelen köylülerden yağ, peynir, ve benzeri şeyler alıp satmaya başlamıştı. Ticareti gün geçtikçe büyüyordu, daha bir hafta olmamıştı ki, kendine bir ev kiralamıştı. Kardeşi Sa’d’a kiraladığı evi söyleyince Sa’d üzölmüş: “Ben sana yoksa kardeşlik yapamadım nı ki, sen hemen benden ayrılıyorsun?” demişti. Abdurrahman b. Avf, kardeşini teselli etmiş, derdinin başka bir şey olduğunu ona izah etmişti. Abdurrahman b. Avf’ın derdi, ticarî kabiliyetini kullanıp, ortaya bir şeyler koymak, helalinden kazanmak ve onu da Allah yolunda harcamaktı. Bundan dolayı o, böyle davranıyordu. ^[39]

Bu hadisenin üzerinden on-on beş gün geçmemişti ki, Abdurrahman b. Avf, Ensâr’dan bir hanım ile evlenme kararı almıştı. Bu haberi Allah Resûlü’ne vermek için sevinçle Mescid’e doğru gitti. Efendimiz Abdurrahman’ın elindeki yüzüğü ve evlenenlerin kullandığı *Zağferen* isimli kokuyu hissedince, sordu: “Ey Abdurrahman yoksa evlendin mi sen?” “Evet, Ya Resûlullah! Bu haberi vermek için huzurunuzda geldim.” dedi. “Kiminle” diye sordu: “Ensâr’dan bir hanım ile” dedi. “Ne kadar mehir verdin?” dedi. “Bir nevât^[40] altın” dedi.

^[39] İbn Kesir, *es-Siretü’n-Nebevîye*, c. 2, s. 327-328; İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 2, s. 1182, 1183

^[40] Nevât, yaklaşık 15 grama denk gelmektedir. Bkz: Kocaer, Abdullah Feyzi; *Muhtasarı Tecrid-i Sarîh*, c. 1, s. 311

Allah Resûlü duyduğu her cevaba öyle bir seviniyordu ki, gülüyor, mübarek dişleri görünürcesine tebessüm ediyordu. Neden Allah Resûlü seviniyordu? Çünkü helalinden kazanılan mal ve onu kazanan tüccar Efendimiz'i sevindirirdi. En sonunda Allah Resûlü dedi ki, **“Ey Abdurrahman! Bir koyun ile de olsa düğün yemeği (velime) tertiple ve kardeşlerini düğününe çağır, nikâhını onlara duyur.”** Abdurrahman b. Avf “tamam” dedi.^[41] O tam Allah Resûlü'nün yanından ayrılacakken Efendimiz ona bir dua etti, dedi ki: **“Allah'ım! Abdurrahman'ın işlerini daha da bereketlendir, ona hayırlı kazançlar nasip et!”** Abdurrahman b. Avf bu duayı duyunca öyle bir sevindi ki, o gün için elde ettiği en büyük müjde ve hayatının en büyük kazancı bu dua oldu. O diyecekti ki: *“Bu duayı Allah Resûlü bana yapınca işlerim öyle bereketlendi ki, hangi işe el atsam, o iş aldı başını yürüdü. Hangi taşı kaldırırsam altından gümüşler, altınlar çıktı. Elime aldığım teneke dahi olsa, bereketlendi ve o bile altına gümüşe döndü.”*^[42] Duayı yapan Resûlüllah olunca, elbette sonuç böyle olacaktır.

Biz, onu Tebûk Gazvesi hazırlıklarında görüyoruz. Efendimiz (sas) o gazveye çıkmak için Sahâbe'yi infaka teşvik ediyor, elde avuçta bir şeyler olanlarda ne varsa getirip Efendimiz'in önüne koyuyorlardı. Efendimiz insanları infaka teşvik ettiği o ilk gün, Hz. Abdurrahman'ın elinde dört bin dinar vardı, tam yarısını, iki bin dinarı getirip Efendimiz'e vermişti. Bu miktarı Allah Resûlü'ne verdiği zaman, diyordu ki: *“Ya Resûlüllah! Yarısını senin yoluna, yarısını da ehlime bıraktım, istersen o yarısını bile getirebilirim!”* Efendimiz (sas): **“Hayır”** diyordu ve

[41] Buhârî, Buyû, 1

[42] Ahmed b. Hanbel, el-Müsne'd, c. 1, s. 91

yapılan bu infaktan memnun oluyor: **“Allah verdiğini de mübarek kılsın, ailen için elinde tuttuğunu da mübarek kılsın.”** diyordu.^[43]

Ama infak öyle tatlı bir şey ki, insan bir vermenin tadına erince artık vermeye doymamaya başlıyordu. Abdurrahman b. Avf da böyle olacaktı. O ilk gün malının yarısını vermişti, aradan birkaç gün geçti, tam beş yüz at verdi. Bir müddet geçti, bu sefer bin beş yüz deve verdi. Bir kaç gün sonra ise ticaretinden gelen kırk bin dinar ve bir bu kadar gümüş daha verdi. Vermeye doymuyordu, coşmuş imanının heyecanı ile verdikçe veriyordu. Bu kadar büyük bir miktarın verilmesi, hem müminleri, hem münafıkları hayrete düşürmüştü. Münafıklar dedikodu etmeye başlamışlardı; “İbn Avf gösteriş olsun diye böyle veriyor” diyorlardı. Abdurrahman b. Avf bunların sözlerini hiç duymuyordu bile ... Çünkü o kendinden çok emindi, kimin adına ve niçin verdiğini çok iyi biliyor, bunun için de onların bu sözlerine hiç takılmıyor, daha fazlasını yapmanın yollarını arıyordu.^[44]

Müminler de Abdurrahman b. Avf’ın verdiği miktara hayret ediyor, hatta bazıları kendini sıkıntıya soktuğu için onu eleştiriyorlardı. Bunlardan biri olan Hz. Ömer: **“Ey İbn Avf! Kendini sıkıntıya soktun ve ehline bir şey bırakmadın”** demişti. Hatta dayanamamış Efendimiz’e, Abdurrahman b. Avf’ı şikâyet etmişti. Allah Resûlü, Hz. Ömer’in şikâyeti üzerine Abdurrahman b. Avf’ı çağırması ve: **“Ey Abdurrahman! Ailene bir şeyler bırakmadın mı?”** diye sormuştu. Abdurrahman b. Avf demişti ki: **“Ya Resûlullah! Sana verdiğimden daha hayırlı-**

[43] Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, c. 10, s. 197

[44] Taberi, *a.g.e.*, c. 10, s. 196; İbn Abdilberr, *el-İstiab*, c. 2, s. 387

sını ve daha güzelini de aileme bıraktım!” Efendimiz sordu: “**Ne bıraktın?**” Demişti ki: “*Allah ve Resûlü’nün vadettiği rızık, hayır ve tabi ki ecir...*”^[45] Onun bu cevabına karşılık Efendimiz te-bessüm etmiş ve ona hayır dualarında bulunmuştu.

Abdurrahman b. Avf’ın başka bir halini Enes b. Malik rivayet ediyor. Hz. Ebû Bekir’in hilafet döneminin sonlarına yakın günlerdir. O sıralar özü ve sözü doğru bir tüccar olan Abdurrahman b. Avf’ın büyük bir ticarî kervanı Medine’ye girmiştir. Yedi yüz develik koca kervan Medine sokaklarına girince halk büyük bir coşku ile kervanı karşılamak için yollara dökülmüştür. Kalabalığı fark eden Hz. Aişe validemiz yanındakilere bu kalabalığın sebebini sormuştu. Demişlerdi ki: “Abdurrahman b. Avf’ın Şam bölgesinden gelen kervanının coşkusudur bu...” Hz. Aişe sevinmiş, alınının teri ile kazandığı bu büyük servetin sahibi olan Abdurrahman b. Avf için demişti ki: “*Allah ona dünyada verdiklerini de mübarek kılsın, ahirette vereceklerini de mübarek kılsın. Vallahi ben Allah Resûlü’nden işittim ki, O şöyle buyurmuştu: “**Abdurrahman b. Avf Cennet’e (sevincinden dolayı) emekleyerek girecektir.**”*^[46]

Bu büyük müjdeyi, müminlerin annesinden duyan biri hemen Abdurrahman b. Avf’a ulaştırdı. Abdurrahman b. Avf bu habere öyle bir sevindi ki, hiç durmadan ve daha kervandaki develeri yerine vardırmadan koşa koşa Hz. Aişe’nin yanına geldi. “Doğru mu; Ey anneciğim! Bu duyduğum haber doğru mu?” diye sordu. Hz. Aişe: “Evet! Bizzat ben kendim Allah Resûlü’nden bunu işittim.” dedi. Bu söze daha da sevinen Hz. Abdurrahman dedi ki: “*Ey anneciğim! Bu büyük müj-*

[45] Kândehevî, *Hayatü’s-Sâhabe*, c. 2, s. 422

[46] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/115

denin hatırına sen şahit ol ki, kervanın tamamını Allah yolunda infak ediyorum. Böyle yaparak inşallah ben Cennete yürüyerek girmek istiyorum.”^[47]

Ümmü Bekr bint Misver naklediyor, diyor ki:

Abdurrahman b. Avf, arazilerinden birini kırk bin dinara satmıştı. Bu paranın bir kısmını Zühreoğulları’ndan olan akrabalarına, bir kısmını fakir Müslümanlara ve özellikle Muhacirlere dağıttı. Paranın kalan kısmı da Hz. Peygamber’in hanımlarına gönderdi. Ben de Aişe annemizin parasını götürdüm. Aişe annemize parayı uzattığımda, bana: “Bunları kim gönderdi?” diye sordu. “Abdurrahman b. Avf” dedim ve olan biteni baştan sona anlattım. Hadiseyi gözyaşları içerisinde dinleyen Hz. Aişe dedi ki: “Allah Resûlü: **‘Benden sonra size, ancak sabredenler şefkatle muamele edeceklerdir.’** diye buyurmuştu.” Sonra Hz. Aişe ellerini kaldırdı ve dedi ki: “**Allah’ım! Sen Abdurrahman b. Avf’a Cennet pınarlarından içmeyi nasip et!**”^[48]

Allah yolunda vermeye doymayan bu büyük tüccar, bu kadar vermesine rağmen malı ve ticareti bereketlendikçe bereketleniyordu. Defaatle malını son kuruşuna kadar infak etmesine, hayatı boyunca tam otuz bin köle azat etmesine rağmen^[49] yine de vefat ederken, varislerine ciddi bir mal varlığı bırakıyordu. Onun bıraktığı mal miktarını Reşid b. Zübeyr, 1.320.000 dinar,^[50] İbn Sa’d ve Muhibbuddin et-Taberi,

[47] İbn Sa’d, *Tabakât*, c. 3, s. 93; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliya*, c. 1, s. 98

[48] Hâkim, *el-Müstedrek*, c. 3, s. 310

[49] İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 2, s. 1183

[50] Reşid b. Zübeyr, *ez-Zehâ’ir ve’t-Tuhaf*, s. 205

2.610.000 dinar,^[51] İbn Hacer ise 3.200.000 dinar^[52] olduğunu hesaplayarak ortaya koymuşlardır. Sadece varislerine değil, başta o gün için hayatta olan Bedir Ashâbî'ndan yüz Sahâbî olmak üzere, yüzlerce kişi onun mirasından nasiplenmişlerdi. .

Abdurrahman b. Avf, o gün için hayatta kalan Bedir Ashâbî'ndan yüz Sahâbî'ye, dört yüz dinar verilmesini vasiyet etmişti.^[53] Vefatının ardından Sahâbe kendilerine verilen bu parayı almak için, onun evine geldiler. Gelenlerden birisi de o günlerde oldukça zengin olan Zübeyr b. Avvam'dı.^[54] Hz. Zübeyr, payına düşen dinarları alır, dönerken birileri arkasından onu kınar ve derler ki: *"O kadar zengin olmasına rağmen yine de bu dinarlara tamah etti. Onun yerinde kim olsa bunları almaz, başkasına infak ederdi."* Zübeyr b. Avvam, işittiği bu sözler üzerine, sözün sahiplerine döndü ve dedi ki: *"Vallahi! Bu malı bize bırakan adamın kazancında zerre miktarı haram yoktur. Böyle helal bir malı ben alıp, yemeyeceğim de, başkalarına mı yedireceğim. Bu malı ben yiyeceğim, ama kendi mallarımdan da infak edeceğim!"* Zübeyr b. Avvam'ın bu sözü Abdurrahman b. Avf'ın ticaretine olan güveninin boyutunu bize öğretiyordu.

Hiz. Abdurrahman'ın ticarî hayatı için çok şey söylenebilir, ama biz bu kadarı ile iktifa edelim ve önemli bir rivayete dikkatlerinizi çekerek bitirelim. İnsanlar Abdurrahman b. Avf'ın bu kadar malı nasıl kazandığını merak etmiştiler

[51] İbn Sa'd, *Tabâkat*, c.3, s. 136, 137; Muhibbuddin et-Taberi, *er-Riyâdu'n-Nadira*, c. 4, s. 315, 316

[52] İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, c. 14, s. 281

[53] İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 2, s. 1184

[54] Kendisi de büyük bir tüccar olan Zübeyr b. Avvam'ın varislerine bıraktığı mal miktarı 50.000.000 dirhem ile 59.800.000 dirhem arası olduğu rivayet edilmektedir. Bkz Buhârî, *Humus*, 13; İbn Sa'd, *Tabâkat*, c. 3, s. 110; İbn Kesir, *el-Bidaye*, c. 7, s. 250

ve günün birinde birileri Abdurrahman b. Avf’a bu konuyu sormuştu. Demişti ki: “Ey Abdurrahman! Sen de ticaret yapıyorsun, biz de yapıyoruz. Senin geldiğin noktaya bak, bir de bize bak. Söylers misin Allah aşkına sen ne yapıyorsun ki, ticaretinde böyle bir bereket var?” Abdurrahman b. Avf bu soruya şöyle cevap veriyordu: *“Ben, işin başında Allah Resûlü’nü memnun edip, onun lisanından malımın bereketlenmesi için dua aldım. İkincisi: Allah’ı ticaretimin ortağı kıldım, ne kazandımsa, onun yolunda harcamaktan geri durmadım. Üçüncüsü: Pazarın hep ilk gelen tüccarı oldum. Güneşi hiçbir zaman üzerime doğdurmadım. Dördüncüsü: Hiçbir müşteriyi boş çevirmedim, kolaylığı esas aldım. Beşincisi: Az kâra razı oldum, çok kârdan değil, sürümden kazandım.”*^[55]

Bu sözleriyle Hz. Abdurrahman, ticaretle bereketi elde etmenin yollarını bize böylece çok net bir şekilde belirtmiş oluyordu.

ALLAH İLE TİCARET YAPAN BİR SAHÂBÎ
SUHEYB-İ RÛMÎ
(Radiyallahu Anhu)

﴿السَّبَّاقُ أَرْبَعَةٌ: أَنَا سَابِقُ الْعَرَبِ، وَسَلْمَانُ سَابِقُ
فَارِسَ، وَبِلَالٌ سَابِقُ الْحَبَشَةِ، وَصُهَيْبٌ سَابِقُ الرُّومِ﴾

*“Önde olanlar dört kişidir. Ben Arapların ilk
Müslümanıyım; Selman Farsların ilki, Bilal
Habeşlilerin ilki; Suheyb ise Rumların ilkidir.”*

(Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid*, c. 9, s. 305)

Allah (cc) ile ticaret yapmak; bu ifadeyi kullanmak doğru mudur? Elbette ki doğrudur, çünkü böyle bir ticareti isteyen Rabbimizdir. Tevbe Sûresi'nin 111. ayetinde şöyle buyrulur: **“Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) Cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler, ölürlər. (Bu), Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah üzerine hak bir vaaddir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır! O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alış verişinizden dolayı sevinin. İşte bu, (gerçekten) büyük bir kazançtır.”** [56]

Peki, böyle bir ticaret sadece Suheyb-i Rûmî'ye has bir durum mudur? Tabi ki hayır... Ancak, Allah onlarca ayette

[56] Tevbe Sûresi, 9/111

müminleri buna davet ederken, Efendimiz onlarca hadiste bu ticaretin neleri insana kazandırtacağı konusunda açıklamalar yaparken yine de insanların çoğu bu kârlı ticareti yapmaktan geri dururlar. Hadislerde bu ticaretin nasıl olduğuna dair anlatılan örneklerden bir tanesini Ebû Hureyre (r.a) bize şöyle nakleder:

Efendimiz (sas) buyurmuşlardır ki: *“Sahrada yolculuk yapmakta olan bir adam, semadaki bir buluta: ‘Falanın bahçesini sula!’ diye seslenildiğini duydu. Bundan sonra o bulut, kara taşlık bir yere saptı ve oraya suyunu boşalttı. Adam, o suyun tamamının bir dereye toplandığını hayretle gördü ve dereyi aktığı yöne doğru takip etti. Bir de baktı ki adamın biri, elindeki kürekle derenin suyunu oraya buraya çevirerek bahçesini suluyor. Ona: ‘Ey Allah’ın kulu! Adın nedir?’ diye sordu. Adam, daha önce buluttan duyduğu ismi söyledi, peşinden de: ‘Ey Allâh’ın kulu! Adımı niçin soruyorsun?’ dedi. O da: ‘Ben şu suyu yağıdıran buluta, senin adını vererek, ‘Falanın bahçesini sula!’ diye seslenildiğini duymuştum da onun için sordum. Sen ne yapıyorsun ki bu lütfâ mazhar oldun?’ dedi. Bahçe sahibi: ‘Madem ki merak ediyorsun söyleyeyim. Ben bu bahçenin ürününü hesap ederim; üçte birini sadaka olarak dağıtırım, üçte birini çoluk çocuğumla birlikte yerim, üçte birini de tohumluk olarak ayırırım, dedi.”* ^[57] Yani adam, işine/ticaretine Allah’ı ortak ettiği için böyle güzel bir berekete mazhar olmuş; Efendimiz (sas) de bunu bize bir kıssa üzerinden anlatmıştır.

Burada bir hususa daha dikkat etmek gerekir. Rabbimiz kulu ile ticarete girişirken verdiklerinin üzerinden bir ortak-

lık kurmuyor, çünkü neyi kuluna bahşetmişse zaten hepsi O'nundur. Mal, mülk, beden, sağlık, akıl, kabiliyet; hepsi O'nun ikramlarıdır. Öyleyse Rabbimiz kulu ile ne üzerine ticaret yapıyor? Altlarından ırmaklar çağlayan Cennetler üzerine ... Dolayısı ile Rabbimiz, almak için değil, vermek hem de daha güzellerini vermek için kullarından böyle bir adım istiyor, verdiklerinin üzerinden değil, vadettikleri üzerinden bir ticaret yapılmasını bekliyor.

Asr-ı Saâdet'te bu adımı atan çok isim vardır; ancak Suheyb-i Rûmî biraz farklıdır. Farkı da şundan kaynaklanır: Yaptığı bu ticaret, Allah tarafından kabul görmüş, bir ayet ile tasdiklenmiş ve Efendimiz (sas) tarafından ise büyük bir müjde ile karşılanmıştır. Bundan dolayı Hz. Suheyb'in bu ticareti üzerinde durulması gereken bir örnektir. Öyleyse gelin biz de bu güzel tüccarı ve bu güzel ticareti anlamaya çalışalım.

Tarihler Miladî 586 yılını gösterdiğinde Fırat havzasında kurulan tarihi ismi ile Ninova olan kasabada Suheyb, ya da asıl ismi ile Ümeyre dünyaya gelmiştir.^[58] O tarihlerde Ubelle bölgesi diye bilinen ve Sasani hâkimiyeti altında olan o toprakların meliki Suheyb'in babası Sinan b. Malik'tir. Suheyb'in doğumunun üzerinden birkaç yıl geçmemiştir ki, Rumlar o bölgeye saldırı düzenlemiş, babası Sinan, annesi *Selma bint Kaid* o saldırılarda öldürülmüş, Ümeyre ise esir olarak Rumların yaşadıkları topraklara götürülmüştü. Ümeyre, on beş, on altı yaşlarına kadar Rumların içerisinde kalmıştı. Onların içerisinde büyüdüğü için Rumca'yı çok iyi öğrenmişti.

[58] Irak'ın Musul şehrinin yakınlarında olan bu yer, Taif hadisesinde bir bahçede Efendimiz'e üzüm ikram eden Addas'ın memleketidir. Hz. Yunus'un da yaşadığı yer olan bu şehir, tarihte bilinen bir yerleşim yeridir.

Bir müddet sonra köle pazarında satılığa çıkarılmış; onu Beni Kelb kabilesinden biri almış ve ona *Suheyb* ismini vermiştir. Suheyb; sin/س ile yazılırsa sahib kelimesinin ismi-taştiridir; küçük dost, küçük arkadaş demektir. Ama doğrusu sad/ص ile yazılmasıdır; sad ile yazılırsa anlamı kıpkırmızı, kı-zılca demektir. Ona bu ismin verilmesinin sebebi ise sakalının kırmızı oluşundandır. Araplar, saç sakalı kızılca olana *Suheyb* derlerdi; bundan dolayı ona bu isim verildi. Dili Rumca ol-duğu ve Rumlardan satın alındığı içinde Suheyb-i Rûmî diye isimlendirildi ve yıllar yılı bu isim ile anıldı.

Benî Kelb kabilesinden onu satın alan tüccar onu başka birine sattı; alan daha başka birine sattı; işin neticesinde ila-hi kaderin bir tecellisi ile onu, adını *Hilfû'l-Fudûl* hadisesin-de çokça duyduğumuz Hz. Ebû Bekir'in amcaoğlu sayılan büyük tüccar Abdullah b. Cüd'ân satın aldı. Suheyb, beş- altı yıl onun yanında kaldı. O günlerde Abdullah b. Cüd'ân, Su-heyb'in ticarî kabiliyet ve cevherini keşfetti. Bunun üzerine, onu azat etti ve onunla sermaye-emek ortaklığı (mudarebe) çerçevesinde bir takım ticaretler yaptı. Kısa bir zaman zarfın-da Suheyb öyle bir noktaya geldi ki; Mekke'nin pazarlarında adından söz ettirmeye başladı.

Suheyb-i Rumî'nin yaşı yirmi dört, yirmi beş olduğun-da; tarihler de Miladî 610'a yaklaşmıştı. O tarihte Mekke'de insanlık tarihinin en büyük olayı yaşandı; Allah Resûlü vahye ve nübüvvete muhatap oldu. Tüm Mekke bu hadiseyi konuş-maya başlayınca; bu genç tüccar da merak eder, birilerinin sözü ile değil, kendi duydukları ile hareket etme adına, o gün-ler daha yeni Dârü'l-Erkâm'a giden Efendimiz'i görmek ister. Bu amaçla gizlice Dârü'l-Erkâm'a giden Suheyb, aynı amaçla

oraya gelen Ammar b. Yasir'i görür kapıda; birbirlerine neden geldiklerini sorarlar; aynı cevabı verince de içeriye girerler ve ikisi aynı anda o evde iman ederler. Müslümanların sayısı o günler daha otuz bile olmamıştır ki, o öncüler ilk olma ayrıcalığını kimselere kaptırmazlar ve o kutsi halka içerisinde yerlerini alırlar.

Suheyb, tanınan bir tüccar olduğu için, onun Müslüman olduğunu duyan bazı dostları iyi niyetle onu uyarırlar. Derler ki: "Ey Suheyb! Sen Mekkeli değilsin, burada akrabaları ve seni koruyacak bir ailen yok. Eğer Mekke senin Müslüman olduğunu duyarsa seni rahat bırakmazlar; bunun için iyice düşün ve ona göre davran!" Bu sözlerle rağmen Suheyb her şeyi göze alarak imanını ikrar eder. Çok kısa bir zaman içerisinde onun Müslüman oluşu Mekke'de duyulur ve gerçekten korkulan olur; çok ciddi işkencelerin ve baskıların muhatabı olur. Öyle sıkıntılar çeker ki, Efendimiz (sas) onun gibi inandığı değerler uğruna bedeller ödeyen birkaç sahâbînin mücadelesini, Kur'ân'ın özet olarak anlattığı bir kıssa olan *Ashâb-ı Uhdud'a* ^[59] benzetir ve onları *Mümin Genç Kıssası* içerisinde anlatılan genç ile kıyas eder.^[60]

Suheyb-i Rûmî, Mekke'de iman adına yıllarca çok ağır sıkıntılar çektikten sonra, Yesrib imana kucak açınca, o da hicret için hazırlıklara girer. Onun hicret hazırlıklarında çoğu siyer kitabının gözden kaçırdığı bir rivayeti başta Ebû Nuaym olmak üzere birkaç siyer ve meğazi âlimi dikkat çekmiştir. Ebû

[59] Bûrûc Sûresi, 12-1/85

[60] Bu kıssayı, Efendimiz (sas) içlerinde Hz. Suheyb'inde bulunduğu bir grup sahâbîye anlatmış, Hz. Suheyb'de bize bunu nakletmiştir. Kıssanın detayları için bkz: Müslim, *Zühd*, 73; Tirmizî, *Tefsir*, *Bûrûc*, 3337; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 6, s. 17

Nuaym’a göre, Hz. Suheyb, Efendimiz (sas) ve Hz. Ebû Bekir ile birlikte hicret edecekti. Ama Mekkeliler onu gözetim altına alınca, o gecikti ve sözleşilen vakitte Hz. Ebû Bekir’in evine gidemediği için onlara yetişemedi.^[61] Ebû Nuaym’ın bu rivayetini destekleyen bir husus daha var ki, Suheyb, zorlu bir yolculuktan sonra Kuba’ya varınca, anında Hz. Ebû Bekir’e: “Neden beni beklemediniz?” diye sormuş, o da: “Biraz bekledik ama gelmen gecikince mecburen gittik” demişti.^[62]

Bu rivayet bir tarafa Hz. Suheyb, hazırlıklarını tamamlamış, hicret için fırsat kollarken, Mekkeliler, onun hicret edeceğini bildikleri için, bu hicreti engelleme adına, onu gözetim altına almışlardı. Hatta onlardan bir grup, Suheyb’in evinin etrafında nöbet tutmaya başlamışlardı. Suheyb, onları fark edince onlardan nasıl kurtulacağı hususunda düşünmeye başlamıştı. Hafız Zehebî, Siyeri’nde o anları şöyle anlatıyor: “Gecenin ilerleyen vakitlerinde; sanki hasta olmuş gibi, iki de bir helâya gitmek için evinden çıkıyor; biraz sonra dönüyor; aradan az bir müddet geçince bir daha çıkıyordu. O anda onu gözetleyenlerden biri diyordu ki: “Siz bu adamı boşuna bekliyorsunuz? Baksanıza Lat, onun karnına hastalık düşürmüş. Adam karnının derdine düşmüş, nasıl bu halde yola çıkacak ve ta Yesrib’e gidecek!?”^[63] Bu söz üzerine orada bulunanlar Suheyb’in o halde gideceğine ihtimal vermedikleri için evlerine dönmüşlerdi. Bu fırsatı değerlendiren Suheyb hemen yola koyulmuş ve Yesrib’e doğru yol almaya başlamıştı. Ancak yolda onu biri görmüş ve hemen gidip Mekkelilere haber vermişti. Mekkeliler hemen onun ardına düşmüş ve Suheyb’e

[61] Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliya*, c. 1, s. 148

[62] Ebû Nuaym, *a.g.e.*, c. 1, s. 148

[63] Zehebî, *Siyeru a’lami’n-nübelâ*, c. 2, s. 13, 14

yetişerek önünü kesmişlerdi. Suheyb başka bir yolunun olmadığını görünce; yayını eline almış; okunu germiş ve karşısında duran Mekkelilere: *"Ey Mekkeliler! Beni tantıyorsunuz; ben sizin en iyi ok kullananınızım. Şimdi sadağımdaki oklar bitene kadar size ok atarım. Okum bitince elime kılıcımı alır; kılıcım kırılana kadar sizlerle savaşıyorum. Ya siz beni öldürürsünüz, ya ben sizi! Gelin bana engel olmayın, önümden çekilin, ben gideyim."* Mekkeliler bu kararlı sözler üzerine biraz ürkerler, içlerinden biri der ki: *"Ey Suheyb! Sen içimize geldiğinde bir köle idin. Sonra bizlerin üzerinden birçok mal edindin. Şimdi o malları almış Yesrib'e Muhammed'e gidiyorsun. Vallahi seni bırakmayız."* Suheyb bu söz karşısında akılları sadece midelerinde olan o insanlara şunu dedi: *"İçinizde olduğum müddette kazandığım tüm malları size versem, beni bırakır mısınız?"* Bir anda şaşırды Mekkeliler, böyle bir teklifi hiç beklemiyorlardı. Karşılarında duran insan bir ömür kazandığı malları sadece Muhammed'e kavuşma arzusu ile onlara verecekti. Birbirlerine baktılar ve bu fırsatı kaçırmama adına: *"Tamam"* dediler. Suheyb dedi ki: *"Bütün mallarım, servetim, Mekke'de falanca yerde! Gidin alın."* Mekkeliler bu sözü duyar duymaz, içlerinden birkaçını o malları alması için gönderdiler. Adamlar gitti, malları alıp gelince Suheyb'i bırakıp, o malları paylaşmaya doğru koştular. Suheyb ise gönül rahatlığı ile Yesrib'e doğru yola koyuldu.^[64]

Yolda gözlerinden biri rahatsızlanmış, hasta hasta hicretin zorlu yollarını tamamlamıştı. Yol boyunca azığı bitmiş, açlıktan takati kesilmişti. Kuba'ya varınca; daha o varmadan Cebrail, onun haberini Efendimiz'e ulaştırmış, semanın kapılarından süzülüp gelen Bakara Sûresi'nin 207. Ayeti; onun

[64] İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 3, s. 227, 228

hakkında ve onun gibi Allah ile ticaret yapacak olanlar hakkında nazil olmuştu. Ne diyordu Kur’ân:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾

“İnsanlardan öyleleri de vardır ki, Allah’ın rızasını elde etmek için candan ve maldan vazgeçerler. Allah da böyle kullarına karşı çok merhametlidir.”^[65]

Efendimiz (sas) Suheyb’in nasıl bir fedakârlıkla hicret ettiğini duyunca, inen ayetinde onun bu fedakârlığı üzerine indiğinden haberdar olunca, sevindi ve şöyle dedi: “*Rabiha’l-Bey’û Ya Ebâ Yahya;*^[66] *Rabiha’l-Bey’û Ya Ebâ Yahya; Rabiha’l-Bey’û Ya Ebâ Yahya/ Müjdeler olsun! Ey Ebû Yahya! Alış-verişin kârlı oldu! Müjdeler olsun! Ey Ebû Yahya! Alış-verişin kârlı oldu! Müjdeler olsun! Ey Ebû Yahya! Alış-verişin kârlı oldu!*”^[67]

^[65] Bakara Sûresi, 2/207

^[66] Ebû Yahya, Suheyb-i Rûmî’nin künyesidir. Yahya isminde bir oğlu olmamasına rağmen, o hep bu künye ile anılmıştır. Hz. Ömer, bir gün Suheyb’e şöyle bir soru sorar: “Senin hayatında üç şeye çok şaşıyorum.” Suheyb merakla: “Nedir o üç şey Ey Ömer!” der. Hz. Ömer der ki: “Dilin yabancı ama sen Arabım diyorsun. Yahya diye bir oğlun yok, ama sen, ‘Ben Ebû Yahya’yım’ diyorsun. İsrafin haram olduğunu biliyorsun, ama misafirlerine israf derecesinde ikram ediyorsun.” Bu söz karşısında Suheyb, biraz duygulanır, Peygamberli günleri hatırlar ve der ki: “Ey Ömer! Benim aslım Araptır; ancak ben çocukken Rumların içinde büyüdüğüm için dilim bozuldu. Ebû Yahya künyesine gelince; Vallahi ne için verdiğini bilmiyorum ama Efendimiz bana bir gün böyle hitap etti. O kadar hoşuma gitmişti ki, o günden sonra kendime başka künye takmayı hoş görmedim. Misafire ikrama gelince, ben hayatımın yegâne rehberi olan Efendimiz’dan bunu gördüm, bunu işittim. Ne kadar ikram edersen et, onlara; o israf değil; bir ikramdır, bir ihsandır.” Bkz: Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliya*, c. 1, s. 149; İbn Sa’d, *Tabakât*, c. 3, s. 171; Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, c. 9, s. 241

^[67] Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliya*, c. 1, s.148; Belâzurî, *Ensâbü’l-Eğraf*, c. 1, s. 182, 183

Hz. Ebû Bekir bu sözlere şahit olunca, Suheyb'in gelişini duyar duymaz yolda onu karşılayıp, bu müjdeyi ona vermek için gitti. Suheyb bu müjdeyi duyunca, hayatının en güzel haberini almanın karşılığında çektiği bütün sıkıntıları unutmuştu.

Hz. Suheyb, Allah ile ticaret yapan tüccar bir sahâbî olarak, böyle bir ticarete zararın olmadığını, nasıl kârlı bir iş olduğunu âleme göstermiş oluyordu. O günden sonra da Medine'de aynı yolu takip ederek hep gerçek ticaretin ve kârın peşinde oldu.

HELAL KAZANÇ ÖRNEĞİ BİR SAHÂBÎ
CABİR B. ABDULLAH
(Radiyahallahu Anhu)

﴿إِسْتَغْفِرَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
لَيْلَةَ الْبَعِيرِ خَمْسًا وَعِشْرِينَ مَرَّةً﴾

**“Efendimiz (sas) leyletü'l-ba'ir/ deve gecesi
tam yirmi beş defa benim için istiğfar etti.”**

(İbn Esir, *Usdül-Gabe*, c. 1, s. 494)

Nübüvvet bahçesinin gülleri olan Sahâbî efendilerimizi tanımanın en güzel yollarından biri de, onların Efendimiz'den (sas) duyup, naklettiği hadislerdir. Bu gün adını bildiğimiz 10.000 sahâbî efendilerimizin ancak yüzde onu yani bin tanesi Efendimiz'den hadis rivayet etmişlerdir. Kimi Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Enes b. Malik, Hz. Aişe ve Cabir b. Abdullah gibi çok hadis rivayet etmiş; kimi de az hadis rivayet etmiştir, ya da sadece bir iki hadis rivayetinde bulunmuşlardır. Az ya da çok, rivayet edilen o hadisin üzerinden, o nebevî mesajların ilk ravisi, işiteni olan sahâbî efendimizin şahsiyetini tanıma noktasında ipuçları yakalayabiliriz. Çünkü genelde insan, karakter, mizaç ve kabiliyeti nispetinde duyduğu sözleri zihninde tutabiliyor ve bunları başkalarına aktarabiliyor. Özel olarak hadis nakli için istihdam edilenler dışında, birçok sahâbî efendimizde genelde ya kendisi ile alakalı rivayetleri zihinlerinde tutuyor veya

karakter ve mizaçlarına uygun rivayetleri hafızalarında daha iyi saklıyor, yeri gelince de bunu başkaları ile paylaşıyorlardı.

Cabir b. Abdullah'da zihnine, hafızasına kayıt ettiği nebevî sözleri bu ümmet ile paylaşan, hem de çokça paylaşan yiğitlerden biridir. Muksirûn dediğimiz yani çok hadis rivayet eden dokuz sahâbînin altıncısıdır. ^[68]

Cabir b. Abdullah'ın aktardığı 1540 hadisten dört tane-
sinin üzerinden onun nasıl helal kazanç noktasında duyarlı
olduğunu anlamaya çalışalım. Diyor ki: “Efendimiz (sas) bir
gün bize çok önemli şeyler söyledi ve sonra sözlerini şöyle
bitirdi: **“Helal olan dünyalığı almız ve haram olanı terk edi-
niz.”** ^[69] Yani helal ile yetininiz. Bugün bazı cahillerin ya dil ile
ya hal ile dedikleri gibi: **“Helal haram ver Allah'ım; garip kulun
yer Allah'ım!”** demeyiniz. Helal ile yetininiz, unutmayınız ki;
helal dairesi geniştir, keyfe de kâfidir. İnsanların bir gün böyle
bir noktaya geleceğini Efendimiz şu sözü ile beyan ediyordu:
**“İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, kişi elde ettiği
şey (mal) helalden mi, haramdan mı, buna hiç önem verme-
yecektir.”** ^[70]

Efendimiz (sas) helal kazanca sahâbiyi teşvik ederken
onun nasıl elde edileceğini de beyan ediyor. Aişe annemizin
ve Cabir b. Abdullah'ın naklettiği bir hadiste: **“Hiç kimse ken-
di elinin emeğinden daha temiz, daha helal bir kazanç elde**

^[68] Hadis rivayetinde muksirûndan sayılan sahâbî efendilerimiz ve riva-
yet ettikleri hadis miktarları şöyledir: Ebû Hureyre, 5374; Abdullah b.
Ömer, 2630; Enes b. Malik, 2286; Hz. Aişe, 2210; Abdullah b. Abbas,
1660; Cabir b. Abdullah 1540; Ebû Said el-Hudrî, 1170; Abdullah b.
Mes'ûd, 800; Abdullah b. Amr, 740. Daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım,
Muhammed Emin, *Sahâbeyi Nasıl Anlamalıyız?*, s. 146-149.

^[69] İbn Mace, *Ticarât*, 2

^[70] Buhârî, *Buyû*, 23; Nesai, *Buyû*, 2

edemez!^[71] diyordu. İnsanın elinin emeğiyle, alnının teriyle elde edilen kazancın en temiz kazanç, en bereketli sermaye olduğunu böylece beyan ediyordu. Hz. Cabir’in rivayet ettiği üçüncü hadis ise şu idi: **“Ey İnsanlar! Allah’tan hakkıyla sakının ve rızkınızı helal ve güzel yoldan isteyin. Hiç kimse Allah’ın kendisine takdir ettiği rızkı geç de olsa elde etmeden ölmeyecektir. Öyleyse Allah’tan hakkıyla sakının ve rızkınızı helal yoldan isteyin. Size helal olanı alın ve haram olanı terk edin, almayın!”**^[72]

Cabir b. Abdullah’ın helal kazanç konusunda aktardığı dördüncü rivayet ise, hepinizin Asr-ı Saâdet dünyasından çok iyi tanıdığınız bir Sahâbî olan Muaz b. Cebel hakkındadır. Muaz b. Cebel, Sahâbe içerisinde ilim noktasında istisnai bir yerde duran âlim, fakih ve kadı olan birisidir. Efendimiz (sas) onun Sahâbe içerisinde helal ve haramı en iyi bilen olduğunu beyan etmiştir. ^[73] Muaz b. Cebel, bu ilmi ve bu seviyeyi elini, eteğini dünyadan çekip tamamen kendini ilme vakf ederek elde etmemiştir. Ya da birilerine yük olarak, yaslanarak da yapmamıştır. Elinin emeği ile çalışmış, alnının teri ile kazanmış; sonra da ilim tahsil etmiştir. Ödediği emek büyük olduğu için Allah onun işine de, ilmine de, çok az yaşamasına rağmen ömrüne de büyük bir bereket vermiştir. ^[74] O, tarlada, bahçede çalışmış, evine helal bir lokma götürmek için gayret

[71] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, c. 3, s. 466

[72] İbn Mace, *Ticaret*, 2

[73] Müslim, *Fedâilü’s-Sâhabe*, 119; Tirmizî, *Menâkıb*, 32

[74] Muaz b. Cebel, Hicret’ten 18 yıl önce, yani Miladî 603 yılında Medine’de doğmuş, 18 yaşlarında iken iman etmiş ve Hicret’in 17. yılında, Miladî olarak da 638’de, 35 yaşlarında Amevâs taununda vefat etmiştir. Kabri, bugün Ürdün içerisinde kalan Ağvarüşşimâliye’dedir. Hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 3, s. 1847, 1848; İbn Esir, *Usdül-Ğabe*, c. 5, s. 187-190

etmiş, diğer zamanlarında ise Suffa Mektebi'nin en gözde talebelerinden biri olmuştur.

Muaz b. Cebel, tarla işinde sürekli çalıştığı için elleri nasırlaşmıştı.^[75] Bir gün Efendimiz'in huzuruna geldiğinde, Efendimiz ellerini uzatmış ama Muaz ellerini O'na doğru uzatmakta biraz tereddüt etmişti. Efendimiz bu tereddüdünün sebebini sorunca; "Ya Resûlullah! Tarla bahçe işlerinde çalışmaktan ellerim nasır tuttu. Sizin ellerinizi incitmek istemediğimden ellerimi size uzatmadım!" demişti. Efendimiz (sas): **"Uzat ey Muaz uzat o ellerini!"** demiş, sonra o ellerin nasır bağlayan avuç içlerini öpmüş ve demişti ki: **"Bu el Allah ve Resûlü'nün sevdiği eldir. Bu ele Cehennem azabı dokunmayacaktır!"** ^[76]

Cabir b. Abdullah o günden sonra ne zaman Muaz'ı görse, önce o elleri öpecek, daha sonra kendi nasırlaşmış ellerini ona gösterecekti. Evet, Cabir b. Abdullah'ın elleri de çalışmaktan nasır tutmuştu. Cabir b. Abdullah'ın babası Abdullah b. Amr, Uhud'da şehit olunca, bir taraftan babasının şehadetine seviniyor, diğer bir taraftan da üzülyordu. Çünkü babası ona dokuz kız kardeşini emanet etmiş, bir de ciddi oranda bir borç bırakarak gitmişti. O günden sonra Cabir b. Abdullah, hem kız kardeşlerine bakmak, hem de babasının borçlarını ödemek durumunda kalmıştı. Bu da çok kolay değildi. O günlerin birinde Efendimiz'in (sas) yanına gelmişti. Efendimiz (sas) onu çok düşünceli görünce; **"Ne oldu Cabir? Bir sıkıntın mı var?"** diye sormuştu. Cabir b. Abdullah: "Ya Resûlullah! Babam şe-

^[75] Bazı rivayetlerde, bu olayın kahramanı Sa'd b. Muaz'dır. Bkz: Ebû Dâvud, *Buyû*, 1; Tirmizî, *Buyû*, 4

^[76] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 1, s. 405, 416

hit oldu, geriye bakmam için dokuz kız kardeş, bir de yüklü bir borç bıraktı. Ben şimdi ne yapacağım!” dedi. Efendimiz (sas) **“Babanın ahirette ki durumunu sana bildireyim mi?”** dedi. Cabir heyecanla “evet” dedi. Efendimiz (sas) dedi ki: **“Allah babanla perdesiz bir şekilde Cennet’te konuştu. Onu diriltti ve ona sordu: ‘Ne istersin benden? Baban dedi ki: ‘Ya Rabbi! Şehit olmak ne güzel bir duyguymuş ne olur beni bir daha öldür, gideyim senin için savaşıyım öleyim, bir daha senin huzuruna geleyim. Yine beni öldür, gidip yine geleyim ve bu hal hep devam edip dursun!’ Rabbimiz babana dedi ki: ‘Hüküm verilmiştir, bir daha dünyaya dönmek yoktur!’ Rabbinin bu sözü üzerine baban dedi ki: ‘O zaman ne olur Ya Rabbi! Şehitlerin elde ettikleri bu güzellikleri bunlardan habersiz olan kardeşlerimize bildir!’** Bunun üzerine Rabbi-miz, Âl-i İmrân Süresi’nin 169. ayetini indirdi. **“Allah yolun-da öldürülenlere ölüler demeyin, bilakis onlar diridirler ve Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar!..”**^[77]

Cabir b. Abdullah bu sözleri duyunca tüm dertlerini unuttu, sevinç içerisinde Efendimiz’in dediklerini dinledi. Sonra Efendimiz (sas) Cabir’e borçları konusunda dua etti. Akabinde Efendimiz (sas) hem Sahâbe’ye bu konuda Cabir’e yardımcı olmalarını istedi, hem de bizzat kendisi alacaklıları dolaşarak, Cabir’i sıkıştırmamalarını onlardan talep etti. Alacaklılardan büyük bir kısmı Yahudi olduğu için pek de yardımcı olmamışlardı.

Cabir b. Abdullah da, gayretini biraz daha arttırdı, tarlada biraz daha terledi; çünkü borç konusunda Efendimiz’in beyanlarını çok iyi biliyordu. Borçlu olarak Allah’ın huzuruna

^[77] Tirmizî, *Tefsirü’l-Kur’ân*, 18

gitmemek için elinden gelen gayreti gösteriyordu. Tam bu noktada borç meselesinde Efendimiz'in (sas) hassasiyetine dair birkaç örnek vermemiz yerinde olacaktır. Çünkü bu alanda ciddi sıkıntılar yaşandığı hepimizin malumudur. Üzülerek söylemek gerekir ki, bizler şimdilerde Hz. Peygamber'in bu konudaki uyarılarını tam anlamı ile kavramış değiliz.

Bakın, sahâbeden Seleme b. Ekva nasıl bir tablo bize aktarıyor:

"Hz. Peygamber ile oturuyorduk, bu sırada bir cenaze getirildi. Cenaze yakınları: "Ya Resûlüllah! Cenaze namazını kıldırır mısınız?" dediler. Efendimiz: **"Ölenin üzerinde bir borç var mı?"** diye sordu. Onlar: "Hayır" dediler. **"Geriye bir şeyler bıraktı mı?"** diye sordu. Onlar: "Hayır" dediler. Bunun üzerine Efendimiz (sas) o cenaze namazını kıldırdı. Sonra başka bir cenaze getirildi. Aynı gün mü başka bir gün mü bilmiyoruz. O vefat edenin yakınları da cenaze namazı için rica da bulundular. Efendimiz aynı soruyu sordu: **"Ölenin üzerinde bir borç var mı?"** Cenaze yakınları: "evet" dediler. **"Geriye bir şeyler bıraktı mı?"** diye sordu. Onlar: "Evet, üç dinar kadar bıraktı" dediler. Borcunu karşılıyor mu diye sordu, evet dediler. **"O mal ile hemen borcunu ödeyin"** dedi ve o zatında cenaze namazını kıldırdı. Başka bir gün bir cenaze daha getirildi. Yine Efendimiz'den rica edildi. Efendimiz aynı soruyu sordu. Adamlar borcu var, malı da yok dediler. Bunun üzerine Efendimiz: **"Arkadaşınızın cenaze namazını siz kıldırın"** dedi ve oradan ayrılmak için hareket etti. Efendimiz böyle yapınca, Sahâbe'den Ebû Katade: **"Ya Resûlüllah! O zatın borcu benim borcumdur. Son kuruşuna kadar ben ödeyeceğim. Ne olur arkada-**

şımızı *bu hayırdan mahrum etmeyin*” dedi. Efendimiz böylece geldi ve o sahâbînin cenaze namazını kıldırdı.”^[78]

Hadisenin sonrasını Ebû Katade’den dinliyoruz: “O günün ikindisinde beni gördü Resûlullah. **“Ödedin mi? Arkadaşının borcunu!”** dedi. Ben: “Daha ödemedim Ya Resûlullah!” dedim. Ertesi gün sabah namazında beni gördü. **“Ödedin mi?”** dedi. Ben: “Daha değil Ya Resûlullah!” dedim. Öğlen bir daha gördü: **“Ödedin mi?”** dedi. Ben “Hayır ya Resûlullah?” dedim. Bana dedi ki: **“Ebû Katade! Arkadaşın Cennet’in kapısında bekletiliyor, öde de adam Cennet’e girsin?”** dedi. Bunun üzerine hemen koştum, o borcu ödedim ve gelip Resûlullah’a haber verdim. Ödediğimi söyleyince, Resûlullah çok memnun oldu.”^[79]

Başka bir hadiseyi Muhammed b. Cahş anlatıyor:

“Bir gün Resûlullah ile beraber oturuyorduk. O ara birden gözlerini kapattı, bir müddet öylece durduktan sonra, üç kez **“Sübhaneallah, Sübhaneallah, Sübhaneallah”** dedikten sonra, **“Ne ağır şeyler indi, ne ağır şeyler indi”** dedi. Anladık ki iş ciddi, bundan dolayı korkumuzdan o an Resûlullah’a bir şeyler sormadık. Ertesi gün merakla sorduk: “Ya Resûlullah! Siz dün böyle böyle dediniz. Bunun hikmeti nedir acaba?” Efendimiz (sas) dedi ki: **“Allah borç ile alakalı çok ağır bir hüküm indirdi. Allah’a yemin ederim ki, bir kimse, Allah yolunda şehid olsa, sonra diriltirse, sonra yine şehid edilip yine diriltirse ve üçüncü defa da şehit olup bir daha diriltirse, borçlu olduğu hâlde, borcunu ödeyinceye kadar Cennet’e giremez.”**’^[80]

^[78] Tirmizî, *Cenaiz*, 69; Dârimi, *Buyû*, 53

^[79] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 4, s. 47

^[80] Nesâî, *Kitabü’l-Buyû*, 98

Taberanî'de insanı dehşete düşüren bir hadis daha vardır. Efendimiz (sas) buyururlar ki: **"Aldığı borcu ödemek istemeyene ve o borç ile Allah'ın huzuruna gelene, Allahü teâlâ, kıyamette, 'Bu kimsenin hakkını sende bırakacağımı mı zannettin?' buyurarak, o kimsenin iyi amellerini alıp diğerine verir. Eğer borcunu vermeyenin iyi ameli yoksa borç verenin kötü amellerini, günahlarını borçluya yükler."**^[81] Bunun sonucunda amel defterleri açılınca, bazı insanlar işledikleri sevapları hesap defterlerinde göremeyecek, bazı insanlar işlemedikleri günahları görecektir, ya da tam aksi işlemedikleri sevapları görecektir, ya da işlediği günahların olmadığına şahit olacaktır. Asıl iflas budur, zaten Efendimiz bir gün müflis kimdir diye sorarak bu meseleyi izah etmiştir.^[82]

Neden Efendimiz'in borç konusunda beyanları bu kadar serttir. Çünkü bu konuda gevşek davrandığınızda, insanların birbirlerine iyilik yaptıkları zaman pişman olacak bir hale geldiklerinde, artık kim kime el uzatır, kim kimin derdi ile dertlenir, kim kime borç verir? Bu güven ortamını sarstığınız zaman faiz belası dediğiniz hastalık herkesi kasıp, kavurur. İşte Cabir b. Abdullah borç meselesinde bu nebevî uyarıları kavrayan biri olarak, borçlarını ödemek için çırpınıp duruyordu. O, beşer olarak elinden geleni yaptı; hasat zamanı mahsulü

^[81] Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebir*, c. 4, s. 343

^[82] Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Resûlüllah (sas) bir gün: "Müflis kimdir, biliyor musunuz?" diye sordu. Ashâb: "Bizim aramızda müflis, parası ve malı olmayan kimsedir!" dediler. Resûlüllah (sas): "Şüphesiz ki ümmetimin müflisi, kıyamet günü namaz, oruç ve zekât sevabıyla gelip, fakat şuna sövüp, buna zina isnad ve iftirası yapıp, şunun malını yiyip, bunun kanını döküp, şunu dövüp, bu sebeple iyiliklerinin sevabı şuna buna verilen ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları biten ve hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilip sonra da Cehennem'e atılan kimsedir" buyurdular. (Müslim, *Birr*, 59; Tirmizî, *Kıyamet*, 2)

topladı. Efendimiz (sas) ona: **“Mahsulü topladığımda bana haber ver, alacaklılarına ben dağıtayım”** demişti. Hemen Efendimiz’i çağırdı. Efendimiz (sas) toplanan o hurmaların başına geçti ve alacaklıları çağırdı. Allah, Peygamber’inin elinin değdiği o mahsulü bereketlendirmişti, her gelen borcunu alıp gidiyordu. Mahsul bitti, borçta bitmişti. O gün Cabir için bir bayramdı. Sordu Efendimiz’e: “Ya Resûlullah! Bu bir mucize, bu mucizeyi anlatayım mı başkalarına?” Efendimiz: **“Anlat”** demişti. İzni alınca anlatmış, bizim de böyle haberi-miz olmuştu. ^[83]

İNFAK ABİDESİ BİR SAHÂBÎ
EBÛ TALHA
(Radiyallahu Anhu)

﴿لَصَوْتُ أَبِي طَلْحَةَ فِي الْجَيْشِ خَيْرٌ مِنْ فِئَةٍ﴾

*“Ordunun içerisinde Ebû Talha’nın sesinin bulunması,
bir birliğin bulunmasından daha hayırlıdır.”*

(Hâkim, el-Müstedrek, c.3, s.353)

Asıl ismi Zeyd b. Sehl olan ama daha fazla Ebû Talha künyesi ile bilinen Ensâr’ın bu büyük insanı, Enes ve Bera b. Malik’in anneleri olan Ümmü Süleym’in eşi, dolayısı ile onların üvey babalarıdır. Çok farklı bir sahâbî olan Ebû Talha tam bir infak abidesi ve kahramanıdır. O bir gün Mescid-i Nebvî’de, otururken, Efendimiz’in (sas) mübarek lisanından şu ayet süzülecekti: **“Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça, infak etmedikçe gerçek iyiliğe (kâmil imana) eremezsiniz! Her ne infak ederseniz muhakkak Allah onu çok iyi bilir!”** Ali İmran Sûresi’nin 92. ayeti olan bu hakikati duyar duymaz, Ebû Talha: “Acaba benim sevdiğim şeyler nedir?” diye sormaya başlamıştı. Çünkü Rabbimiz, “Ey Müslümanlar! Evde kullanmadığınız eşyalarınızı infak edin dememişti, gözden çıkardığınız şeyleri Allah yolunda verin dememişti! Nasreddin Hoca gibi, yere dökülen yağurdu artık toplama imkânı olmadığı için bu da benim sadakam olsun

şeklinde verilmesini istememişti.” Neydi Rabbimizin istediği? Sevdiğiniz şeylerden infak edin demişti. Bu ayeti kendi üzerine aldığı için Zeyd b. Hârise çok sevdiği *Sebel* isimli atının yularını tutup Mescid’e getirmiş; “Ya Resûlullah! Allah sevdiğiniz şeyi infak edin dedi, ben de bu atımı çok seviyorum, şahit ol infakımdır” deyip, atını oraya bırakmıştı.^[84] Hz. Ömer bu ayeti duyunca çok sevdiği cariyesini azat etmiş,^[85] Abdullah b. Ömer bu ayeti duyunca kölesi Nafi’yi,^[86] cariyesi Mercane’yi infak etmişti.^[87] Bu ayeti yıllar sonra duyan Ömer b. Abdulaziz ise, çuvallara şekerler doldurup dağıtmaya başlamıştı. Birileri demişti ki: “Ey Ömer! Şeker dağıtacağına, para dağıtsan daha iyi olmaz mı?” Ömer b. Abdulaziz demişti ki: *“Allah para dağıtın demedi, neyi seviyorsanız onu dağıtın dedi; ben de şekerini çok seviyorum, bunun için şeker dağıtıyorum!”*^[88]

Ebû Talha da bu ayeti duyar duymaz kendini sorgulamıştı. En çok neyi seviyorum diye ve bulmuştu. Medine’nin sıcaklarında oturup gölgelendiği, suyundan içtiği, o su ki, Medine’nin en güzel ve en tatlı suyu idi; orası *Bir-u Hâ* kuyusunun bulunduğu bahçesi idi. Efendimiz de (sas) o kuyuyu ve o bahçeyi çok sever ve bazen dinlenmek için oraya giderdi. Ebû Talha işte bu bahçesini infak edecekti. Hemen geldi Efendimiz’in huzuruna ve dedi ki: *“Ya Resûlullah! Allah sevdiğiniz şeylerden infak edin ki, gerçek iyiliğe eresiniz buyurdu. Benim de en çok sevdiğim şey Bir-u Hâ’dır; sen şahit ol ki, o benim infakımdır!”* Efendimiz (sas) bu büyük infak karşısında dedi ki:

[84] Suyûti, *Dürrü’Mensûr*, c. 2, s. 260, 261

[85] Suyûti, *a.g.e.*, c. 2, s. 260

[86] Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 4, s. 274

[87] Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, c. 6, s. 326

[88] Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 4, s. 274

“Beğ, beğ... Zalike malün rabih/ Zalike malün rabih/ Peh, peh... İşte kâr eden mal budur, işte kâr eden mal budur.”^[89]

Ebû Talha, yine bir gün Mescid-i Nebevî'ye yakın, başka bir bahçesinde namaz kılıyor; o anda bahçeye inanılmaz güzellikte bir kuş giriyor... Bahçe güzel, kuş güzel; oradan oraya kuş öterek konunca, Ebû Talha'nın dikkati dağılıyor, o kuşa ve bahçeye takılıyor ve kaç rekât namaz kıldığını unutuyor. Bu o kadar onu derinden etkiliyor ki, namazını iade ediyor, hemen soluğu Efendimiz'in yanında alıyor. Başından geçenleri Efendimiz'e anlatıyor ve sonra diyor ki: **“Ya Resûlüllah! Bana namazımın rekâtlarını unutturan ve bana namazımın hususunu bozduran bu bahçemi Allah yolunda infak etmek istiyorum. Sen nasıl istersen o bahçeyi öyle kullan!”**^[90] Efendimiz (sas) onun bu infakını kabul ediyor ve o bahçeyi Ebû Talha'nın yakın akrabaları olan bazı sahâbiler arasında taksim ediyordu. Ebû Talha'nın namazının hususunu bozduğu için buna sebep olan bahçesini infak etmesi, durup üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Ebû Talha'nın ve bir teslimiyet kahramanı olan hanımı Ümmü Süleym'in infak konusunda hatırları çoktur. Onların bir hatırasını Ebû Hureyre şöyle nakleder:

Medine'nin kıtlık günleri, dışarıdan bir misafir gelmiş. Efendimiz'in elinde, avucunda hiçbir şey yok; bu halde iken: **“Bu misafirimizi evinde ağırlayarak, Allah'ın rahmetini elde edecek kimse yok mu?”** diyor. Ebû Talha anında ayağa kalkarak: **“Ben Ya Resûlüllah! Onu ben misafir ederim”** diyordu. Alıp o misafiri evine götürüyor, hanımı Ümmü Sü-

[89] Buhârî, Zekât, 44

[90] İbn Abdilberr, el-İstiâb, c. 2, s. 123

leym’e diyor ki: “Bu Resûlüllah’ın misafiridir, onu bu gece biz ağırlayacağız. Ona ikram edeceğimiz bir şey var mı?” Ümmü Süleym diyor ki: “Evde sadece çocukların yiyeceği kadar yememiş var, başka da evde hiçbir şeyimiz yok!” Bu söz üzerine Ebû Talha diyor ki: “O zaman çocukları oyala ve onlara yemek vermeden uyut, sonra sofrayı kur, lambayı da söndür; biz yer gibi yapar, oyalanırız; misafirimizin karnını böyle doyurmuş oluruz.” Aynen dedikleri gibi yaparlar; kendi çocuklarını aç yatırırlar, kendileri sofraya otururur yer gibi yaparlar, ışık olmadığı için bir şeyler fark edilmez, neticede misafirlerinin karnını doyururlar. Sabah namazı vakti, Ebû Talha, misafirini alıp Mescid’in yolunu tuttuğunda, Efendimiz (sas) mübarek dişleri görünürcesine gülerek onları karşılar: **“Ebû Talha! Yine ne yaptın Rabbin bu kadar hoşnut oldu?”** deyip Haşr Sûresi’nin 9. ayetini okur.^[91] Ayette Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: **“Daha önceden Medine’yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimrilüğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”**^[92]

Ayette övülen davranış, *isâr* tavrıdır. *İsâr*, insanın sadece kendisi için yaşaması değil, başkaları için yaşamasıdır. Yani, yaşamak için yaşamak değil, yaşatmak için yaşamaktır. Bu halin saadet asrında en güzel örneklerinden biri olan Ebû Talha, bizlere infak ve *isâr* adına çok önemli mesajlar vermektedir.

^[91] Buhârî, *Tefsir*, 6; Müslim, *Eşribe*, 172, 173

^[92] Haşr Sûresi, 59/9

İSLÂM'IN SÜVARİSİ
MİKTAD B. AMR
(Radiyahallahu Anhu)

﴿إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِحُبِّ أَرْبَعَةٍ، وَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ يُحِبُّهُمْ، قِيلَ:
يَا رَسُولَ اللَّهِ سَمِّهِمْ لَنَا؛ قَالَ: عَلَىٰ مِنْهُمْ يَقُولُ ذَلِكَ ثَلَاثًا
وَأَبُو ذَرٍّ، وَالْمِقْدَادُ، وَسَلْمَانَ﴾

"Allah bana Ashabımın içerisinde özel olarak dört kişiyi sevdiğini bildirip, benim de onları sevmemi emretti. Dediler ki: 'Kimdir onlar Ey Allah'ın Resulü?' Dedi ki: 'Ali onlardandır. (Üç kez) Diğerleri ise Ebû Zer, Mikta'd ve Selman'dır."

(Tirmizi, 3718)

Mikta'd b. Amr (r.a) Efendimiz'in çok sevdiği sahâbîlerden birisiydi. Ona *"Farisü Resûlillah"* denmiştir; Resûlullah'ın atlısı, süvarisi ... Onu Resûlullah'ın ve bu aziz dinin süvarisi kılan şey, bir ömür inandığı din adına ortaya koyduğu gayret ve çabadır. İman ettiğinde yaşı yirmi beş, vefat ettiğinde yaşı altmış dokuzdur. İman yolunda kırk dört yıl, İslâm'ın aziz kalması adına atının üzerinden hiç inmemiştir. Yaş altmış dokuz olduğu günler, hastalıktan şişmanlamış, karnında yağlar birikmiş; artık bedenini taşıyamaz bir hale gelmiştir, böyle olduğu için evinde yatmak durumunda kalmış ve çok geçmeden bu halde de vefat etmiştir.

Aslen Yemenli; Behra kabilesine mensup olan Hz. Mikta'd'ın babası Amr b. Sa'lebe'dir. Amr, kabilesinin içerisinde iken, bir cinayet işlemiş ve kabilesini terk ederek Arapların

başka meşhur bir kabilesi olan Kindelilere sığınmıştır. Miktađ, Kindelilerin içerisinde Miladî 585 yılında doğmuştur. Çocukluktan beri cesareti, korkusuzluğu ve güçlülüğü dikkat çekmiştir. Takriben yirmili yaşlara yaklaştığında; bir gün Kindelilerin liderlerinden olan Ebû Şemr b. Hucr ile aralarında bir tartışma olmuş; Miktađ ortada olan bir haksızlığa sessiz kalamamış, elindeki kılıç ile Ebû Şemr’e vurarak, onu yaralamıştır. Tüm Kindeliler ayaklanıp, onu öldürmek istemişler, o da ailesini terk edip kaçmak zorunda kalmış ve Mekke’ye gelmiştir. Mekke’ye gelince; Efendimiz’in dayısının oğlu olan Esved b. Abdüyeğus’a^[93] sığınmıştır. Böyle olunca da daha nübüvvet gelmeden, Efendimiz (sas) ile tanışmış, İslâm’ın güneşi doğunca da ilk iman edenlerden biri olmuş ve on üç yıl Mekke döneminde iman adına büyük bedeller ödemiştir. Çok zorlu bir süreç ile Medine’ye hicret etmiş, Muhacir, Ensâr kardeşleştirmesinde (muahât) bir rivayete göre Abdullah b. Revah’a^[94] bir diğer rivayete göre ise Cebbar b. Atik’e,^[95] başka bir rivayete göre ise Cebbar b. Sahr’a kardeş kılınmıştır.^[96]

Medine’nin o ilk günlerinde Miktađ b. Amr, bir taraftan Suffa’ya gelip giderken, bir taraftan da kimselere yaslanmadan geçimini devam ettirmenin gayretini vermiştir. Çok kabiliyetli ve zeki birisi olduğu için, kısa zaman zarfında durumunu düzeltilmiş, ticarete belli bir seviye elde etmiş^[97] ve ilk kazan-

[93] Hakkında daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber’in Albümü*, s. 354, 355

[94] İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 2, s. 1044

[95] İbn Habîb, *el-Muhabbar*, s. 73

[96] İbn Sa’d, *Tabakât*, c. 3, s. 148

[97] Hz. Miktađ b. Amr’ın ticarete elde ettiği seviyeyi varislerine bıraktığı mallardan anlayabiliyoruz. O vefat ederken çocuklarına ciddi bir mal ve Cüruf’ta balkonu olan bir köşk bırakmıştı. Ayrıca, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e 18.000’er Hz. Peygamber’in o gün için hayatta olan hanımları-

ciyla da *Sebha* ismini verdiği çok güzel bir at almıştır.^[98]

Hicret'in ilk yılında Efendimiz (sas) Harrar seferi denilen sefere Sahâbeyi Sa'd b. Ebî Vakkas komutasında gönderirken elindeki beyaz sancağı taşıması için Miktað'a vermiştir. Miktað, İslâm'ın ilk sancaktarlarından biri olarak bu sefere katılmış ve görevini tam anlamı ile yerine getirerek Medine'ye dönmüştür.^[99]

Hz. Miktað, iman ile inkârın ilk büyük karşılaşması olan Bedir Gazvesi'ne atı ile birlikte katılmıştır. Efendimiz (sas) o gün ordusu içerisinde diğer bir atlı olan Zübeyr'i sağa, Miktað'ı sola konuşturmuştur. İkisi de o gün kendilerine yakışanı yaparak, Müslümanları büyük bir zafere taşımışlardı. Hatta o savaşta Hz. Miktað, elinden yaralanmış, o elini bir daha rahat bir biçimde kullanamamıştı. Efendimiz (sas) Bedir'in sonrası herkese ganimetten pay verirken, Miktað'ın ve Zübeyr'in atlarını unutmamış, onların atlarına da ganimetten ayrıca birer pay ayırmıştır.^[100]

Bedir sonrası Miktað b. Amr'ın yaşı kırklara dayanmıştır. Zorluklar, hicretler, seriyyeler ve yokluklar içerisinde geçen bir hayattan dolayı o yaşa kadar evlenememiştir. O günlerin birinde Abdurrahman b. Avf, ona: "Ey Miktað! Yaşın kırk oldu halen evlenmeyecek misin?" demiştir. Miktað da: "Münasip bir eş bulsam, hemen evlenirim. Mesela bana kızını ver, hemen evleneyim" şeklinde bir söz etmiştir. Abdurrahman b. Avf hiç beklemediği bu cevap karşısında sinirlenmiş, bayağı

nada 7000'er dirhem verilmesini vasiyet etmişti. Bkz: İbn Manzûr, *Muh-tasar*, c.25, s. 221; Zehebî, *Tarih*, s. 419

[98] İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 3, s. 1882

[99] İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 2, s. 7

[100] İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 3, s. 1882; İbn Esir, *Usdül-Gabe*, c. 5, s. 243

kızmış ve o anda biraz ağır sözler söylemiştir. Onun bu tavrına karşılık Hz. Miktađ, hiçbir şey söylememiş, aralarında geçen bu hadiseyi Efendimiz’e anlatmak için huzur-u nebiye gitmiştir. Hz. Miktađ başlamış olan hadiseyi anlatmaya... “Ya Resûlüllah! Abdurrahman ile aramızda şöyle şöyle bir olay geçti” demiş ve sonrasında Abdurrahman b. Avf’ın sinirlenerek kendisine dediklerini anlatmıştır. Miktađ, anlattıkça Efendimiz (sas) tebessüm etmiş; bir şey dememiş ama sanki “bu işler böyle olmaz” dercesine bir tavn olmuştur. O anlarda çok mahzun olan Miktađ’a, Efendimiz (sas) demişti ki: **“Bırakır mısın seni ben evlendireyim!”** Miktađ: “Heyecanla; ne demek Ya Resûlüllah! Sen birini bana münasip göreceksin de ben buna itiraz mı edeceğim?” demiştir. Bunun üzerine Efendimiz (sas) demiştir ki: **“Seni amcam Zübeyr’in kızı Dubâa ile evlendireceğim!”** Bu söze Miktađ öyle bir sevinmiştir ki, üzüntü ile geldiği peygamberin huzurunda ona bir yönü ile damat olmanın heyecanını yaşamıştır.^[101] Miktađ b. Amr, bu teklifi hemen kabul edecektir, Efendimiz (sas) de bizzat bu işe taraf olarak Miktađ’ı evlendirecektir. Çok güzel bir evlilikleri olacak; Allah bu evlilikten onlara Abdurrahman ve Kerime isminde iki çocuk nasip edecektir. Çocuklarından Kerime validemiz çok büyük bir âlime olacak ve babasından aldığı hadisleri bizlere nakledecektir.^[102]

Hz. Miktađ’ın ticarî hayatında, başından geçen bir hadiseyi üzerinde biraz düşünmek üzere beraberce okuyalım. Miktađ b. Amr, ticaret yaptığı birine vadesi belli yüz dinar borç vermiştir. Adam vadesinden birkaç ay önce getirip bu

[101] İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 3, s. 1882

[102] İbn Hacer, *a.g.e.*, c. 3, s. 1882

yüz dinarı Mikta'd'a ödemiştir. Hz. Mikta'd, vadesinden önce borcunu ödediği için sevinmiş, o anda adama on dinarı geri vermiş, doksan dinarı kendisine almıştır. Böyle yapmanın uygun olup, olmadığı konusunda bir müddet sonra içine bir huzursuzluk düşmüştür. Bu huzursuzluktan kurtulamayınca hadiseyi Efendimiz'e anlatmak istemiş ve gidip anlatmıştır. Efendimiz (sas) Mikta'd'ı dinledikten sonra, insanı sarsan bir beyanda bulunmuştur. Demiştir ki: ***"Desene hem faiz yedin, hem de faiz yedirdin."***^[103]

Efendimiz'in (sas) bu sözü faiz konusunda hassasiyetin ne düzeyde olduğunu gösteren önemli bir örnektir. Para üzerinden ticaretin faiz olduğunu, bunun kesinlikle haram olduğu, bu konuda almak ile vermek arasında fark olmadığını göstermiştir. Bu söz üzerine Hz. Mikta'd hemen o sahâbînin yanına gitmiş, Efendimiz'in sözünü ona aktararak on dinarını geri almıştır.

Bir tüccar olan Hz. Mikta'd'ın kendine serlevha yaptığı bir duasını aktararak onun için söylediklerimizi nihayete erdirelim. O hayatı boyunca hep şöyle dua etmiştir: ***"Allah'ım! Senden tek isteğim, aziz olan bu dinin kıyamete kadar aziz kalmasıdır. Allah'ım! Ben öleyim ama İslâm'ın zillete düştüğünü görmeyeyim."***^[104]

Bu güzel duanın tüm tüccarlarımıza örnek olması temennisi ile ...

[103] Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, c. 6, s. 28

[104] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 1, s. 176

ÜÇ TÛCCAR HANIM SAHÂBÎ (Radiyahallahu Anhünne)

Esma bint Muharribe tacire bir hanım sahâbî... Ne satıyor? Güzel koku! Güzel koku satan hanımlara *Attare* deniyor. Bu hanım sahâbî, İslâm'a düşmanlıkta zirve isimlerden biri olan, bu yönünden dolayı Efendimiz (sas) tarafından "*Ümmetimin Firavunu*" diye nitelenen Ebû Cehil'in öz annesidir. Müslüman olduğunda yaşı o günler yetmişlere merdiven dayamıştır. Ama dinç, dirayetli ve kabiliyetli bir taciredir. Oğlu Ebû Cehil, Bedir'de öldürüldükten epey sonra, Mekke Fethi'nin sonrasında iman etmiş, Medine'ye gelmiş ve orada ticaret ile uğraşmıştır.

Hz. Ömer döneminde Hz. Esma'nın diğer bir oğlu Abdullah b. Ebî Rebia,^[105] Yemen valisidir. Oğlu Yemen'e vali

[105] Hz. Esma'nın diğer bir oğlu ise ilk Müslümanlardan olan Ayyaş b. Ebî Rebia'dır. İlk Müslümanlardan olan ve çok farklı bir hayatın sahibi olan Hz. Ayyaş hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 2, s. 1394; İbn Esir, *Usdül-Gabe*, c. 4, s. 308

olunca, tacire anne, oğlundan Yemen'in güzel kokularından kendine göndermesini ister, o da gönderir. Esmâ hanım da bunları Medine'de satar. Tabi, oğlu vali olduğu için, yapılan bu iş biraz dedikodu konusu olur. Olay o günün halifesi olan Hz. Ömer'e intikal eder. Hz. Ömer, olayı araştırır ve bu yapılan işte bir mahsur olmadığını söyler. Bunun üzerine Abdullah, Yemen'den annesine kokular göndermeye, o da gelen kokuları Medine'de satmaya devam eder.^[106]

Hz. Esmâ, bu alış-verişler sırasında bazen peşin parası olmayan hanımlara borç olarak koku satar, bu borçları da yanında bulunan veresiye defterine kayıt ederdi.^[107] Onun ticaretinden çok memnun olan Medineli hanımlar, koku ihtiyaçlarının büyük bir kısmını ondan temin ederlerdi.

Sâadet Asrı'nın başka bir attare hanımı **Müleyke Ümmü's-Sâib es-Sakafiyye**'dir. Meşhur vali, komutan ve asker olan Sâib b. el-Akra b. Avf'ın annesidir. Sâib el-Akra, daha çocukken biraz sonra aktaracağımız rivayetten öğrendiğimize göre, Efendimiz'den dua almış, Hz. Ömer döneminde birçok savaşa katılmış, özellikle Nihâvend savaşında ve Mihrecan fetihlerinde adından bahsettirmiş, İsfahan valiliğini yapmış ve bu görev sırasında da orada vefat etmiş bir sahâbidir.^[108] Annesi Müleyke Ümmü's-Sâib, Medine'de tanınan attarelerden birisidir. Bu ticareti ile tanındığı için kim onu görse aklına ilk gelen sattığı güzel kokulardır.

Bu hanım tüccar, bir gün Efendimiz'in (sas) huzuruna girer. Allah Resûlü attare olan Ümmü's-Sâib'i karşısında gö-

[106] İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 8, s. 300; Vakîdî, *el-Megazî*, c. 1, s. 39

[107] İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 8, s. 300

[108] İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 1, s. 681; İbn Esir, *Usdül-Ğabe*, c. 2, s. 388

rünce: **“Gel Ey Müleyke gel! Koku satmaya mı geldin? Bende alacak para yok ki!”** diyerek, latife yapar. Müleyke validemiz: “Hayır, Ya Resûlullah! Bir şeyler satmaya değil, şu oğluma sizden dua istemeye geldim” der. Efendimiz (sas) bu talebi duyunca hemen yerinden kalkar, oğlunun yanına gider, mübarek elleri ile onun başını mesh ederek, ona dua eder. ^[109]

Burada zikredeceğimiz üçüncü hanım tüccar sahâbî ise **Kayletü'l-Enmâriyye**'dir. O da Asr-ı Saâdet'in meşhur tüccar hanımlarından biridir. Hayatı hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadığımız bu hanım sahâbî, ticaret ahlakına dair bize öğrettiği önemli bir hadisesi vardır. Bizzat kendisinin aktardığı rivayette Kayletü'l-Enmâriyye der ki: “Resûlullah (sas) umrelerinden birinde, ihramdan çıkmak için Merve'ye geldi. Bastonuma dayanarak onun yanına gelip oturdum ve şöyle dedim: ‘Ya Resûlullah! Ben, alış-veriş yapan bir kadınıym. Bir malı almak istediğim zaman, almayı düşündüğüm fiyatın altında bir fiyat vererek müşteri olurum, sonra almayı düşündüğüm fiyata kadar yavaş yavaş fiyatı pazarlıkla artırırım. Bir malı satmak istediğim zaman ise, o mala, satmayı düşündüğüm fiyatın üzerinde bir fiyat isterim, sonra düşündüğüm fiyata ininceye kadar fiyatı pazarlıkla indiririm. Böyle yapmam doğru mu?’ Bu soruma karşılık Resûlullah şöyle buyurdu: ‘Ey Kayle! Böyle yapma, bir şey alacağın zaman, satıcı versin veya vermesin, düşündüğün fiyatı vererek müşteri ol. Bir malı, satacağın zaman da, satılsın veya satılmasın, satmayı düşündüğün fiyatı iste.” ^[110]

[109] İbn Esîr, *Usdül-Ğabe*, c. 7, s. 270

[110] İbn Mace, *Ticârât*, 29; İbn Esîr, *Usdül-Ğabe*, c. 7, s. 2245

Asr-ı Saâdet'in tüccarlarından bir miktarını sizlerle paylaşabildik. O güzel insanlardan hayatın her alanında dersler/ mesajlar aldığımız gibi, ticarî sahada da bizlere çok şeyler söylediler. İstifade etme duası ile ...

4. Bölüm

ASR-I SAÂDET'TEKİ
TİCARETİN BİLİNMEYENLERİ

Kitabımızın bu son bölümünde, Hz. Peygamber'in (sas) ve Sahâbe'nin yaşadıkları zemin olan Siyer Coğrafyası'nın ticarî hayatından bazı önemli hususları fazla detaya girmeden sizlerle paylaşmak istiyoruz. Bu bilgiler ışığında hem o günün dünyasındaki ticaretin içeriğini, usulünü, ulaştığı seviyeyi ve hem de sonraki dönemlere etkilerini daha iyi anlamış/kavramış olacağız.

Konuya, Kur'an'ın kullandığı ticarî kavramları ele alarak başlayacağız.

KURÂN'DA TİCARÎ KAVRAMLAR

Muhataplarının seviyelerine, anlayışlarına ve temel vasıflarına uygun şekilde bir dil kullanan Kur'ân, çoğunluğu ticaret erbabından oluşan ilk muhatapları için de bu özelliğini korumuş ve ciddi bir oranda ticarî kavram ve terim üzerinden mesajlarını aktarmıştır. Örnek olması hasebi ile şunları söyleyebiliriz:

- “**Tebaddül** (mal değişimi, dolaşımı)” ifadesini, “*imanı küfre değişme*” (Bakara, 2/108) anlamında kullanması
- “**Şirâ** (alma)” terimini, “*hidayete karşılık delâleti satın alma*” (Bakara, 2/16) anlamında kullanması
- “**Bey**’ (satma)” ve “Mubâye’e (alış-veriş yapma)” terimlerini, “*Allah’ın mü’minlerin nefislerini ve mallarını Cennet karşılığında satın alması ve böyle bir alış-veriş yapmaları*” (Tevbe, 9/ 111) anlamında kullanması
- “**Ticâret**” terimini “*Hidayet karşılığında dalâleti satın alma ticareti*” şeklinde kullanması (Bakara, 2/16)
- “**Rabiha** (kâr etme)” terimini, “*Doğruluk yerine sapıklığın*

satın alındığı için o alış-verişinin kâr etmediği... ” şeklinde kullanması (Bakara, 16/2)

- **“Bidâ’e** (ticârî mal)” terimini, *“yolcu kafilésinin kuyuda bulunduğu çocuk (Hz. Yûsuf)”* (Yûsuf 12/19) anlamında kullanması
- **“Rihle** (ticâret yolu)” ve **“ilâf** (ticâret anlaşması)” terimlerini, *“Kureyş’in ticarî anlaşmaları ve kış-yaz ticaret yolculukları”* (Kureyş, 106/ 1-2) anlamında kullanması
- **“Kantar”** ve **“Dinar”** terimlerini, *“Kitâp Ehli’nin güvensizliğini beyan etmek için aynı anlamda”* (Âl-i İmrân, 3/ 75) kullanması
- **“Bakiye** (geri kalan kâr)” terimini, *“inanamlar için, Allah’ın geri bıraktığının, daha hayırlı olduğu”* (Hûd, 11/86) hakikatini beyan etmek için kullanması

Ayrıca bunun yanısıra Kur’ân’da, ticarî bir meta sayılabilecek birçok kelime ve kavram da kullanılmaktadır. Mesela, *“el-ibl* (develer), *“el-’ard* (toprak), *“el-hars* (işlenmiş toprak, tarla), *“eş-şecer* (ağaç), *“es-san’* ve *es-sun’* (üretim, imal, yapım), *“el-fıdda* (gümüş), *“el-mâ* (su), *“el-mâl* (mal, mülk, zenginlik, servet, sermaye, para gelirleri, gayri menkul vb.)”, *“el-en’âm* (koyun, keçi, deve ve sığır gibi ticareti yapılan hayvanlar), *“es-semerât* (meyveler; kârlar, kazançlar)”.

Ticarî hayatla doğrudan veya dolaylı ilişkili olan kavramlara örnek olarak şunlar verilebilir: *“el-ecel* (belirlenmiş, verilmiş, tayin edilmiş vakit), *“el-edâ’* (hizmet sunma, yerine getirme), *“el-esvâk* (çarşılar), *“el-behs* (çok düşük fiyat), *“el-bidâ’e* (emtia, ticarî eşya), *“el-bey’* (satım), *“et-ticâre* (ticaret, alış veriş), *“ed-deyn* (borç), *“er-ribâ* (faiz), *“er-ribh* (kâr), *“er-rehn*

(rehin, depozit, güvence), “el-‘ukûd (akit, kontrat, anlaşma)”, “el-kabz (para ve mal tahsil etme, teslim alma)”, “el-vezn (ağırlık, tartma)”, “el-ecr (ücret)”, “el-kenz (biriktirme, yığma)”, “el-‘infâk (harcama)”, “el-enfâl (ğanimet)”, “er-rızk (rızk, geçim, kazanç)”, “ez-zekât (zekât ve vergi)”, “es-sadaka (yadım)”, “el-ginâ (zenginlik, servet)”, “el-fakr (fakirlik, yoksunluk, ihtiyaç duyma)”, “el-isrâf (fazla harcama)”, “el-bahal, el-buhl (cimri olma, cimrilik)”, “el-bast (eli açık olma)”, “et-ta’âm (yiyecek, yemek)”.^[1]

UKÂZ ÇARŞISI’NIN ÖZELLİKLERİ

Ukâz Çarşısı’nda tüccarlardan bir nevi gümrük vergisi olan uşûr (عشور) ile koruma veya himaye ücreti olan hafâra (خَفَارَة) alınmazdı. Bu çarşıya başta Kureyş, Hevâzin, Gatafân, Huzâa, el-Hâris b. Abdimenât oğulları olan Ehâbiş kabileleri, Adel, Mustalık ve daha başka pek çok Arap kabilesi gelip ticarî faaliyetlerde bulunurdu. Arap Yarımadası’nın diğer çarşılarına göre en kaliteli ve nadir bulunan mallar bu çarşıda satılırdı. Bu çarşıda yüksek düzeyli edebî ve kültürel faaliyetler de icra edilirdi. Böyle olduğu için yoğun bir katılım olurdu. Zaten Efendimiz de bundan dolayı orayı bir tebliğ alanı olarak değerlendirmiş ve bu maksatla çokça gidip, gelmiştir. Ukâz’da, umuma açık ticarî faaliyetlerin, Şevvâl ayında, Zilkâde’nin ilk yirmi gününde veya son on beş gününde yapıldığına dair bilgiler bulunmaktadır.^[2]

^[1] Güler, Mehmet Nuri; “Kur’ân ile Başlayan Ekonomik Süreçte Câhiliye Kureyş Kapitalizmi’nden İslâm Kureyş Küreselleşmesi’ne”, İslâm Ülkeleri Tarih ve Coğrafya Etütleri, Yıl: 2 Yaz 2010 Özel Sayısı, Temmuz 2010, s. 9-33.

^[2] el-Himyerî, *er-Ravdu’l-Mu’târ fî Ahbârî’l-Aktâr*, s. 411; el-Hamevî, *Mu’cemû’l-Büldân*, c. 4, s. 142

İ'TİFÂD YERİNE MUDARABA

Câhiliye döneminde Mekke'de, Harem sınırları içinde kalmak, Kureyş tüccarının elini kolunu bağlamış ve yeterli sermaye temin edemeyenler sık sık iflâs etmişlerdir. Bir tâcir iflâs ettiğinde, aşiretine yük olmamak için ailesi ile çöle çekilmekte ve bir daha geri dönmemektedir. Buna “*i'tifâd*” denildiği kaydedilmektedir. Hz. Peygamber'in üçüncü göbekten dedesi olan Hâşim b. Abdümenaf, i'tifâdın yıkıcılığını görmüş ve bu uygulamanın zararlarını Mekke ahalisine anlatmıştır. Bu uygulamanın kendilerini, diğer Araplar arasında zayıf düşürdüğünü açıklamıştır. Çare olarak da, “*mudaraba*”yı getirmiştir. Buna göre, tâcirler, sermayelerini bir araya getirip kervan oluşturacaklardır. Bunda, küçük yatırımcı güvence altına alınıp, tüccar da sermayesini daha önce benzeri görülmemiş ölçüde bir büyüklüğe ulaştıracak, dolayısıyla hareket gücünü artıracaktır. Bu şekilde, ticarî sermayenin örgütlenme yapısını değiştiren Hâşim, îlâf'lar ile de, büyük sermayeyi Harem sınırları dışına, hatta Arap Yarımadası'nın ötelere taşımayı başarmıştır. ^[3]

KREDİ MERKEZİ OLARAK MEKKE

O günün dünyasında Mekke, dini ve ticarî bir merkez olduğu kadar kredi konusunda da merkezi bir konuma sahipti. Ticaret hizmetleri sırasında, Mekke'de finansman işlemleri, yani eksik sermaye ihtiyacını giderme yolları oldukça gelişmiş ve çeşitlenmişti. Hz. Peygamber zamanına gelince Mekke'nin ileri gelenleri, her şeyden önce kredi işletmesinde becerikli, ticaret oyunlarında kurnaz ve Aden'den Gâzze'ye, oradan

^[3] Özel, Mustafa; *İslami Ekonomi'nin İncelikleri*, Anlayış, Aylık Siyaset, Ekonomi, Toplum Dergisi, Sayı 74, Temmuz 2009, İstanbul, s.17

Şam’a kadar kazanç getirecek her türlü yatırım imkânlarıyla ilgilenen sermaye sahipleri olmuşlardı. Ördükleri malî ağa, yalnızca Mekkeliler değil, bölgedeki diğer kabilelerin birçok ileri gelenleri de uygulama olarak katılmaya mecbur olmuşlardı. Kureyş’in finansmanda kullandığı bir başka yöntemi ise, büyüyen sermayeleri kendi kabile ekonomileri sınırlarını aşmış Kureyş’ten olmayan tâcirler, büyük bir ticaret merkezi olduğundan Mekke’ye göç ettiklerinde, her tâcirin kendi dengi olan bir Kureyşli tâcirle ittifak kurmasını zorunlu kılmasıdır. Bu şekilde, Kureyş’in tüccar sermayesi daha da güçlenmiştir.^[4]

^[4] Watt, W. Montgomery; *Hız. Muhammed Mekke’de*, s. 10.

TİCARET KERVANLARI VE SATILAN MALLAR

Ticaret kervanlarında genellikle Hindistan'dan getirilip Suriye ve Bizans şehirlerine satılan *tütsü* ve *baharat*; Suriye, Mısır, Mezopotamya'dan getirilip Arabistan'a satılan *hububat*; Yemen'den getirilen ıtriyat/parfüm, yine bir kısmı Endonezya, Hindistan ve Çin'de, diğerleri ise Yemen'de üretilen *zamlık*, *işlenmiş kereste*, *fildişi*, *abanoz*, *kaplan postu*, *işlenmiş deri*, *altın*, *mücevher*, *akik*, *un*, *ipekli dokuma*, *çeşitli madenler*, *silah ve baharat*; Mısır, Dimaşk (Şam) ve Basra'dan getirilen, *buğday*, *zeytin*, *zeytin yağı*, *bakliyat*, *kereste*, *ipek*, *kumaş* ve *çeşitli kap kacak*; Bahreyn ve Habeşistan'dan getirilen, *fildişi*, *mercan*, *inci*, *dokuma*, *altın* ve *gümüşten* oluşmaktaydı. ^[5]

• **Kervanların/Ticaret Yollarının Güvenliği**

Kureys, kurduğu etkili bir güvenlik sistemi ile, kervanların mallarını ve hayatlarını korumuştur. Bu sistem içinde, diplomatik emniyet denilebilecek, güzergah üzerinde olan

^[5] Özeydin, Abdülkerim, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 3, s. 322-323.

kabilelerle belli miktarlar karşılığında yapılan antlaşmalar ve bizzat kervanı korumak için onlara refakat eden güçlü, kuvvetli özel birlikler sayılabilir. Ayrıca bölgede yaygın bir örf olan haram aylara karşı hürmette bu güvenliğin bir parçasıdır. Genellikle büyük meblağlara ulaşan kervanlar haram aylarda hareket ettirilir, bu da kervanların güvenliği için etkili bir yöntem olurdu.^[6]

- ***Kervanların Geçiş Güzergahlarının Aydınlatılması***

Kureyş, Hac ve ticaret kabilelerine yol göstermek için, Mekke’yi çevreleyen dağlara ateşler koyarak, Mekke yollarını aydınlatmışlardır. Hacıların ve tüccarların güvenli ve emin bir şekilde Mekke’ye ulaşmaları için o günkü imkanlarını en üst düzeyde seferber ederek böyle bir çalışma ortaya koymuşlardı. Onlar, Mekke ve Hicâz Bölgesi’nde tesis etmeye çalıştıkları bu emniyet ve altyapı tedbirleri ile insanların güven içinde bölgeye gelmelerini sağlamışlardır.^[7]

- ***Kureyş Tüccarlarının Konaklama Evleri***

Kureyş tâcirleri, Mekke, Medine ve Şâm güzergahı üzerinde kendilerine konaklama evleri tesis etmişlerdi. Daha yoğun kullanılan yol güzergahlarında, içlerinde kalıp dinlenecekleri, ihtiyaçlarını giderecekleri bir nevi dinlenme mekanları/tesisleri yapmışlardı. “İstîzân” âyeti ^[8] nazil olduğunda, Hz.

^[6] Hamidullah, Muhammed; *el-İlâf veya İslâm’dan Önce Mekke’nin İktisadi-Diplomatik Münasebetleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1961, sayı: 9, s. 221

^[7] Hamidullah, Muhammed; *İslâm Peygamberi*, c. 2, s. 856-859

^[8] “Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi fark ettirip (izin alıp) ev halkına selâm vermedikçe girmeyin. Bu sizin için daha iyidir; herhalde (bunu) düşünüp anlırsınız. Orada hiçbir kimse bulamadınızsa, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size, “Geri dönün!” denilirse, hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha nezih bir

Ebû Bekir'in, Efendimiz'e (sas) sorduğu sorudan da bu evlerin durumu anlaşılmaktadır. İlgili ayet nazil olunca Hz. Ebû Bekir, Efendimiz'e (sas) şöyle bir soru sormuştur: “Yâ Resulallah! Mekke, Medine, Şam ve Beytulmakdis arasında gidip gelen ve bu güzergah üzerinde evleri bulunan Kureyş tüccârı ne yapacak, içlerinde kimse oturmayan bu evlere uğradıklarında, içeri girmek için nasıl izin isteyecekler ve nasıl selâm verecekler...” [9] Bu soru üzerine sûrenin 29. ayeti nazil olmuştu. Ayet şöyle diyordu: **“İçinde kendinize ait eşyanın bulunduğu oturulmayan evlere girmenizde herhangi bir sakınca yoktur. Allah, sizin açığa vurduklarınızı da, gizlediklerinizi de bilir.”**[10]

• **Ticaret Vesilesi İle Yayılan Kureyş Lehçesi**

Bölgedeki en büyük ticarî panayırlar, *Minâ*, *Mecenne*, *Zu'l-Mecâz* ve *Ukâz* idi. Bu panayırlarda Kureyş tüccarlarının ciddi bir hakimiyeti ve tesiri vardı. Bu tesirin bir göstergesi olarak panayırlarda en fazla Kureyş lehçesi kullanılırdı. Böyle olunca da Kureyş lehçesi hem bölge dışına taşınıyor, hem de diğer tüm lehçelere karşı bir üstünlük elde ediyordu. Diğer Arap tüccarlar ticaretlerini yürütebilmek için Kureyş lehçesini öğreniyor ve konuşmalarında bu lehçeyi kullanmaya dikkat ediyorlardı. Kureyş lehçesinin yayılması beraberinde, Kureyş örfünde yayılmasına vesile oluyordu. İnsanlar bu örfleri de öğreniyor, uyguluyor; hatta geldikleri yerlere de taşıyorlardı. Bütün bu etkenler Kureyş'in o günkü dünyada ağırlığını arttıran bir hale dönüşüyordu. [11]

davranıştır. Allah, yaptığınızı bilir.” Nûr Sûresi, 24/27, 28

[9] el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve Sebi'l-Mesânî*, c. 18, s. 137

[10] Nûr Sûresi, 24/29

[11] İbn Habîb, *el-Muhabbar*, s. 263-268; Hamidullah, Muhammed; *İslâm Peygamberi*, c. 1, s. 24,

• **Put Gelirlerinin Mekke Ticaretine Katkıları**

İslam öncesi dönemde Mekke’de, Kâbe (*Beytullah*) ile herhangi bir ilişkisi olmayan 360 kadar putu, Kureyşliler Kâbe’nin içine ve çevresine yerleştirmişlerdi. O günkü Araplar, bir arzuları olduğu veya dua edecekleri zaman, oradaki putlardan birine kurban veya para takdim etmeyi kendilerine ibadet ve adet edinmişlerdi. Bu şekilde, Kâbe’deki bu 360 puta ciddi oranlarda kurbanlar kesilir ve paralar takdim edilirdi. Yine, özel olarak fal okları ve putlar için gelen kimselere, belli vergiler ödemek zorunluluğu getirilmişti. Bu vesilelerle verilen tüm paralar, hediyeler ve kurbanlar bu işle uğraşan Mekkelinin eline geçerci. *el-Emvâlü’l-Muhaccere* denilen ve ciddi bir ekonomik sektör haline gelen bu alana, İslam’ın mesajları Mekke’de yankılanmaya başladığı zaman Sehmoğulları bakıyordu. İslam’a karşı düşmanlıklarını sonuna kadar devam ettirmelerinin en büyük sebeplerinden biri eldeki bu büyük sektörün kaybedilme korkusu idi. ^[12]

^[12] Çağatay, Neşet; *İslâm’dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 111; Hamidullah, Muhammed; *İslâm Peygamberi*, c. 2, s. 856

İSLAM ÖNCESİ MEKKE'DEKİ TİCARETİN BOYUTU

İslam öncesi Mekke, Ebû Süfyân, Velid b. Muğîre, Abdullah b. Cüd'ân, Safvân b. Ümeyye, Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve Hz. Abbâs gibi büyük sermayelere sahip tüccarlar ortaya çıkarmıştır. Abdullah b. Cüd'ân, 100 kişiyi tüm silâh ve malzemeleri ile donatıp Ficar savaşının finansmanını sağlamıştır. Yine, Abdullah b. Cüd'ân, Şam'a, buğday, bal ve yağ yüklü 2.000 develik bir kervan göndermiştir. Ebû Süfyân ise, bir dönem işlerini gördürmek için sadece Habeşlilerden 2.000 kişi kiralamıştır. Safvân b. Ümeyye'nin kıntârla altını vardır. Onun ne kadar mal varlığına sahip olduğunu, Huneyn Savaşı öncesi Efendimize (sas) verdiği 50.000 dirhem borçtan da anlayabiliyoruz^[13]. Hz. Ebû Bekir'in İslam öncesi dönemde servetinin 40.000 dirhem olduğunu söylemiştik. Bir sene, Ebû Tâlib, sikâye/hacılara su dağıtma hizmeti için Hz. Abbâs'tan 4.000 dirhem borç almıştır. Bedir yenilgisinden sonra, intikam almak için yapılacak savaşa hazırlanan kervanda, 1.000 deve

[13] İbn Sa'd, *Tabakât*, c. 6, s.112; Zehebi, *Siyeru a'lami'n-nübelâ*, c. 2, s.566

kullanılmış ve bu kervanın kıymeti, 25.000 ya da 50.000 dinara eşdeğer olmuştur. Mekke’nin yıllık ihracatının yaklaşık 250.000 dinar olduğu kaydedilmektedir. ^[14] Bir Kureyş kervanında ticarî eşya/mal taşıyan develerin sayısının 2.500’ü (iki bin beş yüzü) bulduğu; kervana, kılavuz ve atlı muhafız olarak katılanların sayısının da, 100-300 arası değiştiği bildirilmektedir. ^[15]

• Vergi Sistemi

Cahiliye döneminde Mekke’ye gelen Bizanslı tacirler yaptıkları ticaretin 1/10 (onda bir) oranında Mekkelilere vergi verirlerdi. Mekkeliler de Şam bölgesinde yaptıkları ticarette yine belli oranda bir vergiye tabi tutulurlardı. ^[16] İslam öncesi dönemde Nebâtilerin Medine ile çok sıkı ticarî ilişkileri vardı. Onlar da yaptıkları tüm ticaretleri üzerinden 1/10 (onda bir) oranında vergi verirlerdi. İmam Malik’in *Muvvatta* adlı hadis kitabında aktardığı bir rivayet, Hz. Ömer dönemine dair önemli bir bilgiyi bize vermektedir. Halifeliği döneminde Hz. Ömer, Nebatî tacirlerin daha fazla Medine’ye mal getirmelerine teşvik olsun diye vergi oranlarında indirim gitmiş, hububat ve zeytinyağı gibi mallardan 1/20 (yirmide bir), baklagillerden ise 1/10 (onda bir) vergi almıştır. ^[17] Cahiliye döneminde, bazı kabile liderlerinin de kervanlardan vergi aldığı ve bu konuda işi çok sıkı tuttıkları kaynaklarımızda zikredilir. Buna örnek olması için Hz. Ömer’in, İslam öncesi günlerinde Filistin’e doğru yaptığı bir ticarette başından ge-

^[14] Kallek, Cengiz; *Hz. Peygamber Döneminde Devlet ve Piyasa*, s. 24-25

^[15] Çağatay, Neşet; *İslâm Dönemine dek Arap Tarihi*, s. 155-156.

^[16] Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, c. 1, s. 160

^[17] Malik, *Muvatta*, *Zekât*, 46

çen hadiseyi verebiliriz. Hz. Ömer, bir grup Mekkeli ile Cahiliye devrinde Filistin'e gider. Zinbâ b. Revh^[18] adındaki kabile reisinin topraklarından geçecekleri sırada bazıları derler ki: "Zinbâ b. Revh b. Selâme adındaki adam kendi yanından geçen kimselerden Hâris b. Ebû Şemr için uşur/vergi almaktadır." Bunun üzerine dediler ki: "O halde biz de yanımızdaki tüm altınları bir deveye yutturalım. Oradan geçince deveyi keser altınlarımızı kurtarınız." Böyle de yaptılar, ama tam oradan geçecekleri sırada Zinbâ, adamlarına dedi ki: "Arayın bunları!" Adamlar aradılar, fakat onların üzerinde çok az şey buldular. Zinbâ onlardan şüphelendi ve: "Bana develerinizi gösterin" dedi. Develeri gösterdiler, tek tek kontrol etti ve altınları yutturdıkları devenin önüne geldi. Adamlarına döndü dedi ki: "Haydi kesin bu deveyi?" Kervandakiler itiraz ettiler ve kesilmesine engel olmaya çalıştılar. Ama Zinbâ dedi ki: "Niye korkuyorsunuz? Eğer onun karnında bir şeyler sakladysanız şimdi ortaya çıkacak, yok eğer böyle bir şey yoksa ben sizin devenizden daha güzelini onun yerine vereceğim." Artık söylenecek hiçbir şey yoktu, deve kesildi ve midesinden bir sürü altın çıktı. Zinbâ bu tablo karşısında çok kızdı ve hepsinden daha fazlaca vergi aldı. Hz. Ömer'den de aldı. Hz. Ömer, onun bu tavrına o kadar çok kızmıştı ki, dedi ki: "Eğer bir belde de Zinbâ'ya rastlarsam, muhakkak onun malının yarısını alacağım. O zaman gününü görecektir ve bugün bize yaptığına pişman olacak. Dışlerini sıkarak, bizim savaş meydanlarında herkese boyun eğdiren İbn Ğalib'in kabilesi olduğumuzu anlayacak." ^[19]

^[18] Filistin ehlinden olan Zinbâ b. Revh b. Selâme b. Haddâd b. Hadîde, Mekke Fethi'nden sonraki dönemlerde Medine'ye gelerek Müslüman olmuş ve Sahabî olma şerefine nail olmuştur. Hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 1, s. 630, 631

^[19] İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 1, s. 630

• ***Medine İslam Devleti’nin İslam Öncesi
Mekke Ticaretine Etkisi***

Hız. Peygamber’in (sas) Medine’ye hicret etmesi ve orada İslam toplumunun temellerini atarak askeri seferlere başlaması, Mekke ticaretini oldukça sıkıntıya sokmuştu. Bu sıkıntılı hali kendisi de büyük bir tüccar olan ve ancak Mekke Fethi’nden sonra Müslüman olacak olan Safvan b. Ümeyye şöyle anlatıyordu: “Muhammed ve Ashâbı ticaret yollarımızı kestiler. Onun Ashâbına karşı nasıl önlem alacağımızı bilemiyoruz. Sahili de boş bırakmıyorlar. Sahil bölgesi halkı onunla anlaşarak tümünden ona katıldı. (Ne yapalım?) Nerede ikamet edelim? bilemiyoruz. Şayet (burada) yurdumuzda kalsak sermayemizi yeyip tüketeceğiz. Zira Mekke’deki yaşantımız için yazın Şam’a, kışın Habeşistan’a gitmek zorundayız...”^[20] Nihayet uzun arayışlardan sonra Mekkeliler, Necid üzerinden Irak’a uzanan alternatif bir yol buldular. Ancak çok geçmeden Müslümanlar bu yolu da fark edip, oradan geçen bir kervanı da vurdular.^[21] Böylece Müslümanlar, Mekke’nin tüm ticarî hayatını neredeyse bitirme noktasına getirdiler. Efendimiz (sas) böyle bir taktik ile sadece ticaretlerini düşünen Mekkelilerin, ticarî yollarını kapatarak, akılları o ana kadar midelerinde olan o insanların düşünmelerini sağlamak istiyordu.

[20] Kallek, Cengiz; *Hız. Peygamber Dönemi’nde Devlet ve Piyasa*, s. 11

[21] İbn Hişam, *es-Sîre*, c.2, s. 50

ASR-I SAÂDET'TE TİCARÎ ALANDAKİ BAZİ MAL VE HİZMETLERİN BEDELLERİ ^[22]

- Bir kırba su: 1 dirhem^[23] veya 1 mûd^[24] hurma
- Bir koyun: 0,5 dinar^[25] veya 4-6 dirhem
- Bir sığır: 40-60 dirhem
- Bir deve: 22-480 dirhem
- Bir deve: 10 koyun
- Bir at: 400 dirhem
- 5 vesk^[26] hububat: 200 dirhem
- 1 köle: 200-800 dirhem^[27]

^[22] Kallek, Cengiz; *Hz. Peygamber Döneminde Devlet ve Piyasa*, s. 122-125

^[23] Bir dirhem, 0, 425 gram, ya da 0, 354 gram altın karşılığı gümüş'tür; çünkü, bir dinar, bazen 10 ve bazen de 12 dirhem üzerinden işlem görmektedir. Bkz: el-Kürdî, Muhammed Necmuddîn, *Şer'î Ölçü Birimleri ve Fıkhi Hükümleri*, s. 93-94

^[24] Bir mûd, 509 gramdır; yani, 1/4 sâ'dır. Bkz: el-Kürdî, Muhammed Necmuddîn; a.g.e., s. 173

^[25] Bir dinâr, 4, 25 gram ağırlığındaki altındır. Bkz: el-Kürdî, Muhammed Necmuddîn; a.g.e., s. 58, 59

^[26] Bir vesk, 60 sâ (122.16 kgr.) miktarına gelen ölçünün adıdır. Bkz: el-Kürdî, Muhammed Necmuddîn; a.g.e., s. 168

^[27] Hz. Peygamber döneminde, 1 kölenin 800 dirhem'e satıldığı nakledilmektedir. Hz. Ömer döneminde, Ebû Sa'îd el-Makberî'yi Benû Leys'ten bir kadın Zû'l-Mecâz çarşısında 700 dirhem'e satın almıştır. Hz. Osman döneminde, Abdullah b. Ömer, 1 köleyi 800 dirhem'e satmıştır. Satın alan onu, hasta olduğu için geri vermiştir. Abdullah b. Ömer'in yanın-

- Hacamat ücreti: 1 dirhem veya 1-2 sâ^[28] hurma
- Su taşıma ücreti: 2 sâ hurma
- Medine-Hayber arası rehberlik ücreti: 20 sâ hurma
- Pazarda hamallık ücreti: 1 mûd hurma
- Koyun çobanlığı ücreti: 1 kırat/koyun
- Kuyudan su çekme ücreti: 1 kova hurma
- Şuaybe/Cidde-Habeşistan gemi bileti: 0,5 dirhem
- Bir kadûm/keser veya balta: 1 dirhem
- Bir deve hevdeci: 13 dirhem
- Bir çul ve su kabı: 2 dirhem
- Bir elbise: 40 dirhem
- Bir hulle: 27-30 dişî deve veya 29 ukiye^[29] gümüş veya 50 dinar
- Bir hırka: 10-30 dirhem
- Bir ipek kaftan: 2000-8000 dirhem
- Bir şalvar: 4 dirhem
- Bir gümüş kap (altın kakmalı): 1000 dirhem
- Bir deve palanı (kadife): 4 dirhem
- Bir kalkan: 3-5 dirhem
- Bir mızrak: 4 dirhem
- Bir zırh: 4 dirhem

da iyileşmiş ve o da onu 1.500 dirhem’e satmıştır. Bkz: Kahf, *el-Es’â-ru’n-Nisbiyye fîl-Medînetu’l-Munevvere fîl-Ahdeyni’n-Nebevî ve’r-Râşidi*, s. 15

[28] 1 sâ (صاع) 2036 gramdır; yani, 4 mûd’dur. Bkz: el-Kürdî, Muhammed Necmuddîn, *a.g.e.*, s. 173

[29] Bir ukiye, 40 dirhem’dır. Bkz: el-Kürdî, Muhammed Necmuddîn; *a.g.e.*, s. 61, 62

- Bir zırh (enli): Bir kılıç ve bir miğfer veya 100 dinar
- Bir zırhın rehin değeri: 20 sâ buğday
- Bir kolye: 2 dirhem
- Bir gerdanlık (altın, boncuk karışımı): 9-12 dirhem
- Mescid-i Nebevî'nin arsası: 10 dinar
- Mescid'i genişletme için alınan arsanın bedeli: 20.000 veya 25.000 dirhem

MEDİNE PAZARI'NDA TEDÂVÜL EDEN MALLAR VE FİYATLARI ^[30]

el-İbl/الإبل Deve Cinsinden Olanlar

- el-İbl الإبل /Normal Develer, 1 ibl: 6, 8 veya 10 dinar
- el-Cemel الجمل /Erkek Deve: 40 dirhem
- en-Nâke الناقة /Dişi Deve: 400-800 dirhem
- en-Necîb النجيب /Seçkin Deve: 300 dinar
- el-Ba'îr البعير /Yük Devesi: 20 koyun veya keçi karşılığı, ya da 2-125 dirhem
- el-Cezûr الجزور /Kesilecek Deve: 1 vesk, acve (en iyi cins hurma)
- el-Bedene البدنة /Kurban edilecek dişi Deve: 7 koyun veya keçi
- el-Mahâd المخاض / On aylık Deve yavrusu: 12 dirhem veya 3 koyun (ya da keçi)

[30] Bu tablo, Mehmet Nuri Güler'in "İslâm Devleti'nin İlk Başkenti Medîne'de Tedâvül Eden Mal ve Hizmetler ile Geçim Düzeyleri", makalesinden derlenmiştir. Uluslararası Şehir ve Medeniyet Sempozyumu, 9-11 Ekim 2009, Ankara 2011, s. 507-537.

- el-Lubûn اللبون /Süt veren Deve: 2 koyun (ya da keçi), veya 20 dirhem
- el-Hikk الحق /Dört yaşına girmiş Deve: (dişisi: el-hikke): Bir süt veren deve ve 2 koyun (ya da keçi), veya 20 dirhem
- el-Ceza' الجذع /Beş yaşına girmiş Deve: (dişisi el-ceza'e): Dört yaşına girmiş bir deve ve 2 koyun veya keçi, ya da 20 dirhem
- el-Kalûs القلوص /Dokuz yaşına girmiş Deve: 200 dirhem

el-Hayl / الخيل At Cinsinden Olanlar

- el-Feres الفرس / Erkek ve dişi atlar: Bir tanesi, 400-500 dirhem veya 100-120 koyun, keçi
- el-Ceza' الجذع / Üç yaşına basmış at: 400-500 dirhem

el-Bakar البقر /Sığır, Büyük Baş Hayvan Cinsinden Olanlar

- et-Tebî' التبعية / Bir yaşını doldurmuş dana (dişisi et-Tebî'e التبعية / 2-4 dinar
- el-Musinne المسنة /İki yaşını doldurmuş düve: 2-4 dinar
- el-Ceza' الجذع ya da, el-ceza'e الجذعة /Üç yaşına basmış sığır: 3-5 dinar veya 60 dirhem
- es-Sevr الثور / Öküz veya iğdiş edilmiş boğa: 3-5 dinar veya 60 dirhem

***el-Ğanım, الغنم Davar/ Koyun veya Keçi Gibi
Küçük Baş Hayvan Cinsinden Olanlar*** ^[31]

- eş-Şât الشاة / Koyun veya dişi keçi
- ed-Da’n الضأن ve ed-dâ’in الضائن / Bir tür koyun
- el-Kebş الكبش / Koç
- el-Behme البهمة / Kuzu ve oğlak
- el-Me’z المعز ve el-mâ’iz الماعز / Keçi
- es-Sehle السخلة / Yeni doğmuş kuzu veya oğlak
- el-‘Anâk العناق / Bir yaşını doldurmamış erkek veya dişi keçi yavrusu
- er-Rubî الربى / Süt amacıyla beslenen ya da doğurma dönemine yakın koyun veya keçi
- el-Musarrât المصراة / Sütü memesinde bırakılmış koyun veya keçi
- el-Herime الهرمة / Yaşlı koyun veya keçi
- el-Ekile الأكيلة / Kesilecek koyun veya keçi
- el-Vâlîde الوالدة / Yavrusu bulunan koyun veya keçi
- el-Fahl الفحل / Döl hayvanı olan koyun veya keçi
- Veledu’d-Da’n ولد الضأن / Kuzu
- el-Ceza’ الجذع ya da, el-ceza’e الجذعة , yaşını doldurmuş koyun yavrusu
- es-Seneye الشية , yaşını doldurmuş keçi yavrusu

^[31] Fiyatları, 0,5 dinar veya 4-6 dirhem ile 1,2 dinar arasında değişmektedir

Yiyecek ile İçecek Cinsinden Olanlar

- et-Temr التمر /Kuru Hurma: Bir etek dolusu 1 dirhem
- et-Temr er-Redî' التمر الردي' /İkinci sınıf Hurma: 2 sâ'sı, 1 sâ' iyi hurmaya
- et-Temr et-Tayyib التمر الطيب /İyi, birinci sınıf Hurma: 1 sâ'sı, 2 sâ' ikinci sınıf hurmaya
- el-'Acve العجوة : /Medîne'nin en iyi Hurması: 1 vesk'i, 1 dişî deveye
- ez-Zebîb الزبيب /Kuru Üzüm: 2 mûd'u, 1 dirhem yada 1 sâ'sı 1 dirhem
- eş-Şe'îr الشعير /Arpa: 1 sâ' arpa, 1 mûd buğday ya da 1 mûdarpa 1 mûd buğday karşılığı
- el-Kamh القمح /Buğday: 1 mûd buğday 1 sâ' arpa yada 1 mûd buğday 1 mûd arpa karşılığı
- el-Utruc الأترج / Turunç ve Ağaç Kavunu: 3 dirhem
- el-'Alîf العلف /Hayvan Yemi: 1 dirhem
- el-Cerâd الجراد /Çekirge: 100 tanesi 2 dirhem
- es-Semn السمن /Eritilmiş Yağ: 1 tulumu 40 dirhem
- el-Leben اللبن /Süt: Bir deve tulumu 40 dirhem
- Bî'r Rûmat بر رومة /Kuyu Suyu: 1 kırbası 1 mûd

G yecek Cinsinden Olanlar

- es-Sirv l السروال / alvar: 4 dirhem
- er-Rid   الرداء /üstlük,   al: 1000-4000 dirhem
- el-Hulle الحلة ^[32] / Takım elbise: 5-50 dinar
- el-Bürde البردة / Cübbe: 4 dirhem
- el- z r الإزار / Pe tamal: 4-5 dirhem
- el-Hazz الخز /  pek Kumaş: 200 dirhem
- el-Kisve الكسوة / Elbise: 5-10 dinar
- es-Sevb الثوب / Elbise, kumaş: 8 dirhem
- el-Kam s القميص / Gömlek: 1-3 dirhem
- el-Fistan الفستان / Uzun gömlek/ceket: 1-3 dirhem
- el-Bezz البر / Keten, kumaş: 1-3 dirhem
- el-Kat fe القطيفة / Kadife elbise, kumaş: 5 dirhem
- el-Ham se الخميسة / Nakı lı siyah veya kırmızı renkli elbise: demektir. 30 dirhem
- ed-D b c الديباج / Bir yüzü kabartma ipek kumaş: 4.000-20.000 dirhem

^[32] Hulle,    parçadan oluşan takım elbisedir. Kamis/gömlek,  z r/Pe tamal ve Rid  /üstlük,   al. Bkz: Kal ac , *Mevsû’atu F khi ’Umere ibni’l-Hat-t b*, s. 217

Kişisel veya Ev Eşyaları Cinsinden Olanlar

- ed-Dir' الدرع / Zırh: 4.000-20.000 dirhem
- es-Seyf السيف / Kılıç^[33]
- er-Rumh الرمح / Mızrak: 0,4 dinar
- el-Micenn المجن / Kalkan: 3-10 dirhem
- el-Beydat البيضة / Miğfer: 0,25 (çeyrek) dinar
- el-Hils الحلس / Kilim: 1 dirhem
- el-Kadeh القدح / Kadeh, fincan: 1 dirhem
- el-Kadûm القدوم / Keser veya balta: 1 dirhem
- ez-Zikk الزق / Tulum, deri kap ve kırba: 1 dirhem
- ed-Delv الدلو / Kova: 1 dirhem
- el-Mirât المرأة / Ayna: 60 dirhem
- Metâ'u Beyt متاع بيت / Ev Mefruşatı: 50 dirhem

^[33] Kılıcın dokuz farklı çeşidinden bahsedilmesine rağmen, fiyatı konusunda bir bilgi yoktur. Bkz: Kettânî, *et-Terâtîbu'l-İdâriyye*, c. 1, s. 343-345

Bina, Toprak ve Atölye Cinsinden Olanlar

- el-Bîr البئر /Su kuyusu: 35.000-50.000 dirhem
- ed-Dâr الدار /Ev: 4.000-200.000 dirhem
- es-Sebhet السبخة /Ekinsiz tuzlu arazi 30.000 dirhem
- Ardu'l-Gâbe أرض الغابة /Ormanlık Arazi: 170.000 dirhem
- Hâ'itu Nahl حائط نخل /Hurma bahçesi: 50.000 dirhem
- el-Hadike الحديقة /Meyve Bahçesi: 40.000 dirhem
- el-Bustân البستان /Bahçe^[34]
- el-Kerm الكرم / Üzüm Bağı^[35]
- el-Haşabe الخشب / Ağaç kütüğü/kereste^[36]

[34] Fiyatı bilinmemektedir.

[35] Fiyatı bilinmemektedir.

[36] Fiyatı bilinmemektedir.

SÖZÜN SONU

Sahâbe'nin ilim kalelerinden biri olan Abdullah b. Mes'ûd (r.a) Efendimiz'in (sas) şöyle buyurduğunu bize aktarır: ***"Ancak iki kişiye hased/gıpta edilir. Bunlardan ilki; Allah'ın kendisine verdiği malı hak yolunda harcayan tüccar, diğeri ise Allah'ın kendisine verdiği ilim ve hikmete göre karar veren ve onu başkalarına öğreten alim."***^[1]

Tüccar ve Alim... Biri, el emeği, alın teri, kazandığı malı, Allah yolunda harcayarak, diğeri ise kendisine bahşedilen ilmi yine Allah'ın memnun olacağı şekilde kullanarak gıpta edilecek kametlere erişmişlerdir.

Bu iki zümrenin nimetler yurdu olan Cennet'in kapısında buluşacaklarının müjdesini yine bize Efendimiz (sas) haber verir. Buyururlar ki: ***"Servetini Allah yolunda infak eden tüccarlar ile ilmiyle âmil olan âlimler, Cennet'in kapısında buluşacaklar. Âlimler, cömert zenginlere hitaben: 'Buyurunuz,***

^[1] Buhârî, Zekat, 5; Müslim, Müsâfirîn, 268

öncelik sizin hakkınızdır, evvela siz giriniz. Çünkü, şayet siz servetinizi Allah yolunda infak etmeseydiniz, ilim yuvaları açmasaydınız ve bizlere bu imkanları hazırlamasaydınız, biz ilim sahibi olamaz ve doğru istikameti bulamazdık. İlim yolunda bulunmamıza ve ufkumuzun açılmasına siz vesile oldunuz; biz size borçluyuz. Dolayısıyla Cennet’e ilk girme hakkı size aittir.’ diyecek ve onlara hürmeten bir adım geriye çekilecekler. Fakat, cömert zenginler/tüccarlar: ‘Aslında, biz size borçluyuz; çünkü, eğer siz o engin ilminiz sayesinde bizim gözlerimizi açmasaydınız, bize güzel rehberlik yapmasaydınız, bu konudaki emir ve tavsiyeleri bize söylemeseydiniz ve helal kazancın önemini bize duyurmayıp, Allah için infak etmenin güzelliğini göstermeseydiniz, biz servetimizi böyle hayırlı bir iş uğrunda sarf edemezdik. Siz rehberlik yaptınız ve bizi bir verip bin kazanma çizgisine taşıdınız. Bundan dolayı, dünyada olduğu gibi burada da öncülerimizsiniz; buyurunuz, evvela siz giriniz!’ mukabelesinde bulunacaklar. Bu tatlı muhavereden sonra âlimler öne geçecek ve ard arda Cennet’e dahil olacaklar.”^[2]

Bu güzel tabloda yer almak, her müminin en içten temennisidir. Rabbim hepimize böyle hayırlı bir akıbet nasip eylesin. (Amin)

Elbette yukarıda zikredilen böyle bir mükafata nail olmanın yolu, Allah’ın insana takdir ettiği her türlü rızkı (mal, mülk, evlat, ilim, irfan, sanat, hikmet, vs.) yine O’nun yoluna haralayabilmek, mülkün yegane sahibi olanın memnun olacağı şekilde verilen nimetleri O’na (cc) takdim etmek ile mümkündür.

[2] el-Münzirî, et-Terğîb ve’t-Terhib, c. 1.s. 57, 133-134

Köklerimiz olan Saâdet Asrı, önderimiz ve yolumuzun yegane rehberi Efendimiz (sas) ve O'nun mübarek ellerinde yetişen rıza makamını elde etmiş bir nesil olan Sahabe nesli, hayatın her alanının en ideal halini bize gösterdikleri gibi, tabiatı itibari ile zor bir alan olan ticaret sahasının da en ideal halini bize göstermektedirler. Biz bu çalışmamızda elimizden geldiğince bunu ortaya koymaya çalıştık. Kitabımızın bu son satırlarını bir dua ile nihayete erdirmek arzusundayız. Madem dua ibadetin beyni ve özüdür, madem Rabbimiz duamız nispetinde bize değer verecektir, madem dua kapalı kapıların açılmasının en önemli vesilesidir, madem dua en önemli sermayemiz ve silahımızdır, madem dua rahmetin üzerlerimize yağmasının en mühim sebebidir, biz de sözümüzü dua ile sonlandıralım.

Ey Rabbimiz! Bizleri dünyaya dalıp da ahireti unutanlardan eyleme! Ticaretin heyecanına kapılıp, daha çok kazanma tutkusuna düşüp, Seni anmaktan, namazı hakıyla ikame etmekten, zekatı tastamam vermekten ve bir hak olan ölümü unutup, hiç ölmeyecekmiş gibi hesaplara düşmekten bizleri muhafaza eyle!

Ey Rezzak olan Allah'ım! Sen dilediğine rızkı genişletir, dilediğine ise daraltırsın. Dilediğine vererek imtihan eder, dilediğine ise vermeden, ya da verdiğini alarak imtihan edersin. Allah'ım! Senin Rezzak oluşuna gerçek manada inanıp, teslim olmayı bizlere nasip eyle! Başkalarının elindekine göz dikmekten bizleri koru! Senin bizler hakkındaki takdirine rıza gösterebilmeyi, haddi aşmamayı, tevekkül dairesinde yaşamayı bizlere kolaylaştır.

Ey Rabbimiz! Bizleri helal ve haram sınırlarına riayet edenlerden eyle! Sınırları ihlal edenlerden etme! Şeytan ve dostları haramları bizlere cazip göstererek, ayaklarımızı kaydırmak isteyecekler, Sen onlara karşı bizlerin ayaklarını sabit tut! Takva elbisesini kuşanarak helal daire içerisinde kalabilmeyi, haramlara karşı hassas olabilmeyi, şüpheli şeylerden ise yüz çevirebilmeyi bizlere nasip eyle!

Ey Rabbimiz! Yapacağımız her türlü ticareti Senin kitabında söylediğin, Peygamberi'nin hayatı ile gösterdiği ilkel çerçevesinde yapabilmeyi bizlere nasip eyle! Alırken, satarken, borçlanırken, ortaklık kurarken, her ne yaparsak yapalım; Senin memnun ve razı olacağın bir şekilde yapmayı bizlere kolaylaştır. Hak ve hukuk neyi gerektiriyorsa, menfaatlerimize dokunsa dahi, onlardan ayrılmamayı bizlere nasip eyle!

Ey Rabbimiz! Bizleri; tartıya, ölçüye ve her türlü hakkaniyete riayet edenlerden eyle! Bizleri asla doğruluktan ve güvenilirlikten ayırma! Doğruluk bugünün dünyasında saflık olarak algılansa bile, Sen bizi bir an olsun nefsimizle başbaşa bırakıp ayaklarımızı kaydırma! Bizleri haramların ve günahların aldatıcı cazibesine daldırma! Senin Alemlere Rahmet olarak gönderdiğin Peygamberin ve O'nun yetiştirdiği kutlu nesil olan Sahâbe neslinin cihana bıraktığı o doğruluk çizgisinden bizleri de nasiplendir. Bizleri de bu çağın doğruluk abidelerinden eyle!

Ey Rabbimiz! Umumi bir bela haline gelen faize karşı bizlere yardım eyle! Bizler faize bulaşarak, kıyamet günü

kabirlerimizden şeytan çarpmış kimseler gibi kalkmak istemiyoruz. Allah ve Resulü ile savaşmak ve bereketten mahrum kalmak istemiyoruz. Allah ve Resûlünün lanetine muhatap olmak istemiyoruz. Ne olur Rabbimiz, bu konuda katından bir rahmet ile bizlere yardım et. Bu zor zamanlarda ve zeminlerde, ayaklarımızı kaydırma ve bizleri Şeytan'ın adımlarını izleyenlerden etme!

Ey Rabbimiz! Bizleri çağın sadıklarından ve sıddıklarından eyle! Bizleri sadıklara, sadıkları bizlere dost kıl! Yalnızımızda, yöremizde sadık dostlar bizlere nasip eyle! Sadakatimizi devam ettirebilmek için sadıkların meclislerinden bizleri ayırma! Yalanın çok rahat söylendiği, kazanç için her türlü yolun meşru görüldüğü şu zamanlarda, bizlere Hz. Ebû Bekir gibi, Kur'an'a doğruluğu bir ayet olarak yazılan Ka'b b. Malik ve arkadaşları gibi doğruluk nasip eyle!

Ey Rabbimiz! Bizleri iyilik ve takvanın toplumda yaygınlaşması için yardımlaşan, kötülüğün ve düşmanlığın artmasına engel olan salihlerden eyle! Senin rızanı kazanabilmek için, kullarının sıkıntılarını giderme adına gayret içerisinde olanlardan eyle! Zorlansak da, bazen mağdur olsak da, aynı delikten iki kere ısırılma kaydı ile Senin adın için bizden yardım isteyenleri kapımızdan boş çevirmemeyi bizlere kolaylaştır.

Ey Rabbimiz! Bizleri borçlarını ödeme konusunda titiz davrananlardan eyle! Başkalarının hakkı üzerimizdeyken ruhlarımızı alma! İyilikleri su-i istimal edenlerden, daha fazla kazanayım derken başkalarının hakkına

girenlerden, haksızlık yaparak toplumdaki iyilik damarını kurutanlardan bizleri etme! Senin Peygamber’in borçlunun cenaze namazını kılmak istemeyecek bu konuda muradının ne olduğunu beyan etmiş oluyordu. O murada uygun bir şekilde yaşayabilmeyi bizlere nasip eyle!

Ey Rabbimiz! Bize bahşettiğin bunca nimetin şükrünü edebilmeyi bizlere kolaylaştır. Zekatlarımızı tastamam verdiğimiz gibi, sadaka ve infak konusunda da cömert davranabilmeyi bizlere nasip eyle! Vermenin mutluluğunu bizlere tattır! Bizleri de vermeye doymayanlardan et! Daha fazlasını Senin yoluna verebilmeyi bizlere nasip eyle! Her nimetin şükrü kendi cinsindendir; bize nimet adına ne verdinse, hepsini cinsi ile Senin adına ve Senin namına verebilmeyi bizlere kolaylaştır.

Ey Rabbimiz! Bize takdir ettiğin rızka ulaşmak için, gayretlerimizi ziyadeleştire. Bereket saatleri olan sabahın erken saatlerinde o bereketten nasipdar olanlardan bizleri kıl. Güneşi üzerimize doğdurma, bizleri güneşin üzerine doğanlardan eyle! Bizleri helal daire içerisinde koşanlardan kıl! Asla tembelliğe düşenlerden, miskinliğe kapılanlardan etme! Senin kapından başka hiçbir kapıda bizleri dolaştırma! Senden başkasına bizleri muhtaç etme! Bizleri her daim alan ellerin de-ğil, veren ellerin sahipleri eyle!

Ey Rabbimiz! Ticaretlerimizde kolaylığı esas alanlardan bizleri kıl! Alırken, satarken, tahsil ederken, borç verirken hep kolay olanı tercih etmeyi bize nasip eyle!

Satarken mallarımızın eğer bir ayıp ve kusuru varsa açıkça bunu söyleyip, helal kazancımıza, haram buluşturmamıza imkan verme! Bizlerle ticaret yapanları pişman etme! Bizlerinde pişman olacağımız adamları karşımıza çıkarma! Yapacağımız ticaretlerin dostluklara, kardeşliklere vesile olmasını nasip eyle!

Ey Rabbimiz! Yaptığımız ticaretlerde sebat gösterebilmeyi bizlere nasip eyle! En küçük bir sıkıntı ile karşılaşınca hemen iş değiştirmeyi düşünenlerden etme! Bizleri kısa vadeli hesaplar yapmaktan muhafaza et! Sabırlarımızı arttır ki, zorluklara karşı direnebilelim. Ortaklık kurarak yaptığımız ticaretlerde, bizleri birbirinin dostu kıl ki, üçüncü ortağımız Sen olasın! Bizleri birbirlerine hainlik, haksızlık ve vefasızlık edenlerden etme! Bizleri birbirlerine rızık ve bereket vesilesi eyle!

Ey Rabbimiz! Bizlere Efendimiz'in (sas) gösterdiği, Sahâbe neslinin bize öğrettiği usûl ve üslup ile ticaret yapmayı nasip eyle! Onlar usûlüne uygun ticaret yaparak, hem Senin rızanı, hem de kullarının sevgilerini kazandılar. Nicelerinin yüreklerini İslam'a ticaretleri ile ısındırdılar. Bunu bizlere de nasip eyle! Şu zor zamanlarda, kimselerin model olarak; "İşte Müslüman Tüccar" diyerek gösterecekleri insanların az olduğu günlerde bizleri temsiliyet adına takdir edilecek kametlerin sahipleri eyle! Aynen onlar gibi ticaretlerimizi, başkalarının hidayet vesilesi eyle!

Ey Rabbimiz! Senin Peygamberin “**Dürüst ve güvenilir tüccar, peygamberler, siddîklar ve şehitlerle (Cennet’te) beraberdir.**” müjdesini bizlere verdi. Biz o en güzel dosta dost olmak, İslam’ın aziz siddîk ve şehitleri ile Cennet’te beraber olmak istiyoruz, bunu bizlere nasip eyle! Bize bu ödülü kazandıracak salih ameller işlemeyi, işin neticesinde memnun ve razı olacağımız bir akibete muhatap olmayı kolaylaştır. Yaptığımız ticaretleri, bizlerin Selâm yurduna kavuşmasını sağlayacak *Buraklar* kıl. Bizleri eşyaya mahkum olup, onu sırtında taşıyanlardan değil, eşyaya hakim olup, onunla Cennet’e uzananlardan et. (amin, amin, amin...)

KAYNAKÇA

- AHMED B. HANBEL, *el-Müsned*, el-Mektebetü'l İslamiyye, Beyrut, Lübnan, 1413/1993.
- el-ÂLÛSÎ, Ebül-Fadl Şihâbüddin Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve Sebi'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, Beyrut, Lübnan, 1404/1985,
- AZİZOVA, Elnure, *Hız Peygamber Dönemi'nde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, İsam Yayınları, İstanbul, 2011.
- el-BELÂZURÎ, Ebû'l-Abbâs, Ahmed b. Yahya, *Fütûhu'l-Büldân*, Terc: Mustafa Fayda, Siyer Yayınları, İstanbul, 2013.
- el-BELÂZURÎ, Ebû'l-Abbâs, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensâbü'l-Eşraf*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, Tarihsiz.
- BEYHAKÎ, Ebû Bekir; Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *Delâilü'n-Nübüvve*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1410/1987.
- BEYHAKÎ, Ebû Bekir; Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *el-Medhal ilâ Kitabi's-Sünen*, Tahk: Muhammed Ziyâür-rahman el-A'zamî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1410/1987.
- el-BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail Ebû Abdullah, *Sahih el-Buhârî*, Beytül-Efkârü ed-Devliyye li'n-Neşr, Riyad, Suudi Arabistan, 1419/1998.
- el-BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail Ebû Abdullah, *Sahih el-Buhârî*, Mektebetü et-Tevfikîyye, Kahire, Mısır, Tarihsiz.
- ÇAĞATAY, Neşet; *İslam Dönemine dek Arap Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1989.
- ÇAĞATAY, Neşet; *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.
- ed-DÂRİMÎ, Ebû Muhammed, Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl, *Sünenü'd-Dârimî*, Dâru İbn Hazın , Beyrut, Lübnan, 1420/2000.
- ed-DİMAŞKÎ, Muhammed bin Salih, *Subulu'l-Huda ver-Reşad fi Siret-i Hayri'l-İbad*, Terc: Yusuf Özbek, Ocak Yayınları, İstanbul, 1424/2004.

- EBIED, R.Y; *Les Arabes ont-ils inventé l'Université?* in Le Monde de l'E-
ducation, No:20 (september 1976),
- EBÛ DÂVUD, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistanî, *es-Sü-
nen Ebî Dâvud*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, 1414/1994.
- EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliya ve
Tabakâtü'l-Asfiyâ*, Dârü'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut, Lübnan,
1405/ 1986.
- EBÛ UBEYD, Kasım b. Sellâm, *el-Emvâl*, Alamü'l-Kütüb, Beyrut,
Lübnan, 1395/1975.
- EBÛ YÛSUF, Ya'kub b. İbrâhîm, *Kitâbü'l-Harâc*, Dârü's- Şürûk, Bey-
rut, Lübnan, 1404/1985.
- EZRAKÎ, Ebü'l-Velid Muhammed b. Abdullah, *Ahbaru Mekke ve ma
cae fiha mine'l-Asar*, Tahkik: Rüşdi Salih Melhas, Mektebe-
tü's-Sekafe , Mekke, Suudi Arabistan, 1423/2002.
- FÂKİHÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. el-Abbas, *Ahbâru
Mekke fi Kadimü'd-Dehr ve Hadisihi*, Mektebetü'l-Esedi, Mek-
ke, Suudi Arabistan, 1424/2003.
- FÎRÛZÂBÂDÎ, Ebü't-Tâhir, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b.
Muhammed, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, Müessesetü'r-Risale, Bey-
rut, Lübnan, 1406/1986.
- el-GAZZÂLÎ, Ebû Hâmid, Huccetü'l-İslâm Muhammed b. Mu-
hammed, *İhya'u Ulumi'd-Dîn*, el-Matbaatü'l-Halebî, Kahire,
Mısır, 1417/1997.
- GÜLER, Mehmet Nuri; "*İslâm Devleti'nin İlk Başkenti Medine'de Tedâ-
vül Eden Mal ve Hizmetler ile Geçim Düzenleri*", Uluslararası Şe-
hir ve Medeniyet Sempozyumu, 9-11 Ekim 2009, Ankara
2011.
- GÜLER, Mehmet Nuri; "*Kur'ân ile Başlayan Ekonomik Süreçte Câhiliye
Kureyş Kapitalizmi'nden İslâm Kureyş Küreselleşmesi'ne*", İslâm
Ülkeleri Tarih ve Coğrafya Etütleri, Yıl: 2 Yaz 2010 Özel
Sayısı, Temmuz 2010.
- HÂKİM, Muhammed b. Abdullah en-Nisabûri, *el-Müstedrek
alês-Sahihayn*, Dârü'l-Kütübî'l İlmiyye, Beyrut, Lübnan,
1411/1991.
- HALEBÎ, Allame Ebî el-Fezâ Nureddin Ali b. İbrahim b. Ahmed,
İnsânü'l-Uyûn fi Sireti'l-Emin el-Me'mûn, Dârü'l-Kütübü'l-İl-

- miyye, Beyrut, Lübnan, 1428/2008.
- el-HALLÂL, Ebû Bekr, Ahmed b. Muhammed, *el-Hassasü ala't-Ticare ve's-Sinaa ve'l-Amel ve'l-İnkâr ala men Yeddai't-Tevekkül fi Terki'l-Amel ve'l-Hücce Aleyhim fi Zalıke, Mektebü'l-Matbua-ti'l-İslamiyye*, Beyrut, Lübnan, 1415/1995.
- el-HAMEVÎ, Ebû Abdullah Şihabüddin Yakut b. Abdullah, *Mu'cemü'l-Büldân, Dâru Sadır*, Beyrut, Lübnan, 1376/1957.
- HAMİDULLAH, Muhammed; “*Asr-ı Saâdet Öncesi Medine’de Sos-yo-Ekonomik Hayat*”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet’te İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2006.
- HAMİDULLAH, Muhammed; “*el-İlâf veya İslâm’dan Önce Mekke’nin İktisadi-Diplomatik Münasebetleri*”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1961.
- HAMİDULLAH, Muhammed; *İslâm Peygamberi*, (c.1-2) Terc: Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993. Terc: Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2009.
- el-HANEFÎ, Abdullah b. Muhammed el-Gazi, el-Mekki, *İfade-tü'l-Enâm bi-zikri Ahbari Beledillahi'l-Haram mea Ta’likihi el-mü-semma bi-İtmami'l-Kelâm*, el-Müessesetü'l-Düheys, Mekke, Suudi Arabistan, 1430/2009.
- HEYSEMÎ, Nûriddin Ali b. Ebî Bekr, *el-Mecmâu’z-Zevâid ve Menbau’l-Fevâid, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye*, Beyrut, Lübnan, 1408/1988.
- el-HİMYERÎ, Ebû Abdullah, Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. Abdülmün’im, es-Sanhâci, *er-Ravdu’l-Mu’târ fi Ahbâri’l-Aktâr*, Müessesetü Nasır li’s-Sekâfe, Kahire, Mısır, 1399/1980.
- HİTTÎ, Philip K, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Terc: Salih Tuğ, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- HUBEYŞÎ, Ebû Abdullah, Muhammed b. Abdirrahman b. Ömer, *el-Bereke fi fazlîs-sa’yi ve’l-hareke*, Alamü’l-Kütüb, Beyrut, Lübnan, 1406/1986.
- İBN ABDİLBERR, Ebu Ömer, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed el-Kurtubi en-Nemerî, *el-İstıab fi Ma’rifeti’l-Ashâb*, Dâ-rü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1415/1995.

- İBN EBÛ’D-DÛNYÂ, Ebû Bekr, Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd, *İslâhü’l-Mâl*, Dârü’l-Vefa, Beyrut, Lübnan, 1410/1990.
- İBN ESİR, İzzuddin Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed, el-Cezerî, *el-Kamil fî’t-Tarih*, Matbaatü’l-Muniriyye, Kahire, Mısır, 1414/1994.
- İBN ESİR, İzzuddin Ebû’l-Hasen, Ali b. Muhammed, el-Cezerî, *Usdül-Ğabe fî Ma’rifetis-Sahâbe*, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1424/2003.
- İBN FÂRİS, Ahmed b. Fâris b. Zekerriyya, *Mu’cemü’l-Mekâyisü fî’l-lüğâ*, Dârü’l-Fikr, Beyrut, Lübnan, 1415/1994.
- İBN HABİB, Ebû Cafer, Muhammed, *el-Muhabbar*, Dârü’l-İfâk el-Lebidiyye, Beyrut, Lübnan, Tarihsiz.
- İBN HABİB, Ebû Cafer, Muhammed, *Kitabü’l-Münemmak fî Ahbâri Kureys*, Alemü’l-Kutub, Beyrut, Lübnan, 1405/1985.
- İBN HACER, el-Askalanî, Şihabüddin Ebû’l-Fadl Ahmed b. Ali, *Bulûğul-Merâm min Edilletil-Ahkâm*, Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut, Lübnan, 1425/2004.
- İBN HACER, el-Askalanî, Şihabüddin Ebû’l-Fadl Ahmed b. Ali, *el-İsabe fî Temyizis-Sahâbe*, Dârü’l-Ma’rife, Beyrut, Lübnan, 1425/2004.
- İBN HAZM, Ebû Muhammed, Ali b. Ahmed b. Said b. Hazın el-Endülüsi, el-Kurtubi, *Cevâmiu’s-Sire*, Terc: M. Salih Arı, Çıra Yayınları, İstanbul, 2004.
- İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Abdulmelik, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, Mektebetü’s-Safa, Kahire, Mısır, 1422/2001.
- İBN İSHAK, Muhammed b. İshak b. Yesâr, *Siretü İbn İshak*, Tahk: Muhammed Hamidullah, Ma’hadü’d-Dirâse, tarihsiz.
- İBN KESİR, Ebû’l-Fida İmaduddin, İsmail b. Ömer, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, Dârü’l-Kütübi’l-Maarif, Beyrut, Lübnan, 1406/1987.
- İBN KESİR, Ebû’l-Fida İmaduddin, İsmail b. Ömer, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1428/2007.

- İBN KUDÂME, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîli el-Makdisî, *er-Rikkâ ve'l-Bükâ*, Nşr: Mes'ad Abdülhamid Muhammed es-Sa'denî, Beyrut, Lübnan, 1414/1994.
- İBN MACE, Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *es-Sünen*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1421/2001.
- İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazil Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî, *Muhtasarü Târihi Dimeşk*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1424/2003.
- İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl, Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî, *Lisanü'l-Arab*, Dârü'l-Maarif, Kahire, Mısır, 1418/1998.
- İBN SA'D, Muhammed, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebir*, Tahk: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancı, Kahire, Mısır, 1421/2001.
- İBN SA'D, Muhammed, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Dâru Sadır, Beyrut, Lübnan 1414/ 1994.
- İBN ZÜBEYR, Reşid, *ez-Zehâ'ir ve't-Tuhaf*, Tahkik: Muhammed Hamidullah, Vezaretü'l-İ'lam, Kuveyt, 1403/1984.
- İBNÜ'L-UHUVVE, Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, el-Kureşî, *Mealimu'l-Kurbe fi Ahkami'l-Hisbe*, Nşr: Muhammed Mahmud Şaban-Siddik Ahmed İsa el-Mutiî, Kahire, Mısır, 1396/1976.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebü'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali, *el-Muntazam fi Târihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1412/1992.
- el-İSFEHÂNÎ, İsmail b. Muhammed ibni'l-Fazl et-Teymî, *Delâilü'n-Nübüvve*, Dâru Taybe, Riyad, Suudi Arabistan, 1409/1986.
- el-İSFEHÂNÎ, Rağib, *Müfredat Elfâzi'l-Kur'an*, Dârü'l-Kalem, Dimaşk/Şam, Suriye, 1423/2002.
- KAHF, Munzur; *el-Es'ârü'n-Nisbiyye fi'l-Medinetu'l-Munevvere fi'l-Ahdeyni'n-Nebevi ve'r-Râşidi*, Mecelletu Buhûsi'l-İktisâdi'l-İslâmî, el-Mucelledu'l-Evvel, el-'Adedu 'l-Evvel, 1411 /1991.

KAL'ACÎ, Muhammed Ravvâs, *Mevsû'atu Fıkhi Umere ibni'l-Hat-tâb, et-Tab'atu's-Sâniye*, Mektebetu'l-Fellâh, Kuveyt, 1404/1985.

KALLEK, Cengiz, *Asr-ı Saâdet'te Yönetim-Piyasa İlişkisi*, İz Yayıncılık, İstanbul, Tarihsiz.

KANDEHLEVÎ, Muhammed Yusuf; *Hayatüs-Sahâbe*, Tahkik: Mahmud Arnaut, Riyad Abdülhamid Murad, Dâru Sadır, Beyrut, Lübnan, 1424/2003.

KAZVİNÎ, Ebû Yahyai Zekeriyya b. Muhammed b. Mahmud, *Asarü'l-Bilad ve Ahbarü'l-İbad*, Dâru Sadır, Beyrut, Lübnan, 1418/1998.

KETTÂNÎ, Muhammed Abdülhay, *et-Terâtibu'l-İldâriyye*, Terc: Ahmet Özel, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.

KOCAER, Abdullah Feyzi, *Muhtasarı Tecrid-i Sarîh*, Hüner Yayınları, Konya, 2004.

KURTUBÎ, Ebû Abdullah, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Terc: M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları, İstanbul, 1997.

el-KÜRDÎ, Necmuddin, *Şer'i Ölçü Birimleri ve Fıkhi Hükümleri*, Terc: İbrahim Tüfekçi, Buruc Yayınları, İstanbul, 1990.

MAKRİZÎ, Ebü'l-Abbas Takiyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir, *Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye*, Beyrut, Lübnan, 1419/1999.

MALİK B. ENES, Ebû Abdullah, *el-Muvatta*, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Kahire, Mısır, 1414/1993.

el-MÂVERDÎ, Ebü'l-Hasan, Ali b. Muhammed b. Habib, *el-Ahkâmus-Sultâniyye ve'l-Vilâyetü'd-Diniyye*, Tahkik: Ahmed Cad, Dârü'l-Hadis, Kahire, Mısır, 1426/2006.

MUHİBBUDDİN, Ebü'l-Abbas, Ahmed b. Abdillan b. Muhammed, et-Taberi, el-Mekki, *er-Riyâdu'n-Nadira fi Menâkıbi'l-Aşere*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1417/1996.

el-MÜBÂREKFÜRÎ, Muhammed b. Abdurrahmân b. Abdurrahîm Ebu'l-Alâ, *Tuhfetü'l-Ahvezi bi Şerhi Câmiit-Tirmizi*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1427/2006.

- MÜNÂVÎ, Muhammed Abdurraûf, *Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Câmî'is-Sağir min Ehâdisi'l-Beşir'in-Nezir*, Nşr: Mâcid el-Hamevî, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, Kahire, Mısır, 1356/1937.
- MÜSLİM, b. Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisabûrî, *Sahih-u Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1414/1993.
- en-NESAÎ, Ahmed b. Şuayb Ebu Abdurrahman, *Sünenü en-Nesai*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, Lübnan, 1422/2001.
- ÖZEL, Mustafa; "İslamî Ekonomi'nin İncelikleri", Anlayış, Aylık Siyaset, Ekonomi, Toplum Dergisi, Sayı 74, İstanbul, Temmuz 2009.
- es-SEMHÜDÎ, Ebû'l-Hasen, Nûrüddin Ali b. Abdillâh b. Ahmed b. Ali el-Hasenî, *Vefâü'l-Vefa bi Ahbâri Dâri'l-Mustafa*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1427/2006.
- SİBÂÎ, Ahmed; *Tarihu Mekke, Dirâsât fîs-Siyâse ve'l-İlim ve'l-İctimâ ve'l-Umran*, Dâr İmam ed-Da'va, Riyad, Suudi Arabistan, 1424/ 2003.
- es-SÜYÛTÎ, Celâluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, *ed-Dürrü'l-Menşur fî't-Tefsir Bi'l-Me'sûr*, Tahk: Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türki, Merkezi'l-Buhûs ve Dirâsati'l-Arabiyye, Kahire, Mısır, 1424/2003.
- eş-ŞEYBÂNÎ, Ebû Abdullâh Muhammed b. Hasan b. Ferkad el-Hanefî, *Kitâbü'l-Kesb*, Banku'l-Kuveyt es-Sinai, Kuveyt, 1426/2004.
- et-TABERÂNÎ, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mücemül-Kebîr*, Dâru İhya-i Turasi'l-Arabî, Beyrut, Lübnan, 1413/1993.
- et-TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Camîu'l-Beyan an Tenvili Ayi'l-Kur'an*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, 1415/1995.
- et-TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarih'ul-Ümem ve'l-Mülûk*, Dârü'l-Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1422/2001.
- et-TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa, Ebû İsa, *el-Camîus Sahih Sünenü't-Tirmizi*, Dârü'l İhya Et-Turasi'l Arabî, Beyrut, Lübnan, 1414/1994.

- TÛRKİYE DİYANET VAKFI, *İslam Ansiklopedisi*, (c. 1-43), Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988-2013.
- VÂHİDÎ, Ebî'l-Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Dârü'l-Fıkr, Beyrut, Lübnan, 1421/2001.
- el-VÂKİDÎ, Ebû Abdullah, Muhammed b. Ömer, *Kitabü'l-Meğâzi*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1424/2004.
- WATT, W. Montgomery; *Hız Muhammed Mekke'de*, Terc: Rami Ayas, Azmi Yüksel, Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986.
- YILDIRIM, Muhammed Emin, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkâm*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2010.
- YILDIRIM, Muhammed Emin, *Risalet Davası'nın Annesi Hz. Hatice*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2012.
- YILDIRIM, Muhammed Emin, *Sahâbeyi Nasıl Anlamalıyız?*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2013.
- YILDIRIM, Muhammed Emin, *Şehidü'l-Hayy/Yaşayan Şehit Talha b. Ubeydullah*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2013.
- YILDIRIM, Muhammed Emin; *Hazreti Peygamber'in (sas) Albümü*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2010.
- ez-ZEBİDÎ, Zeynü'd-Din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latif, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Terc: Ahmet Naim, Kamil Miras, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İstanbul, 1966.
- ez-ZEHEBÎ, Ebû Abdullah, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyer Alâmi'n-Nübelâ*, Dârü'l-Hadis, Kahire, Mısır, 1427/2006.
- ez-ZEHEBÎ, Ebû Abdullah, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tarihü'l-İslam*, Dârü'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, Lübnan, 1427/2006.
- ez-ZEHEBÎ, Ebû Abdullah, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tecrid-u Esmâ's-Sahâbe*, Dârü'l-Beyan, Kahire, Mısır, 1406/1987.
- ez-ZERNÜCÎ, Burhanüddin, *Ta'limu'l Mute'allim*, Terc: Talha Alp, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2012.
- <http://www.sorularlailamiyet.com/article/5290/ilk-universite.html>

DİZİN

A

- abanoz 187
 Abbas b. Abdülmuttalib 28, 109, 114, 115, 191
 Abdoğulları 110, 111
 Abdullah b. Abbas 130, 156, 157
 Abdullah b. Abdülmuttalib 8, 11, 33, 50, 73, 84, 87, 109, 113, 123, 137, 140, 150, 156, 157, 158, 159, 160, 163, 170, 174, 175, 191, 195, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220
 Abdullah b. Cüd'ân 77, 150, 191
 Abdullah b. Ebî Hamsâ 77
 Abdullah b. Ebî Rebia 109, 174
 Abdullah b. Mes'ûd 136, 137, 157, 205
 Abdullah b. Ömer 50, 87, 156, 157, 166, 195
 Abdullah b. Revaha 170
 Abdullah b. Said 58
 Abdurrahman b. Avf 8, 33, 73, 109, 111, 113, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 171, 172
 Abdüddar 31
 Abdüddaroğulları 114
 Abdüleşheloğulları 114
 Abdülmuttalib 28, 31, 74, 114, 115
 Abdüluzza 31, 111
 Abdümenaf 31, 32
 Abdüşems 32, 88, 113
 Abdüşemsoğulları 109, 110, 111, 114
 Absoğulları 112
 Acve 201
 Adel 184
 Âdem (a.s) 27, 68
 Aden 185
 Adiyb. Hâtım et-Tâi 112
 Adıyoğulları 110, 113
 Affan b. Ebî'l-Âs, 33, 121
 Afif el-Kindi 109
 ahid 32
 Ahmed b. Hanbel 18, 35, 64, 70, 74, 77, 86, 91, 101, 124, 141, 151, 154, 158, 159, 162
 Aişe (r.anha) 44, 81, 82, 85, 86, 92, 102, 143, 144, 156, 157
 akik 187
 Akil b. Ebî Talib 91
 alış-veriş 20, 176, 182
 Alib. Cafer 18
 Ali b. Ebî Talib 2, 111
 altın 17, 19, 39, 119, 127, 135, 140, 187, 193, 195, 196, 197
 amelelik 18
 Âmine 74
 Amir b. Führeye 118
 Âmirb. Küreyz 111, 114
 Ammar b. Yasir 114, 151
 Amr b. Abdümenaf 31
 Amr b. Âs 28, 109, 111
 Amr b. Lüey 111
 Amr b. Sa'lebe 169
 Anâk 200
 Ansoğulları 114
 Arab-ı Arib 36
 Arabistan 109, 187, 213, 214, 215, 217, 219
 Arap 37, 38, 92, 120, 184, 185, 189, 190, 192, 213
 arazi 93, 204
 ard 183, 206
 Ardu'l-Gâbe 204
 arkeolojik 28
 arpa 93, 113, 201
 arsa 42
 Âs b. Vâil 76, 77
 Ashâb-ı Uhdud 151

Asr-ı Saâdet 7, 8, 12, 13, 25, 108, 149,
158, 176, 177, 215, 218
astronomik 56
Aşere-i Mübeşşere 47
Avfb. Mâlik 71, 111
Avn b. Abdullah 61
Avrupa 28, 57
Avzallah 88
Ayna 203

B

Baharat 109
Bahira 75, 84
Bahreyn 110, 111, 187
Ba'ir 198
Bakiye 183
Bakiyü'z-Zübeyr 41
Bakûm en-Neccar 115
bal 191
balta 196, 203
Batnü'l-Ard 27
Bedene 198
bedevi 52
Bedir 46, 92, 145, 171, 174, 191
Behme 200
Beni Ümeyye 121, 122
Benû Kaynuka 39
Benû Kurayza 39
Benû Nadir 38, 39, 93
Benû Saide 42
berat 32
bereket 27, 146, 158, 211
beşer 67, 163
Bey' 182
Beytulmakdis 189
Beyza bint Abdülmuttalib 121
bezzar 68
biat 61, 71, 72
Bidâ'e 183
Bilal-i Habeşi 85, 118

Bîr 201, 204
Bir-u Hâ 166
Bizans 32, 33, 126, 187
boğa 199
Bolonya 57
boncuk 197
borç 39, 77, 98, 101, 159, 160, 161,
162, 163, 173, 175, 183, 191, 210
Buâs 36
buğday 60, 113, 187, 191, 197, 201
Busra 29, 75, 83, 110, 111, 131, 132
Bürde 202

C

Cabir b. Abdullah 8, 101, 113, 156,
157, 158, 159, 160, 163
Cahiliye 7, 12, 25, 30, 87, 88, 89, 122,
138, 184, 185, 190, 192, 193, 213,
214
cari 49
cariye 73
Cebel b. Kuşeyr 37
Cebrail 68, 153
ceket 202
Cemel 88, 135, 198
cenaze 161, 162, 210
Cerir b. Abdullah 61, 62
Ceyşü'l-Osman 127
Ceyşü'l-Usra 127
Ceza' 199, 200
cihad 17, 47, 70, 91, 93, 116, 126
cirmilik 184
cizye 92
cömert 77, 205, 206, 210
Cumahoğulları 110
Cürhümi 28
Cüzam 112
çarşı 12, 22, 40, 41, 42, 43, 47, 48, 52,
58, 59, 62, 64, 183
Çin 29, 187
çoban 7, 72, 73

D

Da'n 200
 Dâr 204, 219
 Dâroğulları 114
 Darûs-Selâm 133
 Dârû'l-Erkâm 11, 44, 107
 Darû'n-Nedve 117
 Dâvud (a.s) 68
 demirci 68
 depozit 184
 deri 36, 39, 109, 110, 187, 203
 deve 10, 29, 59, 70, 73, 80, 120, 126,
 127, 128, 129, 142, 183, 192, 193,
 195, 196, 199, 201
 Devsoğulları 112
 Dımaşk 187, 217
 dinar 19, 119, 120, 127, 128, 141, 142,
 144, 145, 161, 172, 192, 195, 196,
 197, 198, 199, 200, 202, 203
 diplomatik 187
 Dir' 203
 dirhem 19, 71, 117, 120, 121, 124,
 128, 135, 140, 145, 171, 191, 195,
 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202,
 203, 204
 dokuma 187
 domuz 63

E

Ebû Abdullah el-Cedeli 82
 Ebû Bekir (ra) 7, 42, 77, 93, 109, 113,
 116, 117, 118, 119, 120, 122, 127,
 129, 133, 137, 143, 150, 152, 155,
 189, 191, 209, 213
 Ebû Cehil 174
 Ebû'd-Derda b. Kays 114
 Ebû Eyyüb el-Ensârî 44, 113
 Ebû Fûkeyhe 118
 Ebû Hanife 15, 18
 Ebû Hureyre 102, 116, 148, 156, 157,

163, 167
 Ebû Katade b. Rib'i 112, 161, 162
 Ebû Kuhafe 118
 Ebû Leheb 91, 122
 Ebû Nuaym 127, 144, 151, 152, 154,
 173
 Ebû Râfi es-Sâiğ 115
 Ebû Sa'lebe el-Huşenî 112
 Ebû Seyf 115
 Ebû Seyyare el-Mutai 112
 Ebu's-Sâib 87, 88
 Ebû Süfyan b. Harb, 33, 109, 121, 122,
 191
 Ebû Şemr b. Hucr 170
 Ebû Tâlha 8, 112, 165, 166, 167, 168
 Ebû Talib 74, 75, 79, 80
 Ebû Zer el-Ğifari 114
 Ebû Zübab el-Mezhici 112
 Ebû Züeyb b. Halid 112
 Ebvâ 74
 ecel 183
 edâ' 183
 Ehâbiş 184
 Ekile 200
 elbise 109, 110, 196, 202
 Elzâm 117
 emek 7, 13, 79, 150, 158
 emniyet 79, 187, 188
 emtia 183
 Emvâlü'l-Muhaccere 190
 en'âm 183
 Endonezya 187
 Endülüs 57
 Enes b. Mâlik 45, 71, 113, 120, 143,
 156, 157
 Enmâroğulları 110
 Ensâr 38, 45, 71, 92, 111, 113, 115,
 119, 139, 140, 165, 170
 er-Remyü bi'l-hasât 52
 Erva bint Küreyz 121

Esedoğulları 110, 111, 113
 Eslemoğulları 111, 112
 Esmâ bint Muharribe 109, 174
 Esmâ bint Ümeys 111
 esvâk 183
 Eşça 111
 etek 201
 Evs 36, 46, 113, 114
 Evse 88
 Eyyüb (a.s) 44, 69
 Ezd 36
 Ezrak b. Ukbe 115

F

fahiş fiyat 59
 Fahl 200
 faiz 20, 49, 97, 101, 163, 173, 183
 fakir 44, 71, 73, 144
 fâl okları 190
 Fâria bint Ebî Salt 112
 Fars 29
 Fas 57
 Fâtma bint el-Esved 88
 Fedek 93
 Feres 199
 Fey 92
 Feyrûzed-Deylemi 64
 Fez 57
 fidda 183
 Fırat 32, 149
 fildişi 187
 Filistin 28, 32, 33, 114, 192, 193
 fincan 203

G

Gatafân 184
 Gaylan b. Seleme 109
 gayri menkul 183
 gıda 109, 110, 111
 gıpta 136, 205

gömlek 202
 gümrük 184
 gümüş 17, 19, 135, 142, 183, 195, 196
 güzergah 187, 189
 ğanimet 184
 Ğazze 33, 185
 Ğifaroğulları 114

H

el-Halil 28
 Habbabb. Eret 114, 115
 Habelü'l-hable 52
 Habeşistan 29, 32, 33, 109, 114, 123,
 187, 194, 196
 Haccâc b. llât 115
 Hacer 28, 46, 63, 87, 117, 132, 140,
 144, 145, 158, 170, 171, 172, 174,
 175, 193
 hadari 52
 Hadic b. Râfi 113
 hafâra 184
 Hâ'itu Nahl 204
 Hâkim b. Hizam 110
 Halid b. Abdüluzza 111
 Halid b. Esid 111
 Halid b. Said 110
 hamallık 139, 196
 Hamâme 118
 Hamza b. Abdülmuttalib 112
 Hanifeoğulları 114
 haraç 92
 harcama 136, 184
 Harem 28, 84, 185
 Hâris b. Abdimenât 184
 Hâris b. Ebû Şemr 193
 Harisoğulları 113, 114
 hars 183
 Has'amoğulları 111
 hasat 163
 hased 205

Hassan es-Sâîğ 115
 Hastane 56, 57
 Haşabe 204
 Haşim 31, 32, 33
 Hâşim b. Abdümenaf 31, 185
 Haşimoğulları 109, 110, 111, 112
 Havva 27
 Hayyân es-Sâîğ 115
 Hâzim b. Hâram 112
 hazine 94
 Hazrec 36, 46, 110, 113, 114, 115
 Hecer 111
 Henakiye 110
 Herime 200
 Hevâzin 184
 Hilfû'l-Fudûl 76, 150
 hırka 196
 Hicâz 29, 110, 111, 112, 113, 188
 hicret 12, 35, 36, 87, 90, 91, 117, 118,
 123, 133, 138, 151, 152, 154, 170,
 194
 Hilâl b. Sa'd 112
 Hümâs b. Amr 112
 Hindistan 29, 187
 Hira 11, 131
 Hire 110
 Hisbe 7, 12, 56, 57, 58, 217
 hizmet 37, 124, 130, 183
 hububat 28, 52, 187, 192, 195
 Hububat
 Hûd (a.s) 67, 69, 97, 183
 Huneyn 40, 134, 191
 hurma 28, 39, 53, 92, 93, 113, 140,
 195, 196, 198
 Hurma 201, 204
 Huzâa 184
 Hüseyin 112
 Hüveylid 79, 80, 110
 Hüzeyloğulları 112
 Hatice (ranha) 4, 11, 13, 79, 80, 84,

85, 86, 91, 110, 220

I

Irak 33, 109, 110, 149, 194
 ırk 37, 38
 İtriyat 109, 110
 ibl 183, 198
 İbn Abdilberr 58, 108, 142, 167
 İbn Galib 193
 İbn Hacer 46, 63, 87, 88, 89, 108, 117,
 132, 140, 144, 145, 158, 170, 171,
 172, 174, 175, 193
 İbn Hişam 83, 84, 118, 194
 İbn Huyeyn 40
 İbn İshak 83, 216
 İbn Sa'd 45, 61, 73, 74, 77, 78, 79, 80,
 81, 82, 83, 84, 88, 108, 119, 120,
 135, 143, 144, 145, 153, 170, 171,
 191
 İbrahim (a.s) 18, 27, 28, 68, 93, 214,
 218
 İbrahim b. Edhem 18
 İbrahim Canan 56
 içki 64, 122
 İdris (a.s) 68
 ihtikâr 49
 ilâf 32, 183, 185
 İlkâü'l-hacer 52
 imal 183
 inci 187
 İncil 132, 147
 infak 22, 85, 93, 99, 122, 126, 127,
 128, 130, 135, 142, 144, 145, 165,
 166, 167, 168, 205, 206, 210
 ipek 187, 196, 202
 İsa (a.s) 68, 217, 219
 İsfahan 175
 İslâm Çarşısı 58
 İsmail (a.s) 6, 28, 213, 216, 217
 isrâf 184

istihbarat 47
 istişare 41, 47, 120
 iş 11, 13, 16, 22, 39, 42, 44, 46, 62, 68,
 79, 124, 129, 130, 138, 140, 141,
 155, 162, 175, 206, 211
 İtalya 57
 i'tifâd 185

K

Ka'b b. Eşref 37, 41
 Kâbe 27, 28, 32, 85, 190
 kabile 36, 39, 186, 192, 193
 Kadeh 203
 kadife 196, 202
 kalite 60, 61
 kalite kontrolü 61
 Kalkan 203
 Karmh 201
 kandil 19
 Kantar 183
 kaplan postu 187
 kâr 52, 54, 79, 84, 119, 167, 182, 183
 kayıt 76, 97, 157, 175
 Kayletül-Enmâriyye 110, 176
 Kaynukaoğulları 92
 Kays b. Ebi Garaze 22
 Kays b. Mahreme 114
 Kayser 32
 kazanç 16, 17, 49, 70, 98, 119, 157,
 158, 184, 186, 209
 Kebş 200
 keçi 10, 70, 183, 198, 199, 200
 Kelb Kabilesi 109
 kereste 187, 204
 Kerime 172
 Kerm 204
 kervan 33, 79, 80, 84, 128, 133, 143,
 185, 191
 kervanlar 33, 79, 80, 84, 128, 133,
 143, 185, 188, 191

keser 71, 193, 196, 203
 Keten 202
 Ketibe 93
 Kettani 58
 Keysân 63, 64
 Keyvuran Üniversitesi 57
 kılavuz 192
 kılıç 170, 197, 203
 kırba 93, 195, 203
 Kilâb 114
 Kilim 203
 Kindeoğulları 109
 kira 42
 Kirâm el-Cezzar 111
 koç 200
 kolye 197
 kova 203
 koyun 10, 70, 74, 75, 141, 183, 195,
 196, 198, 199, 200
 köle 29, 73, 118, 144, 150, 153, 195
 Kuba 43, 152, 153
 Kubeysa el-Mahzûmi 114
 Kumaş 53, 109, 110, 111, 187, 202
 Kureyş 29, 31, 32, 75, 76, 109, 110,
 111, 112, 113, 114, 117, 183, 184,
 185, 186, 187, 188, 189, 192, 214,
 216
 Kurtuba 57
 kuruş 81
 Kusay b. Kilab 31
 kuzu 200
 Külfeoğulları 112

L

Lat 82, 152
 Lebibe 118
 Leysoğulları 112
 Lubûn 199
 Lut (a.s) 123
 Lübeyne 118

M

- maaş 90, 120
 Mahâd 198
 Mahreme b. Nevfel 110
 Mahreme el-Abdî 110
 Mahzûmoğulları 109, 111, 114
 mal 19, 20, 22, 29, 31, 49, 50, 54, 59,
 60, 61, 62, 63, 77, 81, 91, 92, 124,
 128, 135, 138, 141, 144, 145, 153,
 157, 161, 167, 170, 182, 183, 184,
 191, 192, 206
 Malik b. Dayf 37
 marangoz 68
 Mecenne 189
 Medain 110
 Medine 7, 8, 12, 13, 16, 29, 33, 35, 36,
 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45,
 46, 47, 48, 49, 58, 59, 60, 62, 64,
 87, 90, 91, 92, 93, 95, 107, 110,
 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118,
 119, 120, 123, 124, 128, 129, 133,
 134, 135, 138, 140, 143, 155, 158,
 166, 167, 168, 170, 171, 174, 175,
 188, 189, 192, 193, 194, 196, 215
 Medine Vesikası 45, 46
 Mehrûz 93
 Mekke 7, 8, 11, 12, 13, 27, 28, 29, 31,
 32, 33, 35, 36, 44, 45, 48, 58, 62,
 74, 75, 76, 79, 82, 84, 85, 87, 88,
 90, 91, 94, 95, 107, 109, 110, 112,
 117, 118, 121, 122, 123, 132, 133,
 138, 140, 150, 151, 153, 170, 174,
 185, 186, 188, 189, 190, 191, 192,
 193, 194, 214, 215, 219, 220
 Mekke Çarşısı 58
 mektep 43, 44
 menkul değerler 39
 menzil 43, 44
 mercan 187
 Mercane 166
 Mescid-i Haram 18
 Mescid-i Nebevi 44, 45, 119, 123, 124,
 138, 165, 167, 197
 mesken 11, 15
 Metâ'u Beyt 203
 Mevla 111, 113, 114
 Mevlana 19, 20
 Meysere 80, 83, 84
 Me'z 200
 Mezâhim 40
 Mezhic 112
 mızrak 203
 Micenn 203
 miğfer 197, 203
 Mihrecan 175
 Miktad b. Amr 8, 169, 170, 171, 172
 Mina b. Ebi Minâ 111, 115, 189
 miras 56, 73, 74, 120
 Mısır 4, 187, 213, 214, 215, 216, 217,
 218, 219, 220
 M.J.L. Young 56
 M.R.Y. Ebied 56
 Muahât 43, 45
 muallim-i ekber 12
 Muâveme 52
 Muaviye b. Ebi Süfyan 91
 Muaz b. Cebel 158, 159
 mûd 195, 196, 201
 mudarebe 79, 150, 185
 Muğire b. Şu'be 110
 Muhacir 45, 113, 170
 Muhâdara 52
 Muhammed b. Cahş 162
 Muhammed b. Sevr 18
 Muhammed Hamidullah 45, 216,
 217
 Muhammedü'l-Emin 81, 82, 83
 Muhâriboğulları 110
 Muhaynk 93
 Muhibbuddin et-Taberi 144, 145

muhtesib 58, 64
 muhtesibler 59, 60, 61, 63, 64
 Musa (a.s) 69, 137
 Musarrât 200
 Musinne 199
 Mustalık 184
 Mutânoğulları 112
 Muttalib 32, 33
 Muttaliboğulları 114
 Muzâhem 40
 mücevher 187
 Mülâmese 53
 Müleyke Ümmüs-Sâib es-Sakafıyye
 110, 175
 Mülk 21
 Münkiz b. Amr 110
 müşteri 53, 62, 176
 Müşteri 60
 mütevekkil 17
 Mütevekkil 17
 Müzâbene 53
 Müzdelife 27

N

Nadiroğulları 93
 Naft 102, 166
 narh 54
 Nasreddin Hoca 165
 Nastura 84
 Nebatî 192
 Neccaroğulları 44, 110, 112, 113,
 114, 115
 Necid 112, 115, 194
 Neçes 53
 Nefise bint Münye 86
 Nehdiye 118
 nevât 140
 Nevfel 32, 33, 110
 Nevfeloğulları 109
 Nezire 118

nifak 126
 Nihâvend 175
 Ninova 149
 Nuh(a.s) 27, 68
 Numan Kuyusu 134, 135

O

oğlak 200
 Ordu 43, 47
 Ortaçağ 56
 ortaklık 84, 88, 97, 148, 208
 Osman b. Affân (ra) 8, 33, 88, 110,
 114, 121, 122, 123, 124, 125, 126,
 127, 128, 129, 130, 135, 137, 138,
 191, 195, 220
 öküz 199
 ölçek 62
 ölçü 62, 97
 ölü hayvan 63
 Ömer b. Abdulaziz 166
 Ömer
 Ömer b. Hattab (ra) 16, 17, 20, 58, 64,
 119, 120, 129, 137, 142, 154, 166,
 174, 175, 192, 193, 195
 örf 188

P

pamuk 113
 panayır 31
 para 20, 39, 75, 119, 124, 125, 134,
 135, 166, 176, 183, 184, 190
 pazar 11, 39, 40, 41, 43, 48, 50
 pazarlık 80, 81, 82, 125, 129
 perakende 31
 put 63, 82, 190

R

Rabiha 154, 182
 Râfi b. Hadic 69, 113
 Râfi b. Harice 37

Râita bint Muaviye 111
 Rasathane 56, 57
 Rebah el-Mu'terif 110
 Rebia b. Hâris 109, 110, 174
 Rebî'a b. Riyâh 88
 Redmân 33
 rehin 183, 184, 197
 rekabet 20, 48, 49, 59
 Remle bint Urve Zül-Bürdeyn 88
 Reşid b. Zübeyr 144
 Rihle 183
 rızık 10, 17, 29, 68, 102, 184, 211
 rızkı 15, 96, 143, 158, 206, 207
 ribâ 183
 ribh 183
 Roma 57
 Rubi 200
 Rukiyye 122, 123
 Rum 29
 Rûmat 201
 Rûme 124, 125
 Rûmeel-Gifari 124
 Rumh 203

S

sâ 195, 196, 197, 201
 Sa'b b. Cessame 112
 sadaka 22, 91, 130, 148, 184, 210
 Sa'd b. Ebi Zübâb 112
 Sa'd b. Muaz 114, 159
 Sa'd b. Rebi 139
 Sa'd b. Ubâde 114
 Safâsif 40
 Safiyye bint Ümeyye 88
 Safvân b. Ümeyye 110, 191
 Sâib b. Ebu's-Sâib 87, 88, 89
 Sâib b. el-Akra b. Avf 175
 Sâib b. Habbâb 113
 Said b. Âs 58, 113
 Sâideoğulları 114

Sakifoğulları 109, 110, 111, 112, 115
 Salih (a.s.) 73
 salih 69, 213, 214, 215, 216
 Samuel b. Zeyd 37
 Sayfi b. Âiz 87
 sebat 102, 122, 211
 Sebel 166
 Sehle 200
 Sehmoğulları 109, 111, 190
 sektör 190
 Selâlüm 93
 Seleme b. Amr b. Ekvâ 112
 Seleme b. Ekvâ 161
 Selemeoğulları 113
 Selimeoğulları 112, 114
 Selman 33, 137
 semahat 8, 81, 136, 137, 138
 Semra bint Nühayk 58
 Seneye 200
 sepet 68
 sermaye 13, 79, 84, 121, 140, 150,
 158, 183, 185, 186
 servet 183, 184
 Sevb 202
 Sevde 44, 111
 Sevr 18,
 Sevr (öküz) 117, 199
 sığır 10, 70, 183, 195, 199
 silâh 191
 Sinan b. Malik 149
 Sirvâl 202
 sûfi 18
 Suheyb b. Sinan 110
 Suheyb-i Rûmî 8, 110, 147, 149, 150,
 151, 152, 153, 154, 155
 Suriye 32, 33, 109, 110, 111, 187, 217
 Süeyre el-Esediyye 114
 Süfyân b. Uyeyne 19, 20
 Süfyân es-Sevri 18
 Süleyman (a.s.) 68, 214, 219

Süleymoğulları 115
 süt 53, 60, 93, 120, 199, 200, 201
 Süveyd b. Kays 111
 Safvan b. Ümeyye 194
 Said b. Zeyd 47
 şal 202
 Şalvar 202
 Şam 29, 32, 64, 79, 81, 82, 84, 121,
 128, 129, 133, 143, 186, 187, 189,
 191, 192, 194, 217
 şarap 64
 Şas b. Kays 37
 Şât 200
 şecer 183
 Şehidü'l-Hay 134
 Suffa 44, 107, 159, 170
 şehvet 22
 Şeybani 15, 16, 17
 şeytan 97, 208, 209
 Şîfa bint Abdullah 58
 şîrâ 182
 Şuayb (a.s) 69, 219
 Şükran 73

T

Taberani 70, 163
 tâcir 70, 185
 Taif 28, 29, 109, 110, 111, 112, 115,
 149
 Talha b. Ubeydullah 4, 8, 47, 111, 113,
 131, 135, 166, 220
 Talhatü'l-Feyyad 134
 Talhatü'l-Hayr 133, 134
 talim 44, 67
 Talk b. Ali 114
 tarla 52, 159, 183
 tartı 53, 62, 97
 tasadduk 21
 Tasriye 53
 Tay 112

Tebaddül 182
 Tebeu't-Tâbiin 19
 Tebî 199
 tebî'e 199
 Tebûk 125, 128, 141
 tekelleşme 48
 telâkkü'r-rukbân 50, 53
 Temim ed-Dâri 114
 Temimoğulları 112, 114, 115
 Temr 201
 temsiliyet 11, 211
 tevekkül 17, 100, 207
 Tevrat 147
 Teymoğulları 109, 111, 113, 117
 Tıp 57
 Tihame 112
 tufan 27
 Tulum 203
 tüccar 10, 11, 13, 18, 21, 22, 31, 34, 47,
 49, 63, 64, 69, 76, 81, 82, 83, 95,
 99, 103, 108, 117, 118, 119, 124,
 127, 130, 133, 137, 141, 143, 144,
 145, 150, 151, 155, 173, 175, 176,
 185, 186, 194, 205, 211
 Tüccar Peygamber 7, 12, 13, 95

U

Ubelle 149
 Ubeydullah b. Osman 131
 Uhud 93, 134, 135, 159
 Ukâz 184, 189
 Ukbe b. Âmir 61
 ukiyye 127, 196
 un 4, 33, 44, 56, 64, 68, 136, 149, 187
 Urban 54
 Urfuta b. Nüheyk 112
 Urve 33, 88, 92
 uşûr 92, 184, 193
 Uteybe 91
 Utruc 201

Uzza 82
 Ümeyre 149
 Ümeyyeoğulları 109, 110, 111, 113, 114
 Ümmü Bekr bint Misver 144
 Ümmü Eymen 73, 74
 Ümmü'l-Hâris bint el-Hâris 88
 Ümmü'l-Kurâ 27
 Ümmü Mübeşşir bint Berâ 114
 Ümmü Seleme bint Ebi Ümeyye 111
 Ümmü Sinan 111
 Ümmü Süleym bint Milhân 114, 165, 167, 168
 Ümmü Übeys 118
 Üniversite 56, 57
 üretim 36, 183
 ürün 52, 53, 54
 Üsve-i Hasene 10, 107
 üzüm 28, 64, 149, 201, 204

V

Vâdî'l-Kurâ 93
 vali 174, 175
 Vâlide 200
 Varaka 132
 Velid b. Muğire 191
 vergi 48, 184, 192, 193
 Vesika 43, 45
 vesk 93, 195, 198, 201
 Vetih 93

Y

yağ 140, 191
 Yahudi 36, 37, 38, 81, 82, 93, 124, 125, 160
 Yahudiler 36, 37, 38, 39, 41, 42, 46
 Yehova 37
 Yemame 112, 114, 115
 Yemen 16, 29, 32, 33, 36, 76, 79, 91, 109, 110, 111, 112, 114, 169, 174, 175, 187

yemin 22, 63, 72, 73, 81, 82, 162
 Yesrib 7, 29, 33, 35, 36, 37, 73, 90, 133, 151, 152, 153
 Yesrib b. Vâil 35
 Yunanlılar 56

Z

Zağferen 140
 zahid 16, 19
 Zâhir b. Râfi 113
 zamk 187
 Zebâle 40
 Zebbân b. Kaysûr 112
 Zebib 201
 Zehebi 108, 152, 171, 191
 zekât 19, 21, 91, 163, 184
 Zekeriyya (a.s.) 68, 216, 218
 zenginlik 183, 184
 Zeyd b. Hârise 166
 Zeyd b. Hayl et-Tâi 112
 Zeyd b. Sabit 46, 137
 Zeyd b. Sehl 112
 Zeyneb bint Caş 111, 114
 Zeyneb bint Osman 87
 zeytinyağı 109, 192
 Zeytinyağı
 zırh 203
 Zikk 203
 Zinbâ b. Revh 193
 Zinnure 118
 zirâ 59
 ziraat 113
 Zirai 52, 53
 Zu'l-Mecâz 189, 195
 Zübeyd 76
 Zübeyr b. Abdülmuttalib 76
 Zübeyr b. Arvam 4, 70, 111, 113, 145
 zühd 15, 16
 Zühreoğulları 109, 110, 113, 144

Asr-ı Saadet'te Ticaret ve

TÜCCAR SAHÂBÎLER

"Ticaretin içerisinde olmak, para kazanmak, sahada süreklili başkaları ile rekabet halinde olmak ve bunca şeye rağmen kalbi, gönlü selim bir şekilde muhafaza etmek, korumak çok kolay bir şey değildir. Bir tüccarın bunu sağlayabilmesi için şu hususlara kesinlikle dikkat etmesi gerekir.

- 1- Sağlam bir akidenin inşası
- 2- Ticari hukukun derinlemesine öğrenilmesi
- 3- Sadık ve salih dostların edinilmesi
- 4- Allah'ın, yapılan ticarete ortak edilmesi
- 5- Bir hakikat olan ölümün sürekli hatırdâ tutulması

Bunlar Müslüman bir tüccarın her daim aklında, zihninde, kalbinde olması gereken ilkelere. Öncelikle sağlam bir akidenin inşası olmalıdır. Akide işin temeli olduğu için en başa alınması gereken de budur. İman esasları ve bunların hayata yansıtılması çok iyi kavranmalıdır.

Sonra ticari hukukun derinlemesine öğrenilmesi gerekir. Helaller, haramlar, mekruhlar, şüpheli şeyler ve İslam'ın ticari alanda söylediği ilkeler, alış-veriş şekilleri, borçlanma hukuku, faiz meselesi ve daha nice mesele kifayet oranında öğrenilmelidir. Bu konuda Hz. Ömer'in şu uyarısı hiçbir zaman unutulmamalıdır. O der ki: "Bizim çarşımızda, dinde belli bir derinliği olmayan kimselerden başkası alış-veriş yapmasın." Neden? Çünkü İslam'ın alış-veriş hukuku meselesinde söylediklerini bilmeyen ve bu konuda belli bir seviyesi olmayan her an yanlış yapabilir, başkalarını yanlış işlere sevk edebilir. Bundan dolayı Müslüman bir tüccar, kesinlikle ticari hukuka dair bilinmesi gerekenleri öğrenmelidir..."

İşte bu kitapta Asr-ı Saadet örneğinde, Müslüman bir tüccarda olması gereken ahlaki esasları ve ilkeleri okuyacaksınız...

ISBN 978-605-4620-20-3

9 786054 620203

 SIYER
YAYINLARI

